DE LETTERKUNDIGE INLEIDING

Practische handleiding bij de samenstelling en bij verdere studie. Met bronnenopgaven

DOOR

B. VAN NOORT

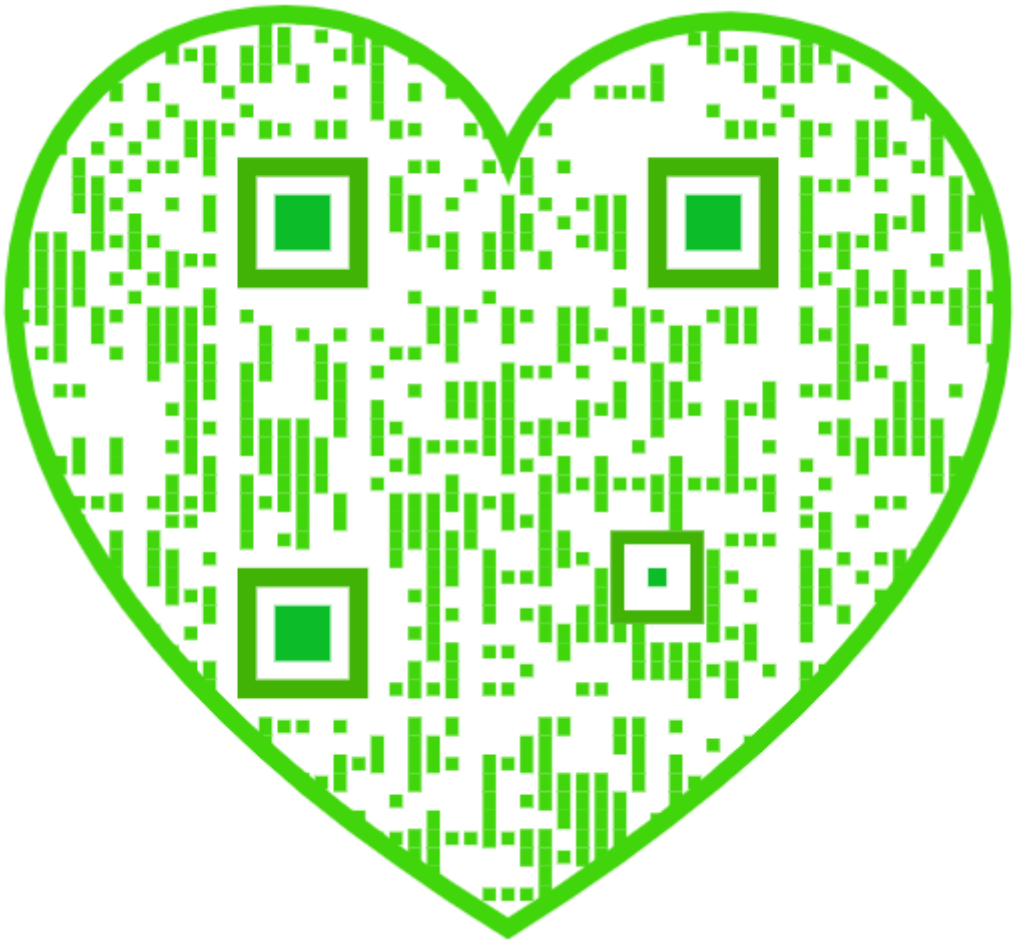

DE LETTERKUNDIGE INLEIDING

PRACTISCHE HANDLEIDING BIJ DE SAMENSTELLING EN BIJ VERDERE STUDIE. MET BRONNENOPGAVEN

DE LETTERKUNDIGE INLEIDING

PRACTISCHE HANDLEIDING BIJ DE SAMENSTELLING EN
BIJ VERDERE STUDIE. MET BRONNENOPGAVEN

SAMENGESTELD IN OPDRACHT VAN HET HOOFDBESTUUR
VAN HET VERBOND VAN CHR. LETTERK. KRINGEN DOOR

B. VAN NOORT

UITGAVE VAN J. H. KOK N. V. TE KAMPEN

INLEIDEND WOORD.

Dit hulpboekje heeft drie kenmerken, die we onmiddellijk vooropstellen. Het is eenvoudig, *het wil* practisch *zijn en is (daarom, natuurlijk)* onvolledig.

Men wil in de kringen, die literatuur bestuderen, en ook elders, wel iets weten omtrent de hulpmiddelen, die bij het maken van een inleiding gebruikt kunnen worden. Ook 't maken-zelf van die inleiding is niet voor ieder gemakkelijk.

Deze „verlangens" wil dit boekje enigermate tegemoet komen met bronnenvermelding, bibliographische gegevens, opstelgegevens enz.

Natuurlijk is bij 't opschrijven van 't hier verzamelde materiaal allereerst gedacht aan de clubs van het „Verbond van Chr. Letterkundige kringen", maar misschien kan men ook in andere kringen, waar literaire inleidingen gehouden worden, van dit boekje enig nut hebben. Het zal Hoofdbestuur en samensteller niet anders dan aangenaam zijn.

We noemden als derde eigenschap: „onvolledig". De bibliographische gegevens zijn dus welbewust onvolledig, d. w. z. 't minder belangrijke is niet vermeld, alleen dat is opgenomen, wat voor inleiders van enige betekenis kan zijn, een methode, die ook in „De Brug" gevolgd werd.

Met allerlei opmerkingen zullen gebruikers ons zeer verplichten.

B. v. N.

Heemstede, Juni '38.

I. IETS OVER VERBOND EN KRINGEN.

Het Verbond van Chr. Letterkundige Kringen in Nederland, opgericht 7 Mei 1921, is gedeeltelijk een administratieve organisatie en heeft alzo niet allereerst met 't *wezen* der literatuur te maken. Maar stichting en bestaan van 't Verbond staan in nauw verband met de Chr. letterkundige opleving en het is daarom zeer juist, wanneer we eerst even stilstaan bij doel, streven en werkwijze van dat Verbond.

1. Geschiedenis van het Verbond.

In Mei 1921 werd de „Bond van Chr. Lett. Kringen" opgericht, met als orgaan het sinds 1918 bestaande blad „Opgang". Er was toen nog een „Chr. Lett. Verbond" waarvan weinig kracht uitging. In 1922 ontstond er een conflict met de uitgever van „Opgang" en als gevolg daarvan werd 1 Maart 1923 opgericht „Opwaartsche Wegen", orgaan van de „Bond". In 1925 kwam de fusie tot stand tussen Bond en Verbond tot „Verbond van Chr. Lett. Kringen". „Opwaartsche Wegen" was het officieel orgaan, hoewel 't Verbond geen enkele zeggingschap in dat orgaan had. Gezien de behoefte aan een correspondentie-middel tussen bestuur, kringen en leden werd 1 Juni 1933 opgericht „De Brug", louter als correspondentiegeschrift. Het is 't officiële orgaan van 't Verbond, maar geen literair blad in de geest van „Opw. Wegen". (Zie Risseeuw, hieronder genoemd).

2. De geschiedenis van 't Verbond blijkt dus zeer nauw verbonden te zijn met de geschiedenis van de ontwikkeling der christelijke literatuur in de laatste jaren.

Men zie hiervoor: P. J. Risseeuw, Chr. schrijvers van dezen tijd (Kampen, 1930), p. 216 v.v. „Eenige notities betreffende christelijk literair leven sinds 1900".

De geschiedenis van de Chr. Literatuur na 1880 is zeer kort te vinden in elk handboek voor letterkunde. Uitvoerig in *A. L. J. Wijtzes,* Nederl. Letterkunde (4e dr., Gron. 1933) en *C. Tazelaar,* Bekn. Handb. voor de Ned. Let. (deel II, Gron. 1936). Beide boeken, voor het onderwijs, leggen 't meeste accent op de figuren.

W. L. M. E. van Leeuwen geeft in „Drift en bezinning" (Amst. 1936) een summier overzicht van de jonge protest. schrijvers (p. 251—265), waarin hij poogt meer inzicht te geven dan namen te noemen en niet steeds daarin slaagt.

Dr J. van Ham gaf in „De Werkplaats" (1936, p. 82, 184, 278 en 365) een „Geschiedenis van de Chr. literatuur na 1880". Hij bouwde zijn essay om de tijdschriften en behandelde allereerst „Ons Tijdschrift", „Onze Eeuw", „Stemmen des Tijds", „Bloesem en Vrucht", „Opgang", „Opwaartsche Wegen". Van Ham legt echter alle nadruk niet alleen op de tijdschriften, maar ook op de auteurs die in deze bladen publiceerden. In 't laatste art. behandelt hij uitvoerig de breuk tussen de redactie-leden van „Opw. Wegen", in 1935.

3. Het Doel van het werk dat Verbond en Kringen verrichten is natuurlijk uitgedrukt in de Statuten. Het is in hoofdzaak de kritische studie van de literatuur, waarbij de christelijke letterkunde begrijpelijk een voorname plaats bekleedt. (We wijzen op de Jaarvergadering van 't Verbond, omstreeks Kerstmis en op de Pinksterconferentie, meestal op „Woudschoten" te Zeist. Dit worden steeds meer hoogtepunten).

Het werk van de Kringen kan dit doel op velerlei manieren bereiken. Niet elke literaire kring heeft een gevariëerd programma van werkzaamheden, daarom worden hier enkele werkzaamheden opgenoemd. (Men vgl. O. W. XIII, 295—297, P. H. Muller, „Literatuur-beoefening").

a. Reciteren en declameren van proza en poëzie. Er zijn kringen die op elke vergadering een ogenblik uittrekken voor deze werkzaamheid. Het voorlezen van eigen werk kan in sommige kringen gebeuren, als de samenstelling van de kring dit toelaat. (Zie aanhangsel).

b. Boekbesprekingen. Korte inleidingen over moderne (of oude) romans of dichtwerken met, zo mogelijk, algemeen debat.

c. Een inleiding of referaat over een schrijver, een literaire stroming, literair verschijnsel enz. (Zie II).

d. Een boekenrevue, waarbij door één persoon de nieuwste

werken uit b.v. de laatste twee maanden in 't kort naar voren gebracht worden, gekarakteriseerd en gewaardeerd. Liefst zijn de werken op de vergadering aanwezig.

e. Versbespreking, waarbij een door 't bestuur van de kring gekozen vers wordt getypt en aan een aantal leden wordt „doorgegeven". Op de volgende vergadering spreken deze leden kort hun mening uit over dit gedicht. Aanbeveling verdient het deze mening vooraf op schrift te stellen, om het beïnvloeden van elkaar op de vergadering te voorkomen.

f. Met Kerstmis houden diverse kringen aparte samenkomsten aan dit feest gewijd. Poëzie en proza, waarin 't Kerstfeit bezongen wordt, vult 't programma. (Zie daarover aanhangsel).

g. Een kring kan ook leiding geven bij literaire studie. Dit kan geschieden, door op de gewone vergaderingen systematisch of anderszins de literatuur te laten behandelen aan de hand van een door allen gebruikt leerboek, het kan ook geschieden in aparte studiekringen. Deze laatste zullen uit den aard der zaak niet te veel leden moeten tellen en liefst leden van ongeveer gelijke ontwikkeling.

II. HOE MAAK IK EEN ONDERWERP?

Hiermee raken we de moeilijkheid aan, die op menige kring gevonden wordt en zeker niet alleen op literaire kringen. Er zijn leden, die genoeg inzicht en kennis hebben om voor de vergadering een inleiding te kunnen leveren, maar de samenstelling van 't opstel bezorgt hun veel hoofdbrekens. We willen pogen hier hen enigermate te helpen. We houden ons daarbij aan de samenstelling van de letterkundige inleiding en stellen voorop, dat er buiten de hier aangegeven methoden nog vele andere goede manieren zijn. Er leiden vele wegen naar Rome... en bovendien verraadt elk referaat altijd de persoonlijkheid van de auteur, dit karakter bepaalt soms de hele gang van 't opstel... en dat is goed, zeer goed.

We noemen eerst enkele werkjes die in 't algemeen handelen over 't maken van opstellen en inleidingen, ze zijn alle voor schoolgebruik geschreven.

Dr A. Greebe, De techniek van het opstel. 2 deeltjes à *f* 1.10 (Gron. 1929).

Dr Ph. A. Lansberg, Hulpboek tot het schrijven van opstellen *f* 1.90. (Zwolle 1936).

J. H. J. Willems, Het letterkundig opstel *f* 2.—. (Purmerend 1933)

Greebe wil practisch zijn en legt alle nadruk op de opbouwtechniek van 't opstel. Hij onderscheidt daarbij de verschillende soorten opstellen als 't verhaal, de beschrijving en de verhandeling. Voor ons doel is de laatste soort 't belangrijkste, door hem speciaal behandeld. Lansberg schreef z'n boek uitsluitend voor de school, hij wijst op vele fouten en mogelijkheden van 't schoolopstel. Voor ons doel is dit werk 't minst geschikt. Willems gaf z'n studie speciaal voor de Hoofdakte-candidaten, die op hun examen een literair onderwerp schriftelijk behandelen moeten.

1. Voor we gaan schrijven.

Hebben we de keus bepaald op een bepaalde auteur of een bepaald boek, dan wordt allereerst 't boek(-en) gelezen (of herlezen). Dit geschiedt 't liefst met een aantekenblaadje, waarop we heel kort enkele hoofdmomenten vastleggen, enkele treffende citaten worden genoteerd (alleen door aanduiding van de pag.); we maken de aantekeningen niet te dicht op elkaar, er moet ruimte blijven om hier en daar later nog iets tussen te voegen.

Na dit allereerst begin splitsen zich de wegen van de referenten al dadelijk. Er zijn er, die hierna tot 't opstellen van hun studie overgaan. Ze geven dus louter eigen visie op 't werk, hun arbeid is zeer persoonlijk — eigenlijk niet meer dan dit. Het zijn zeker niet de slechtste leden, die zo hun werk opstellen. Maar er zijn er ook die wel eens meer willen weten van een auteur, van de stroming waartoe hij behoort, van de kritieken op een werk, of zich daar bij vernieuwing in willen verdiepen. Het gevaar van deze referenten is, dat hun opstel wordt een aaneenrijging van meningen en gedachten van anderen. Het is de moeilijkheid om de ideeën van anderen met de eigen mening tot een geheel te maken.

Het verdient aanbeveling om de geraadpleegde studies, kritieken enz., eveneens op een klein aantekenblaadje te verwerken of het belangrijkste in te voegen in 't reeds gevormde notitieblaadje.

Beginners hoeden zich voor te veel bronnen. Ze stellen zich liever tevreden met een paar belangrijke studies en laten de minder betekenisvolle rusten. Het geeft maar verwarring.

2. De inleiding wordt geschreven.

Liefst niet dadelijk nadat we 't boek gelezen hebben en de bronnen zijn geraadpleegd. Alles moet even bezinken en het is verwonderlijk hoe in die tussenpoos het opstel — dat nog niet gevormd is — tot rijpheid komt.

Een goed opstel moet boeiend zijn, moet de hoorders bevredigen, moet niet door schijngeleerdheid onduidelijk worden.

Een verhandeling is bijna altijd een nadere bepaling van het onderwerp. Het onderwerp heeft als vanzelf de inhoud van 't opstel enigszins aangegeven, maar ook het begin van ons opstel is daarvoor van groot belang. Technisch bezien ligt in dat begin de grootste moeilijkheid. Stel dat we een opstel maken over „De betekenis van Willem Kloos", dan moet in de eerste zin(nen) van onze studie, die betekenis al in grondvorm gegeven zijn en 't vol-

gende zal dan die grondgedachte nader uitwerken. Het slot van ons opstel zal dan weer teruggrijpen op de gedachte van de beginalinea, waardoor ons gehele opstel een logisch geheel wordt, aan beide zijden afgesloten. Wanneer we in de eerste aanvang de hoofdgedachten in grondvorm geven, is de gang van 't verdere opstel daardoor bepaald en wordt de auteur vanzelf bewaard voor 'n ontsporing. Ook voor de hoorder is door de logische bouw aanstonds het luisteren gemakkelijker gemaakt.

Het is begrijpelijk dat de beginalinea, zoals hier werd aangegeven, pas opgesteld kon worden als we ongeveer weten wat de verdere inhoud van 't opstel zal worden. Dit kan dus pas na 't opstel goed overdacht te hebben. Het verdient, vooral voor ongeoefenden, daarom aanbeveling vooraf een schema op te stellen. Uit dit schema leiden we onze begin-alinea af.

Dit schema zal de geoefende auteur wel geen dienst meer bewijzen, door de vele oefening volgt hij vanzelf een of ander schema, zonder het eerst opgesteld te hebben, zelfs zonder het zich volkomen bewust te zijn.

Greebe en Willems werken in hun boekjes ook met schema's. We geven hier een enkel voorbeeld, om onze bedoeling te demonstreren.

Bij een opstel over *een bepaalde schrijver,* b.v. over „De betekenis van Lodewijk van Deyssel" kan een volgend schema dienst doen.

a. De genoemde alinea, waarin vermeld wordt dat die betekenis vooral ligt in z'n woordkunstenaarschap en ook in z'n kritische arbeid. Van Deyssel is de typische romancier van de tachtigerbeweging.

b. Karakteristiek van de tijd waarin Van Deyssel z'n grootste gaven ontplooide, dus na de beginjaren van De Nieuwe Gids. Hierbij komen enkele grondtrekken van de 80-er beweging ter sprake.

c. Zijn werk gememoreerd:

1. woordkunst,
2. kritische arbeid,
3. romans,
4. ouderdomswerk.

d. In welk werk ligt z'n grootste betekenis en komt z'n idee het zuiverst naar voren? Heeft die idee ook wijziging ondergaan?

e. Heeft dit werk invloeden ondergaan en was 't van invloed?

f. Hoe was 't oordeel van de tijdgenoot over deze idee?

g. Heeft men de kritische normen algemeen aanvaard? Hoe is 't oordeel van 't huidige geslacht hierover?

h. Zijn werk heeft desondanks grote waarde gehad en nog ... want ... zie *a.*

We geven toe, dat een dergelijk schema op zichzelf alle leven mist. Maar wie zich voor 't eerst zet tot het maken van een letterkundige verhandeling, zal van een tevoren opgesteld schema veel genoegen beleven.

Het valt misschien sommigen op dat in dit schema geen apart punt vermeld is omtrent de levensbeschrijving van Van Deyssel. Het is o. i. overbodig breed uit te weiden over allerlei feitjes en feiten uit 't leven van een auteur, alleen de onmisbare biografische elementen, die vermeld moeten worden om z'n werk te begrijpen, vinden bij de andere punten van 't schema wel een plaats. Ze dringen daar trouwens vanzelf naar voren.

Bespreekt men een *literaire stroming,* dan dient vooraf zo nauwkeurig mogelijk omschreven te worden, wat de inleider onder deze stroming verstaat. Niet iedereen denkt b.v. bij realisme, expressionisme, romantiek aan 't zelfde. Na de definitie wijst men op de eigenaardigheden die bij deze stroming naar voren treden, zo mogelijk typeert men 't eerste optreden, waardoor ontstaan?

Het best wordt een stroming gekenschetst door te wijzen op enkele auteurs, die in hun werk tot deze stroming behoren. We vestigen in hun oeuvre de aandacht op de reeds genoemde kenmerken. Zo mogelijk wijzen we op 't verdwijnen van 't genre, in verband met de waardering van tijdgenoten en spreken daarbij ook over de mening van onze tijd ten opzichte van dit genre.

Een schema *kan* er dus ongeveer zo uitzien:

a. Eerste alinea, waarin de stroming gedefinieerd wordt en op de belangrijkheid gewezen wordt.

b. Eigenaardigheden, kenmerken.
Eerste optreden (vanwaar? waardoor?).

c. Schrijvers en hun werken,
uit de tijd van de stroming zelf
(ook vroeger en later wel voorkomend).

d. Wanneer verdwenen? Waardering van tijdgenoten?

e. Onze mening en de mening van onze tijd.

f. Daarbij aansluitende terugkomen op het belangrijke van dit genre (zie *a*).

Bij de behandeling van *een afzonderlijk boek,* kan men als volgt te werk gaan:

a. Enkele zinnen waarin men in grondvorm de grote betekenis van 't boek uiteenzet of waarin men aanstipt de geringe literaire waarde van 't boek.

b. Een zeer korte weergave van 't hoofdgebeuren uit 't te bespreken boek (dit voornamelijk bij 'n roman of novelle).

c. De plaats van dit nieuwe werk in 't ganse oeuvre van de schrijver. Geeft 't een veranderde kijk of is 't een repetitie van vorige boeken?

d. Bespreking van de grondgedachte van 't boek, met beoordeling daarvan.

e. Beoordeling van stijl, taal, dialoog, romancompositie, poëtische visie enz.

f. Waarom 't werk van betekenis is of die betekenis mist (zie *a*).

Is 't te bespreken werk van oudere datum dan kan men zich ook afvragen of dit boek karakteristiek voor de tijd van ontstaan is. Dan zal men ook kunnen stilstaan bij de waardering die 't werk vond bij tijdgenoot en nageslacht.

3. Algemene opmerkingen.

Het betreft hier een letterkundig opstel, dat voorgelezen wordt, daardoor vervallen diverse opmerkingen, die bij een opstel dat schriftelijk ingediend wordt, van belang zouden zijn. Toch zijn er enkele andere notities van betekenis.

a. Men make geen te ingewikkelde zinnen. Dat is voor de hoorder vermoeiend en voor de lezer moeilijk.

b. Men houde zich aan 't eenmaal gekozen onderwerp en ga niet op zijpaden. Als ze niet bij 't onderwerp behoren, moet men dingen die men over persoon of stroming weet, kunnen verzwijgen. Een opstel is geen stapelwerk.

c. Men legge zich zoveel mogelijk toe op 't goed begrijpen van de te behandelen auteur en zij voorzichtig met (goedkope) humor en ironie.

d. Een opstel is geen potpourri, dus zorge men er voor, dat de gehele verhandeling zoveel mogelijk in één toon gehouden is. Niet onnodig overslaan van de ene manier in de andere.

e. Voor men begint, stelle men zich goed voor, hoe de club of de kring is, die naar het opstel zal luisteren. Dat bepaalt de diepgang van ons werk. We moeten enigszins aansluiten bij het gehoor.

III. HULPMATERIAAL.

We zullen bij een letterkundige verhandeling gaarne gebruik maken van hulpmateriaal; hieronder wordt, begrijpelijk, alleen het belangrijkste opgegeven, en de meest bereikbare studies.

A. Handboeken en Algem. Literatuurgeschiedenissen.

1. Grote handboeken voor literatuurgeschiedenis.

De literatuurgeschiedenissen van Jonckbloet, Van Vloten en Ten Brink zijn verouderd en hebben daardoor voor ons doel hun waarde voor 't grootste deel verloren. Die van *J. ten Brink* (Geschiedenis der Ned. Letterkunde, Amst. 1897) heeft nog enige waarde door 't zeer goede illustratie-materiaal; dit boek heeft mooie reproducties van middeleeuwse hss, incunabelen enz. Verder bevat het voornamelijk feitenmateriaal. Het is wel typisch de laatste 40 pag. te lezen over het geslacht Jong-Holland, waarmee de schrijvers van 1830—1880 bedoeld zijn, 't bevat tientallen absoluut vergeten namen.

De twee standaardwerken, die nog waarde hebben, zijn die van *Kalff* en *Te Winkel*. De eerste, Dr G. Kalff, gaf een „Geschiedenis der Ned. Letterkunde", in 7 dln (Gron. 1906/12). De tweede, Dr J. te Winkel gaf een zeer uitgebreid werk „De ontwikkelingsgang der Ned. Letterkunde", in de 2e dr. eveneens in 7 dln. Kalff is een prettiger, boeiender boek dan Te Winkel. Het laatste bezit een ontzaglijke verzameling feitenmateriaal, men vindt er ook vele literaire werken kort geëxcerpeerd. Kalff probeert meer kleur en leven te brengen in de behandelde tijd of bij de behandelde persoon. De nieuwste literatuur vindt men bij beiden niet, omdat beide auteurs niet verder gaan dan ± 1880. Kalff wil verband leggen tussen literatuur en leven. Juist daardoor komt bij hem naar voren

het te veel voorbijzien van de belangrijkheid der religieuze kunstenaars.

Ook bij Te Winkel wordt dit oud-liberale standpunt gehuldigd. Daardoor moeten we met bedachtzaamheid beide standaardwerken gebruiken. Die bedachtzaamheid moet nog groter zijn bij het derde boek nl. 't „Handboek tot de Ned. letterk. geschiedenis" van *Dr J. Prinsen J.Lzn.* De auteur van dit boek is de subjectiviteit zelve, hij gaat bij alles uit van de schoonheidsverering, en zoekt die schoonheid voornamelijk bij 't realistisch-gekleurde kunstwerk. Prof. Prinsen schrijft boeiend en vlot, z'n boek houdt de lezer bezig, maar z'n standpunt is veelmalen zeer aanvechtbaar.

(Voor *De Raaf en Griss* zie onder 4).

Opmerking. Voor de Middeleeuwse literatuurgeschiedenis is van belang het werk van *Dr J. van Mierlo Jr. S.J.*, „Geschiedenis van de oud- en middelned. letterk." — [Antw. 28]. Dit als manuscript uitgegeven werk is uitverkocht. De verbeterde samenvatting vindt men in *Van Mierlo*, „Bekn. Geschied. van de Oud- en Middeln. letterk." [Antw. '30]. Het boek gaat uit van een Vlaams en Katholiek standpunt en beijvert zich om in de literatuur van de middeleeuwen de Germaanse elementen naar voren te halen.

2. Kleinere literatuurgeschiedenissen.

Bij deze afdeling moet allereerst genoemd worden de „Historische schets" van *Dr C. G. N. de Vooys* (15e dr., Gron. 1933, geb. *f* 2.25). Het wil de historische ontwikkelingslijn voor ogen stellen. Het boekje is bedoeld als schoolboek, maar het geeft toch heel veel, omdat het zo gecomprimeerd is („elke zin de samenvatting van een artikel"). Ook de jongere auteurs worden genoemd (sinds de 15e dr. ook enkele prot. chr. dichters), maar niet kritisch besproken. Achterin geeft Dr De Vooys een zeer uitvoerige verzameling aantekeningen, waarin van veel auteurs de artikelen en de studies over hen genoemd worden. Deze verzameling studie-lectuur is zeer belangrijk.

Naast dit bekende boekje van Dr De Vooys staan zeer vele andere schoolboeken, het een beter dan 't andere. We noemen de boekjes van Dr E. Rypma, Dr J. L. Walch, N. C. Meyer Drees, J. Mooy, Dr W. van Schothorst, A. Gratama, P. A. Kerstens, P. J. van Oudheusden, en vele anderen (de laatste vier geven teksten naast de literatuur-historie).

Van Schothorst's werk in 2 delen heeft grote bekendheid verkregen, de negende druk (Gron. 1932) is bijgewerkt tot en met

de jongste tijd, maar in dit opzicht is er een groot manco. Het is schr. niet gelukt in de geschiedenis van de jongste literatuur enige orde te scheppen. Z'n bespreking is zeer chaotisch en soms fout, terwijl in 't ganse boek (angstvallig zou men zeggen) alle christelijke auteurs vermeden zijn. Dit bezwaar blijft bestaan voor de 10e druk van 't 1e deel (1937), bewerkt door Dr J. G. Moormann (verlaagde prijs: per deel *f* 3.25, geb. *f* 3.90).

N. C. Meyer Drees schreef „Stroomingen en Hoofdpersonen in de Ned. Literatuur" (Gron., 3e dr. 1932): Dit boek geeft veel minder feitenkennis dan b.v. Rypma, De Vooys e. a., maar wil trachten naast 't historisch inzicht „enig begrip van literatuur" te wekken. Dat dit boek „anders" is dan de verdere schoolboeken valt dadelijk op, het is veel subjectiever. Vooral bij 't beschrijven van een bepaalde stroming, kan dit werkje dienst bewijzen... al is 't standpunt van de auteur niet steeds het onze.

Prof. Prinsen schreef ook een kort overzicht der letterkunde in „Geïllustr. Ned. Letterk." (Amst. 1924, Meulenh.-editie). Tot en met Henr. Roland Holst. De tijd na '90 ontbreekt.

Dr H. W. E. Moller gaf een „Geschiedenis van de Ned. Letterkunde" (Tilburg, 4e dr. 1932), welke uitgaat van een principiëel R.K. standpunt. Bij het bestuderen van een R.K. auteur wordt dit boek zeer aanbevolen.

(Voor *Van Leeuwen,* zie 4).

3. Onder de kleinere werken op literatuurgebied zijn er ook enkele, die van een christelijk standpunt uitgaan.

Het kleine boekje van *Lantermans* laten we buiten beschouwing, 't is verouderd en uitverkocht. Het dictaat van *Dr C. Tazelaar* (Amst. 1924) is nu vervallen en vervangen door 't straks te noemen Handboek. *D. Wouters* gaf een uitvoerige bloemlezing met literatuuroverzicht „Neerlandia" (Gron., 2e dr. 1924). Natuurlijk missen we daarin de jongste tijd, en ook verder zijn er wensen onvervuld gebleven, maar we erkennen dat dit boek pioniersarbeid was. Het bekommert zich niet om de officiële inzichten, de schr. signaleert waar hij de taal mooi vond en waar hij ideële waarden aanwezig acht. Dit boek heeft nog waarde, mede door de uitvoerige bloemlezing (956 pag.).

Speciaal voor onze Chr. Middelbare scholen schreven *A. L. J. Wijtzes* en *Dr C. Tazelaar* hun boeken. Wijtzes gaf „Nederlandse Letterkunde" (Gron., 4e dr. 1933, ing. *f* 2.75, geb. *f* 3.25), Tazelaar

„Beknopt Handboek van de Ned. Letterkunde" (Gron., 1935—1936, 2 dln, ing. *f* 1.30 en *f* 1.90; geb. *f* 1.50 en *f* 2.25). Beide auteurs volgen bij hun behandeling 't gebruikelijke systeem van persoons- en richtingbeschrijving. Ze hebben alleen beiden gezorgd dat de religieuze literatuur niet vergeten werd, zelfs is 't gevaar van overschatting niet denkbeeldig. In feite is 't verschil met de neutrale werken dus alleen gelegen in 't wel-aanwezig zijn der chr. literatuur, ook der jongste. Wytzes behandelt al de figuren der prot.-chr. literatuur sinds 1900 vrij uitvoerig, al is 't niet steeds met 'n gelukkige karakteristiek. Tazelaar behandelt in deel II (dat begint bij de richting van '80) ook de jonge prot. chr. letterkunde, maar met zin voor de ware proporties. Deel II van Tazelaar's Handboek geeft lectuuraanwijzingen, ook Wytzes verwijst naar bronnen en studies. Bij Tazelaar zijn deze verwijzingen nogal eenzijdig, Wytzes noemt de gebruikelijke studies en meest over de oude auteurs.

4. De jongste tijd.

Speciaal willen we aangeven bij welke boeken er voldoende gegevens te vinden zijn voor de nieuwste literatuur. Hierbij zullen we dus enkele werken noemen, die daarom bij rubriek A 2 overgeslagen zijn.

Herman Robbers, „De Nederlandsche litteratuur na 1880" (Amst. 1925, 2e dr., *f* 0.75, geb. *f* 1.25) schreef een vlot overzicht, en bezag alles met de ogen van een tachtiger. 't Geeft over enige moderne persoonlijkheden soms rake uitingen. Dit boekje is nog van betekenis.

J. Greshoff en *J. de Vries* schreven hun boek „Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde" (Arnhem 1925) en legden vooral 't accent op de moderne letterkunde (blz. 1—190: vóór '80, blz. 191—372: na '80). Greshoff is bekend door z'n puntige, zeer persoonlijke schrijfwijze en de visie die in dit boek tot uiting komt, draagt daar ook alle sporen van. Greshoff en De Vries waarderen een rijkdom van geest, een taalschoonheid, geestige kritiek en doen dit soms tegen de geldende mening in. De schr. zijn subjectief in hun ideeën, maar niet altijd billijk tegenover andere gedachten.

Mr R. Houwink gaf een kort, maar vrij volledig, resumé van de momentele literatuur in z'n „Inleiding tot de hedendaagsche Ned. Letterkunde" (Gron. 1932, *f* 1.20). Dit summier overzicht geeft vooral de hoofdstromingen en verder veel namen. De kennismaking is aan te bevelen, al zal het voor beginners niet geven, wat ze zoeken.

Het boek „Stroomingen en Gestalten" van *Dr K. H. de Raaf* en *J. J. Griss* hadden we op 't eind van A 1 (Handboeken) kunnen behandelen, maar omdat dit werk in de 2e druk (Rott. 1931, geb. *f* 3.90) door de medewerking van *Dr N. A. Donkersloot* (Anthonie Donker) zo uitgebreid handelt over 't tijdperk na de oorlog, hebben we 't in A 4 ingedeeld. De Raaf en Griss geven, zooals de titel aanduidt (van pag. 1—257) de stromingen. Dit is buitengewoon overzichtelijk en inzichtgevend geschied. Van pag. 257—649 volgen dan de afzonderlijke figuren, beginnend bij de Muiderkring. Over de jongste figuren bevat dit werk instructieve essays; Chr. auteurs worden niet behandeld, het geheel is in volmaakt vitalistische, ethisch-getinte sfeer gehouden. Maar 't werk is kennisname zeer waard.

W. L. M. E. van Leeuwen heeft zich vooral toegelegd op de jongste periode. Zijn boeken over de literatuurgeschiedenis vinden daarom ook hier een plaats. Elders noemen we de bloemlezingen van zijn hand. De „Korte Schets van de ontwikkeling der Nederlandsche Letterkunde" (Gron., 3e dr. 1936; *f* 2.50, geb. *f* 2.90) is als schoolboek bedoeld, maar is vooral voor de laatste periode zeer instructief voor velen. De helft van 't werk is voor de tijd na 1880 bestemd, en de karakteristiek is soms zeer raak. Een kleiner werkje gaf Van Leeuwen in „Beknopt Overzicht van de Ned. Letterkunde" (Gron., 2e dr. 1937; geb. *f* 1.50), terwijl hij de tijd na 1880 nog eens afzonderlijk, overzichtelijk behandelde in *Drift en bezinning* (Amst. 1936). Dit nieuwste boek over onze jongste tijd heeft enkele goede kwaliteiten, doordat de auteur een belezen man is. Maar 't bezwaar is dat hij nogal een te schematische geest heeft. Eerst geeft hij de periode van 1880—1914, dan de catastrophe, dan de „oorlogsgeneratie". Bij dit alles komt sterk naar voren de zucht naar „hokjesindeling". Vooral toont de schr. z'n voorliefde voor de „Forum"-idee (zie bij de tijdschr. voor dit blad) en deze voorliefde is zo groot, dat hij tegenover andere uitingen volmaakt onbegrijpend staat, met name wanneer bij enkele figuren de religie een beheersende rol speelt; de religie vindt de auteur feitelijk „overleefd". Door dit sterk subjectieve element is 't boek onevenwichtig en onbillijk (dom onbillijk) tegenover Christendom en de Christen-auteurs. Karakteristieken als b.v. van Marsman of Ter Braak zijn voortreffelijk, maar wanneer de schr. enige mening over 't Christendom uit, is hij meestal glad mis. We zullen z'n boek — met deze restrictie — wel vaak aanhalen als bron, bij 't gebruik gelieve men de bezwaren

zich te herinneren. (Zie 't art. van Roel Houwink in O. W. XIV, p. 220—230; van Jan H. de Groot in Korenl. 1936, 399; Karsemeyer, De Rott. 23-11-'36).

Het laatste boek in dit opzicht is het „Handboek bij de studie der Ned. Letterkunde" van *Dr Jos. J. Gielen* (Purmerend 1936, ing. *f* 4.75). Een schoolboek, speciaal voor de hoofdakte-studie; de hoofdaccenten vallen niet op feiten en data, maar op zuivere begrippen en inzichten. De verhouding der diverse tijdperken is belicht. Vóór de behandeling der geschiedenis geeft de schr. enige begrippen, aan 't eind enige overzichten, iets over de bouw van kunstwerken (met vb.; zeer aanbevolen) enz.

Voor de jongste dichtkunst is ook belangrijk de inleiding van *Dirk Coster* op z'n bundel „Nieuwe Geluiden" (zie onder Bloeml. B 3), voor de prot. chr. dichtkunst de inleiding van *Heeroma* op „Het Derde Réveil" (zie Bloeml. B 4).

Ook de studie van *Dr G. Stuiveling,* „Wegen der poëzie" (Amst. 1936, *f* 0.85) is een wapenschouw over de poëzie sinds de oorlog, met de gebruikelijke indelingen. De prot. chr. dichters zijn niet hierin begrepen (vgl. Heeroma, Wpl. II, p. 133—138, 141—142).

Opmerking. Tot slot van de serie handboeken wijzen we op de mogelijkheid een *vergelijkende* literatuurstudie te geven, door de letterkunde van diverse verwante landen als één geheel te geven. Buitenlandse werken gaven daarin 't voorbeeld, b.v. die van Hettner, Brandes e. a. In ons land begon *Dr G. Kalff* z'n „Westeuropeesche Letterkunde" (Gron. 1923) waarvan door 't sterven van de auteur slechts 2 delen verschenen. Het geeft de 15e en 16e eeuw.

H. Godthelp, Dr J. C. de Haan en *M. D. E. de Leve* gaven een „Schets van de Westeuropese Letterkunde", leer- en leesboek voor het onderwijs (Gron. 1937. ing. *f* 2.10, geb. *f* 2.45). Dit beknopte werkje, ong. 200 pag., mogen we hier zeer aanbevelen. Het is goed te zien, wat er gelijktijdig over de grenzen voorvalt, dat geeft pas de zaak in ware afmetingen weer.

5. Resumé.

Dit hulpboekje wil practisch zijn, dus is de vraag gerechtvaardigd: „Moet ik nu voor een referaat alles nagaan wat de genoemde boeken bevatten of anders, welke wel?" Het antwoord moet volgen.

1. Men zorge als grond een schoolgeschiedenis te gebruiken, liefst uit rubriek A 3.

2. Voor een eenvoudige inleiding is niet nodig dat men de handboeken uit rubriek A 1 alle raadpleegt. Hoogstens één van de genoemde. 't Meest aanbevolen is het boek van De Raaf en Griss

uit rubriek A 4. Voor de jongste tijd is 't boek van Van Leeuwen naast dat van De Raaf en Griss (beide in rubriek A 4) aanbevolen met de gemaakte restrictie.

3. Speciale studies over personen en stromingen vindt men hierachter. In dergelijke studies zijn de meningen der grote handboeken meest vermeld of verwerkt.

B. Bloemlezingen.

Er is een groot aantal bloemlezingen, waarin veel moois te vinden is. Maar weinig verzamelingen rusten op een leidend beginsel of willen bij de keuze een bepaald doel nastreven. We noemen hier alleen die bloemlezingen, die meer zijn dan louter een bonte verzameling bijeengeraapte literatuurgedeelten.

1. Samenvattende bloemlezingen van de Nederl. literatuur.

Tot de uitgebreide bloemlezingen uit de gehele literatuur behoren:

Dr K. H. de Raaf en *J. J. Griss, Een nieuwe bundel.* Van deze vijfdelige bloemlezing vormen de delen III, IV en V een samenvattend overzicht, deel III van de 13e tot en met de 17e eeuw, deel IV de 18e en 19e eeuw tot ongeveer 1880, deel V van 1880 tot onze tijd. Dit deel V verscheen in 1932 in 3e druk met medewerking van Dr N. A. Donkersloot voor de literatuur na 1914. Het werd een uitvoerig werk van 636 pag. compres gedrukt. Het blijft natuurlijk schoolbloemlezing, al is 't dan voor de hoogste klassen der middelbare scholen; van de prot. chr. jongeren nam Dr Donkersloot niets op. (Per deel geb. *f* 3.90).

Deze delen III, IV en V van „Een nieuwe bundel", benevens „Stroomingen en Gestalten" van dezelfde auteurs verschenen gezamenlijk ook onder de titel „Zeven eeuwen" deel I, II, III, IV.

De boeken zijn geheel gelijk aan de eerstgenoemde, alleen de titel is anders, de band is fraaier en de prijs is hoger (per dl geb. *f* 4.75).

Dr G. A. Brands en *R. W. Lieve* gaven een soortgelijke bloemlezing, *Gouden Aren.* Daarvan vormen deel IV en V een aaneensluitende literatuurhistorie met uitvoerige bloemlezing. Deel IV (739 pag., 2e dr.) loopt tot ± 1780, deel V (848 pag.) van ± 1780 tot heden (prijs per deel geb. ± *f* 5.—). In 1934 gaven de samen-

stellers een supplement op deel V (afzonderlijk *f* 0.60) dat de opgaven tot 1934 bijwerkt. Hierin worden de jong prot. chr. auteurs nog niet genoemd.

D. de Groot, L. Leopold en *R. R. Rijkens, Nederlandsche Letterkunde* in 2 dln (à *f* 3.50, 2 dln tezamen geb. *f* 6.75) is nog steeds een waardevolle verzameling. Aan elk opgenomen fragment gaat vooraf een karakteristiek van de auteur met plaatsvermelding van studies over de auteur. Vooral dit laatste is van belang. De 12e dr. is van 1923, verzorgd door W. Pik en Dr G. Kalff Jr. Het jaartal van verschijning wijst uit dat de jongste tijd natuurlijk niet opgenomen is. (Zie ook onder bloeml. 2).

L. Leopold gaf ook uit 't minder omvangrijke *Nederlandsche schrijvers en schrijfsters* (11e druk verzorgd door Dr G. S. Overdiep en W. Pik). De karakteristieken zijn vervangen door een zeer korte levensbeschrijving, gevolgd door 'n opsomming van de werken van de betreffende auteur.

Een uitvoerige bloeml. met een beknopte toelichting over personen, stromingen enz. gaf *Frans Bastiaanse* in *Overzicht van de ontwikkeling der Nederl. Letterkunde* (4 dln, prijs per deel in keurb. *f* 3.25. Uitg. Wereldbibl.). De bloemlezing is zeer rijk, de tekst beknopt, daarom plaatsen we 't onder deze rubriek.

Opmerking. Met 't noemen van dit vijftal werken volstaan we in deze afdeling. Deze vijf bundels zijn de meest bekende en de uitvoerigste aaneensluitende bloemlezingen. Voor schoolgebruik verschenen er nog zeer vele, meest van kleiner formaat, we denken aan 't Letterkundig Leesboek van E. F. van de Bilt, de Bloemlezing van Dr E. Rijpma e. a. Deze alle, uit de afd. I, baseren hun bloemlezing op zuiver aesthetische basis. Ze nemen op wat ze schoon vinden of wat hun voor een bepaalde tijd typerend lijkt. Aparte vermelding verdient nog *'t Letterkundig Leesboek* in 2 dl. (1e deel 3e dr. 1930, 2e dl 2e dr. 1930) van *De Vooys, Van den Bosch en Tinbergen.* Het is geen gewone bloemlezing met „van alles wat", maar een verzameling literatuur als illustratie en om letterkundige begrippen aan te brengen. Het is bedoeld voor de hoogste klassen der middelbare school, maar door de zeer selecte keuze en de buitengewoon verzorgde aantekeningen (ook taalkundig) een gewaardeerd studieboek geworden.

Van de grotendeels verouderde bloemlezingen, als b.v. van Van Vloten, maken we hier geen gewag. Wel noemen we de 3 delige bundel van *Dr J. van der Valk,* Onze Letterkunde (1907—1910). (deel I Middeleeuwen, deel II Republiek, deel III Koninkrijk). De samensteller, die leraar bij het Christelijk M. O. was, geeft vooral in deel I een rijke verzameling, deel III behandelt op 't eind de 80er

groep, maar door de te korte distantie te onkritisch. Het boek is niet meer in de handel.

2. Speciale bloemlezingen.

L. Leopold en *W. Pik* gaven in 1916 *Nederlandsche Letterkunde, schrijvers en schrijfsters vóór 1600,* als aanvulling bij 't in afd. 1 genoemde werk van De Groot, Leopold en Rijkens.

Bijzonder rijk aan inhoud is de mooie, uitgebreide bundel, *Nederlandsche Lyriek,* door *Th. E. C. Keuchenius* en *Dr D. C. Tinbergen* verzameld, vier delen (Middeleeuwen, 1570—1630, 1630—1710, 1710—1880) (per deel *f* 4.90, geb. *f* 5.90). Een statige verzameling, getuigend van een grote belezenheid en fijne keuze.

I. van de Velde gaf in 1933 *Het eeuwige vuur,* met een inleiding van Henr. Roland Holst—Van der Schalk. De samensteller wil geven een bundel revolutionnaire poëzie van de Middeleeuwen af tot heden, maar geeft ook poëzie, waarin de auteur zich niet content toont met maatschappelijke inzichten, zonder nu revolutionnair te zijn. Zo neemt hij op Van Maerlant, Hooft, Vondel, Tollens, Potgieter, Gezelle e. a. maar ook natuurlijk Troelstra, Van Collem e. a. De inleiding is een kennisname zeer waard. (Vgl. v. Ham in O. W. XII, 216).

Anton van Duinkerken geeft een groots opgezette *Bloemlezing uit de Katholieke poëzie.* In 1932 verscheen deel II: „Dichters der Contra-Reformatie", in 1936 deel I: „Dichters der Middeleeuwen" (samensteller van dit deel is Dr W. H. Beuken). Van Duinkerken geeft aan beide delen een enthousiaste, lyrisch gestemde inleiding, met treffende karakteristieken en opmerkingen. In deel I werden opgenomen verzen of versgedeelten die een katholieke reactie op de werkelijkheid geven, daardoor verschijnen sommige grote gedichten in typische fragmenten, b.v. uit Walewein: de lekebiecht en uit Reinaert: Reinaert's biecht. Het wereldlijk lied is geheel weggelaten. Een exclusieve methode, die sterk apologetische gedachten wekt. (Prijs per deel *f* 8.—, geb. *f* 10.50).

Dirk Coster gaf de mooie bundel *De Nederlandsche poëzie in honderd verzen* (2e dr. 1931). Het boek loopt tot 1910 ('t wordt dan als 't ware vervolgd in „Nieuwe Geluiden"). Coster gaf aan dit verzamelwerk een prachtige inleiding van ruim 100 pag. die menig opgenomen vers in volle schoonheid doet opleven. Bekend is de karakteristiek van 't Wilhelmus. (Prijs ing. *f* 2.95, geb. *f* 3.95).

In 1935 gaf *Dirk Coster* een bloemlezing van dichteruitingen

over het kind, getiteld *Het kind in de poëzie* (2e dr. 1937, ing. *f* 1.75, geb. *f* 2.50). Psychologische indeling, b.v. Het kind in zijn spel, Kind en God, Requiem enz.

3. Bloemlezingen van de jongste dichtkunst.

Voorop gaat *Dirk Coster, Nieuwe Geluiden* (4e dr. 1932, ing. *f* 2.95, geb. *f* 3.95). Algemeen bekend is het, dat dit werk een vrij representatief beeld geeft van de huidige dichtkunst (tot 1932). Coster begint bij 1910 met „de dichters van de ingang", dan de dichters van de overgang en tenslotte de jongste dichtkunst, verdeeld in: afzonderlijken, moderne vlaamse dichtkunst, nieuwe kath. dichtkunst en moderne ned. dichtkunst. Dit alles noemt hij 't geslacht van 1918, met 1925 ziet hij een reactie, een terugkeer tot tucht en traditie. De inleiding (95 pag.) is zeer waardevol. De bundel is wel soms eenzijdig, de aanvallen op 't boek zijn niet alle ongemotiveerd, maar 't boek houdt z'n waarde (vgl. O. W. X, 204. K. Heeroma over deze bundel).

D. A. M. Binnendijk gaf in 1931: *Prisma*, Bloemlezing uit de Ned. Poëzië na 1918, met een korte hooghartige inleiding. De keuze werd gedaan vanuit 't vitalistisch standpunt der Vrije Bladengroep, en dus enigszins als reactie tegen de bundel van Dirk Coster (prijs ing. *f* 2.90, geb. *f* 3.90).

J. Greshoff liet in 1932 verschijnen de bundel *Kent uw dichters*, een poëtisch stalenboek, waarin hij van 100 dichters 100 gedichten samenbracht. Een monstercollectie om de leek interesse voor de poëzie bij te brengen, zonder enige bedoeling dus. (geb. *f* 2.40).

G. H. 's-Gravesande liet in 1936 verschijnen *Jonge most*, een bloemlezing uit de gedichten van medewerkers aan Het Getij, De Vrije Bladen en Forum (prijs *f* 0.90). De verzameling is exclusief, alleen gedichten die de idee dezer bladen vertolken, zijn opgenomen.

Een concentrische rangschikking paste *H. Godthelp* toe in z'n drie bundels: *Nieuwe Nederlandsche poëzie* (1936, per deel ing. *f* 1.25, geb. *f* 1.50). Eerst van 14 dichters een flink aantal verzen en dan van ± 25 dichters ieder één vers. Vooral van de 14 eerstgenoemde krijgt de lezer in de 3 bundels een vrij volledig beeld, Eekhout behoort o.a. tot deze 14. Een mooie verzameling, met fijne smaak gekozen. Het boek is feitelijk een schoolboek, maar...

Dr D. C. Tinbergen en *Herman Middendorp* stelden voor een schoolserie samen de bloemlezing *Dichters na '80* (2e dr. ing. *f* 2.75).

Een verzameling met goede kwaliteiten, doel was alleen een beeld van 't geheel te geven, de jong-prot. dichters zijn geheel vergeten.

Het eertijds veelgebruikte bundeltje *Dichters van dezen tijd,* oorspronkelijk door *Mr J. N. van Hall* samengesteld en later o. a. door Dr J. Prinsen J. Lzn bewerkt, heeft z'n tijd gehad (12e druk is van 1929). Het vertoonde sterk de persoonlijke smaak van de bewerker, vooral toen Dr Prinsen dat was. Het was vroeger voor velen de inleiding tot de moderne poëzie.

W. L. M. E. van Leeuwen gaf enige bloemlezingen, waarvan in deze rubriek thuishoort: *De Nederlandsche dichtkunst sinds 1880* (1929, ing. *f* 3.50, geb. *f* 3.90). Dit boek wil een beredeneerd overzicht geven, onmiddellijk met voorbeelden toegelicht. Daardoor draagt het een sterk persoonlijk karakter. Het gaat uit van de 80-er figuren en leidt uit hen vier stromingen: de individualistische, de wijsgerige, de religieuze en de sociale stroming. Een boek van een literatuurkenner en -liefhebber, van 'n aesthetisch standpunt uitgaande.

Van grote waarde blijft nog steeds de rijke verzameling lyrische poëzie verzameld door *J. Greshoff* en *A. F. Mirande.* Ze kozen hun stof van Gezelle tot heden. Ze geven de verzen in 4 deeltjes, mozaiek B, ook in één deel, getiteld *Lyriek* (Zwolle 1928; later overgenomen door de Wereldbibl., Amst., geb. *f* 4.75).

4. Bloemlezingen der jong-Prot. dichtkunst.

P. Keuning gaf in 1918 een bundeltje *Christelijke kunst* (geb. *f* 1.90), dat toenmaals in een behoefte voorzag. Daarom vermelden we dit (uitverkochte?) werkje hier. Het bevatte verzen van Anema, Van Alsingha, Gossaert, De Mérode, Nellie, Thomson, J. M. Westerbrink—Wirtz, Jacq. van der Waals en Laurens van der Waals (vgl. G. W. 21, 33. L. Kramer over dit boekje).

In 1930 verscheen de bundel *Stille Opvaart,* verzameld door *A. J. van Dijk* en *Jan H. de Groot.* Dit boek gaf feitelijk weer wat er verschenen was in de 7 jaarg. Opwaartsche Wegen. Het kan dus gelden als 'n soort wapenschouw in 1930. Sommige opgenomen dichters zwegen of verdwenen later uit de groepering rond O. W., 'n enkele opgenomen dichter stond wat onwennig in dit gezelschap.

P. J. Risseeuw stelde in 1931 samen 't werk: *Christelijke dichters van dezen tijd.* De meeste opgenomen dichters kozen zelf uit hun werk. Risseeuw vroeg die dichters „van wie hij de overtuiging had, dat Christus en het Christendom het centrum van hun geeste-

lijk leven was". Dus geen bundel „stichtelijke poëzie". Het boek bevat goede portretten, korte biografieën en bibliografieën van de 18 vermelde dichters. Een aanbevolen boek, met goed onderscheidingsvermogen samengesteld (ing. *f* 3.25, geb. *f* 4.25).

De bundel *Het derde Réveil* van *K. Heeroma* (1933, geb. *f* 2.50) inhoudende honderd verzen van jong-protestantse dichters geeft een zeer mooie keuze uit 't werk van 10 dichters. De inleiding bevat meesterlijke karakteristieken van 't werk dezer dichters. Het boek is wel één der meest bestreden werken uit 't jaar 1933 geweest, vooral door de inleiding, waarin Heeroma uiteenzet hoe hij het christelijk dichterschap als grondslag van zijn bloemlezing neemt. „Uit de houding ten opzichte van het versinstrument moet blijken, dat de worsteling tussen het ik en de Andere de structuur van het dichterschap bepaalt". Heeroma's bundel is onmisbaar voor verdere studie van de besproken dichters (vgl. v. Ham, O. W. XII, 210; naast Eltheto, Oct. '34, waarin de aanval van Van der Leek op Heeroma).

Een rijke bloemlezing geeft de bundel *Spectrum* (1936, ing. *f* 1.50, geb. *f* 2.10) onder redactie van Bakker, De Goede en Kamphuis. De verzameling beoogt een zo volledig mogelijk beeld te geven van het dichtwerk der jonge protest. dichters. Dus geen exclusief, maar een veelsoortig beeld.

Een kleine, pretentieloze bundel verscheen in de Libellen-serie, n.l. *De Kinkhoorn,* verzen van jonge christelijke dichters. Een vrij willekeurige greep, zonder enige basis van keuze (*f* 0.45).

Dr J. van Ham gaf 2 bundeltjes uit voor schoolgebruik: *Protestantse poëzie na '80* (*f* 0.50 en *f* 0.60). Het 1e deeltje geeft verzen van Anema, Jacq. v. d. Waals en Gossaert, het 2e deeltje verzen van de dichters na 1925. Een uitnemende „eerste kennismaking" voor velen.

5. Diverse poëzie-bloemlezingen.

Nu de bundel Religieuze poëzie van Thomson niet meer in de handel is, voorzien in deze leemte vooral twee werken n.l. *Geestelijke liederen,* samengesteld door *Willem de Mérode* (1935, ing. *f* 1.75, geb. *f* 2.25). Bevat godsdienstige liederen van de middeleeuwen af tot onze tijd toe. Ook vele niet-zo-bekende verzen. Chronologisch gerangschikt. Een mooie bundel, die vele kopers moet vinden.

Christofoor, een bundel religieuze poëzie verzameld door *Roel*

Houwink (1934, ing. *f* 1.60, geb. *f* 2.25). Positieve verzen, in afdelingen verdeeld als b.v. Advent, Kerstmis, Pasen enz.

*

In dit verband wijzen we op 't bundeltje *Stille Week,* waarin *Wymie Fijn van Draat* een aantal Paasverzen verzamelde (*f* 0.80, geb. *f* 1.20) en de verzameling *In Bethlehem's stal,* kerstverzen uit het werk der prot. chr. dichters, verzameld door Jan H. de Groot (prijs *f* 0.80).

6. Bloemlezingen van het moderne proza.

W. L. M. E. van Leeuwen gaf een verzameling proza en kritiek in Nederland sinds 1880 onder de titel *Naturalisme en Romantiek* (1935, ing. *f* 3.90, geb. *f* 4.50). Goed gekozen gedeelten, met uitvoerige karakteristieken van de auteurs. Standpunt als bij „Drift en bezinning". Prot. chr. auteurs wel genoemd, maar geen fragm. opgenomen.

Dr Ph. A. Lansberg stelde in 1933 samen een bundel romanfragmenten om te dienen als inleiding tot de volledige werken en om daardoor deze romans klassikaal te kunnen bespreken. Hij geeft van een 15-tal werken een vrij omvangrijk fragment, ± 20 pag. Kleine aanvullingen plaatsen 't fragment in de lijst van 't geheel. Titel: *Levensbeelden* (ing. *f* 2.50, geb. *f* 2.95). De opgenomen auteurs zijn niet de meest moderne, wel Ina Boudier-Bakker, Van Moerkerken, Top Naeff, Coolen, Is. Querido, L. E. e. a.

Modern proza geven wel *H. Godthelp* en *A. F. Mirande* in, hun 3-delige verzameling: *Het nieuwe nederl. proza in novellen* (1935, per deel ing. *f* 1.40, geb. *f* 1.70). Complete proza-verhalen vinden we hier, concentrisch gerangschikt. Vertegenwoordigd zijn o. a.: Van Looy, Couperus (met zeer veel novellen), Van Schendel (uit Her. van een dommen jongen), Slauerhoff, Helman, Kuyle, Eekhout, Van Randwijk, Korthuys, Heynes, Walschap, A. Roland Holst e. a. Deze verzameling geeft zeer zeker een uitnemend idee van de grote verscheidenheid van het nieuwe proza.

Constant van Wessem verzamelde in 1930: *Twintig Noord- en Zuid-Nederlandsche verhalen* (ing. *f* 2.90, geb. *f* 3.90; prijs later veranderd?). Van Wessem onderscheidt in de niet-zeer-heldere inleiding 't verhaal van de vertelling. Het eerste is de kunst van berichten, bij de tweede is de verteller zelf aan 't woord. Dit boek geeft novellen en romanfragmenten van Coolen, Den Doolaard,

Engelman, Du Perron, Slauerhoff, Walschap e. a., alle auteurs behoren tot de Vrije Bladen of Gemeenschap-groep. Er wordt geworsteld met 't nieuwe proza in deze bundel.

De Korte Baan is de titel van de bundel Nieuwe Nederl. verhalen, in 1935 bijeengebracht door *H. Marsman* en *E. du Perron* (ing. *f* 3.25, geb. *f* 3.90). De novelle vereist de nodige zelfbeheersing en een meesterschap, nog meer dan de roman, willen de bundelaars doen zien. Ze trekken te velde tegen 't naturalisme dat toegespitste woordkunst en detail-uitbuiting gaf ten koste van de verteltrant en de inhoud. Het huiskamerrealisme zweren ze af. Inderdaad werd hier belangwekkende stof bijeengebracht, b.v. Nijhof, „De Pen op Papier", Van Genderen Stort, De Pillecijn (een fragm. uit het in '37 verschenen „Schaduwen") enz.

Vooral de beide laatste bundels negéren volkomen het proza der prot. chr. jongeren. Daarom vullen we dit aan met 't noemen van *Het heerlijk ambacht,* samengesteld in 1934 ter gelegenheid van het eerste lustrum van de Chr. auteurskring. Dit boek bevat poëzie, en ook novellen van bijna al onze prot. chr. auteurs, meest fragm. van later verschenen romans (in 1937 verscheen een 2e druk, geb. *f* 5.50). Een tweede bundel is in voorbereiding.

Natuurlijk zijn op vele andere plaatsen proeven van 't moderne proza te vinden, in allerlei schoolbloemlezingen (b.v. de serie „Mozaiek") en ook in de verzamelwerken, die de uitgeversbibliotheken bij de aanvang van een jaargang geven (b.v. „Wolken, wind en water", „Volk bij den weg", „Werk" dat in 1936 onder red. van Eekhout verscheen als „Het boek der Jong-Protest. letterk.", geb. *f* 4.90).

C. Letterkundige tijdschriften.

Het is ondoenlijk in dit gedeelte te wijzen op alle literaire ts, die bestaan hebben en weer opgeheven zijn. We noemen speciaal de nog bestaande ts. en soms een enkel blad dat weer verdween. Voor uitvoeriger notitiën zie men 't art. van *B. van Noort, Rond de literaire tijdschriften en hun leiders* in De Hoofdakte van Sept. en Dec. 1937.

Tot de oudere letterk. bladen behoren:

De Gids (1837—....). Algemeen ts met bekwame medewerkers

op velerlei terrein. Meest aparte redacteur voor de literatuur, b.v. in vroeger dagen: P. N. van Eyck, M. Nijhoff, sinds 1934: Anton van Duinkerken. Een speciale literaire betekenis heeft 't blad niet meer. Ook 't standpunt van dit orgaan is zonder bepaalde voorkeur.

De Nieuwe Gids (1885—....). Was in de aanvang van grote betekenis, staat sinds de dood van Kloos in 1938 onder red. van Van Deyssel, Mevr. Jeanne Kloos—Reyneke van Stuwe en Dr A. A. Haighton. Het blad had al sinds lang niet meer de belangrijke invloed van voorheen. Het stond vrijwel naast 't leven. De verdere ontwikkeling dient afgewacht te worden. Max Krijger was reeds tijdens Kloos' leven een veelschrijvend kriticus in dit tijdschrift.

Bij 't uiteenvallen der tachtiger-combinatie ontstonden in vroeger tijd een aantal ts. als *Tweemaandel. tijdschrift, Twintigste Eeuw* en *De Beweging,* die alle weer verdwenen. Het belangrijkst hiervan was *De Beweging,* waarin Alb. Verwey op meesterlijke wijze leiding gaf aan vele jongeren. Dit werd voortgezet door Van Eyck en Gossaert in *Leiding* (1930—1932). Van belang zijn o. a. de mooie, filosophisch-getinte studies die Van Eyck in 't laatste ts gaf over de nieuwere literatuur.

De Stem (1921—....) opgericht door Dirk Coster en Just Havelaar, nu onder red. van Dirk Coster en Anthonie Donker. Dit blad werd herhaaldelijk als ethisch-humanistisch aangeduid, vooral bij Coster en Havelaar was door de oorlogsellende een beïnvloeding merkbaar naar het religieus humanisme. Het schoonheidsideaal van dit ts is niet vrij van tendenz. (Vandaar polemiek met Kloos in 1912 reeds). Men zie 't beginartikel van De Stem bij Coster in Verzameld Proza, deel I, p. 195, waarin C. zijn streven naar levensfundering uiteenzet. (vgl. G. W. 25, p. 265, interv. van Coster).

Sinds 1930 heeft 't ts een bijvoegsel in 't *Critisch Bulletin,* onder red. van Anthonie Donker. Het geeft boekbeoordelingen en heeft voor dat werk bekwame kritische krachten. (Men kan er zich apart op abonnéren).

Groot Nederland (1903—....) behoort ook tot de oudere ts, maar 't is sinds 1936 het belangrijkste orgaan der jongeren. Oorspronkelijk was dit ts vooral belletristisch georiënteerd. Frans Coenen deed door z'n kritische arbeid de belangrijkheid toenemen, in 1936 nam 't ts op de dakloze Forum-groep (zie onder), waardoor het blad van die tijd af de idee van Forum voortzet. De redactie bestaat nu uit: S. Vestdijk, Jan van Nylen en Jan Greshoff.

Elsevier's Maandschrift is bovenal kunsttijdschrift. De literatuur

is vertegenwoordigd o. a. door kritieken, vooral die van H. Robbers trokken de aandacht. Na zijn dood in 1937, nam Top Naeff die taak over met ingang van 1938.

*

Na deze oudere bladen is er in de ts een na-oorlogse reactie te bespeuren en dan letten we op de lijn die loopt van *Het Getij — De Vrije Bladen — Forum — Groot Nederland.*

Het Getij (1916—1924) streed onder aanvoering van Herman van den Bergh voor 't zoeken naar nieuwe normen, „nieuwe tucht", naar een felheid van leven. Een spontane tijd, deze jaren; de levensvitaliteit stond bovenaan. *De Vrije Bladen* (1924—1932 in ts-vorm) zetten die strijd voort voor 't moderne, vooral onder leiding van H. Marsman. Het leven werd verheerlijkt. Belangrijk was de levenskracht, de levensdrift van de dichter. Felheid van leven zonder doel. Marsman bracht in deze jaren ook hier 't expressionisme. Het „vrije" vers werd beoefend. Marsman werd teleurgesteld in z'n droom naar vitaliteit (zie De Lamp van Diogenes, p. 86). Ook Roel Houwink behoorde in deze jaren tot de red. van De Vrije Bladen, in de laatste jaren ook Binnendijk en Constant van Wessem. Scherp stond 't individualisme van dit ts tegenover het „grootvoelend collectivisme" dat *Nu* (1927—'29) beoogde, onder red. van Is. Querido en A. M. de Jong (zie de brochure „aNti-schUnd" in 1927). In 1932 veranderden De Vrije Bladen van karakter, het blad nam de cahiervorm aan (1932—....). Ieder schrift is één novelle, 'n bundel verzen van één auteur of één essay. De red. is momenteel bij Van Wessem, Van Vriesland, Stroman en Van der Woude. De oude taak van De Vrije Bladen werd vervolgd in *Forum* (1932—1936), waarin Menno ter Braak, E. du Perron en later S. Vestdijk leiding gaven. Ter Braak bundelde al z'n kritieken bijna (zie blz. 93), waardoor z'n idee vrij duidelijk te benaderen valt (zie vooral Heeroma, Opw. Wegen X, p. 382). Ter Braak gaat de aestheten, de gearriveerde schoolmeester te lijf, zweert bij de onvolmaakte, de wordende vorm, vereert de puber. „Schoonheid moet tot ons komen in puberteitsgestalte". (Zie Vrije Bl. Mei '36, een cahier met een studie over Ter Braak door Teipe en Van der Woude). Vestdijk is de intelligente dichter, zonder poëtische vorm of gedachte, z'n eerste romans zijn wel „klinische rapporten" genoemd. Na 1936 zet Vestdijk de Forum-taak voort in *Groot Nederland.*

Bij de Roomsch-katholieke jongeren vermelden we allereerst het ts *Van onzen Tijd* (1900—1920), waarin vooral Maria Viola de ideeën van de oude Alberdingk Thijm voortzette (zie over de R.K. jongeren het schema op blz. 48). Het was in de eerste plaats artistiek. Dit was ook nog een hoofddoel in *Roeping* (1922—....) gesticht door de kunstzinnige Dr Moller, maar Roeping stelde zich toch ook teweer tegen 't zuiver aesthetisch standpunt van de 80-er school. Schoorvoetend werkten enkele jongeren mee aan Roeping, o. a. de bekende Gerard Bruning († 1926), maar algemeen vonden deze 't ts te simplistisch. Zo werd *De Gemeenschap* (1925—....) gesticht, dat tot nu toe 't voornaamste blad der R.K. jongeren bleef. Jan Engelman organiseerde in de aanvang, maar dit blad dat „katholieke reconstructie" in z'n vaandel voert, stond weldra onder de bezielende leiding van Anton van Duinkerken. Gerard Bruning werd hevig vereerd in deze kring, ook na z'n dood is zijn ideaal leiding-gevend. Dat uitte zich in onbarmhartige kritiek op 't katholieke leven in de practijk, op smakeloze kath. kunst, op de vervlakkende neutraliteit, op de kapitalistische mentaliteit. Naast Van Duinkerken trad scherp op Albert Kuyle, die zich in 1934 afscheidde en *De Nieuwe Gemeenschap* stichtte (1934—1936), welk blad zich feller uitte op sociaal terrein en later het diets-nationale inzicht aanhing.

Ons Tijdschrift (1896—1914) is 't aarzelend begin ener prot. chr. letterkunde. Vooral de vorm-vernieuwing van '80 werd in de latere jaargangen, na 1904, toen een viertal jongeren in de red. opgenomen waren, gepropageerd, o. a. door G. Schrijver. Het kunstloze bij de protestanten werd bestreden. Gebrek aan steun van 't publiek deed 't blad ondergaan.

Stemmen des Tijds (1911—....) zette het werk niet voort. S. d. T. is een algemeen maandblad „voor christendom en cultuur", geeft dus aan de literatuur wel aandacht, maar als cultuur-onderdeel. Het blad geeft dus geen leiding, maar voorlichting. Letterkundige medewerkers waren o. a. J. J. Thomson, J. C. van Dijk, en sinds geruime tijd C. Tazelaar. Poëziebesprekingen schrijft P. J. Meertens sinds 1937.

In 1916 werd *Opgang* gesticht als getypt scholierenblaadje, maar 't werd in 1921 van groter omvang en ook van grotere betekenis. In deze jaren zijn P. J. Risseeuw, A. J. van Dijk en H. van der Leek de leiders.

Onliteraire schermutselingen deed de red. Opgang verlaten en

in 1923 stichten *Opwaartsche Wegen* (1923—....) dat lang het centrum bleef der jongerengroep. De eerste zeven jaarg. deden alleen uitkomen dat een prot. chr. letterkunde mogelijk was. Dan komt 't verlangen naar 'n eigen, principiële verskunst. Men wil loskomen van 't gewraakte individualisme en de problemen stapelen zich op. Het verschillend inzicht in 't dichterschap zou zelfs mede tot een breuk leiden. Leider van O. W. was lange jaren J. van Ham. Naast hem H. van der Leek, A. J. van Dijk, later C. Tazelaar en J. Haantjes, nog later Roel Houwink en K. Heeroma.

In 1935 vindt de breuk plaats; Van Ham, Heeroma en Haantjes treden uit de redactie, en stichten *De Werkplaats* (1936—1938) met W. A. P. Smit en later H. de Bruin als mederedacteur. In Opw. Wegen blijven Houwink en Van der Leek, later o. m. versterkt door G. Kamphuis en Tom de Bruin. Beide ts staan twee jaar naast elkaar en beogen in feite 't zelfde. Met ingang van 1938 werd De Werkplaats verenigd met *Elckerlyc* (1937—....), de nieuwe red. bestaat uit J. van Ham, H. de Bruin, M. Beversluis en P. Keuning. In 1938 nemen zowel O. W. als Elckerlyc een boekformaat aan, Elck. geeft voortaan tijdschr. en cahiers.

Bij de Socialistische groepering vinden we geen literair ts van betekenis. Wel zijn enkele mislukte pogingen te noemen, b.v. *De Nieuwe Stem* (1918—1919), *Nu* (1929—'30). *De Socialistische Gids* (1915—....) is een algemeen cultureel blad, met geen leidende betekenis voor de literatuur. De meer links-georiënteerde jongeren probeerden het met 't schrijvers-collectief *Links Richten,* waarvan zich het *Rode Baken* afscheidt, maar van wezenlijke literaire waarde is hier niet te spreken, ook al omdat deze groep alle poëtische inslag of vorm met souvereine minachting overboord wierp.

*

Buiten de genoemde ts zijn er nog meerdere, kleine en grote, die we voor ons doel niet noodzakelijk vonden te vermelden. We willen alleen nog noemen *Helikon* (1932—....) dat geen essay, proza of kritieken plaatst, maar alleen verzen van de meest verscheiden auteurs.

Dagbladen en weekbladen.

Vooral de laatste decennia is de dagbladkritiek van grote betekenis geworden; mede ook omdat ze het publiek zoveel vlugger

kan bereiken dan de maandbladen. Het is goed op de letterk. rubrieken in diverse dagbladen te letten. We noemen er hier enkele: *Nieuwe Rott. Courant:* geeft zeer veel boekrecensies, de leider der kunstrubriek was lange jaren Johan de Meester, later Frits Hopman, Victor van Vriesland, sinds Febr. '38: S. Vestdijk. Diverse medewerkers o. a. Anthonie Donker (voor poëzie) en Roel Houwink (voor prot. chr. romans). Vooral bij Vestdijk ontmoeten we weer 't standpunt dat een vers, gedragen door een chr. levenshouding, daardoor als vers bezwaarlijk goed kan zijn.

Algemeen Handelsblad: lange jaren kritieken van Is. Querido, nu meest van Maurits Uyldert, die zich nogal eens zeer eenzijdig betoont. Nog sterker treedt dit naar voren bij de veel recenserende Kees van Bruggen. De prot. chr. schrijvers worden bijna altijd misverstaan.

De Telegraaf geeft niet heel veel aandacht aan de literaire verschijningen. Recensies zijn meest aankondigingen. Medewerker is o. a. J. W. F. Weremeus Buning. Art. over Vlaamse literatuur door Maurice Roelants.

Het Vaderland: Lange jaren was Henri Borel hier de kriticus. Na zijn dood volgde Menno ter Braak hem op.

De Groene Amsterdammer (weekbl.): Sinds Febr. '38 is Victor van Vriesland lid van de hoofdredactie.

Het Volk: A. M. de Jong.

R.K. bladen:

De Maasbode: Pater Hyacinth Hermans, Jan N.

De Tijd: Anton van Duinkerken.

De Nieuwe Eeuw (weekblad): Jan Engelman, C. C. S. Crone en Cola Debrot.

Van de prot. chr. bladen noemen we:

De Standaard: H. Burger.

De Nederlander: Q. A. de Ridder; poëziekroniek sinds 1937 van Roel Houwink. Recensies ook van C. A. de R., H. M. van Randwijk en B. van Noort.

De Rotterdammer: A. Wapenaar, P. J. Risseeuw, J. Karsemeyer.

Chr. Soc. dagblad, de Amsterdammer: Piet IJspaard.

Calv. Weekblad: C. Tazelaar.

De Heraut (weekbl.): H. Kuyper—Van Oordt.

De Reformatie (weekbl.): H. Smilde.

Alg. Weekblad voor Christendom en Cultuur: Roel Houwink.

Woord en Geest (weekbl.), o. a. K. H. Miskotte, K. v. d. Berg Jr, H. A. Mulder.
De School met den Bijbel (weekbl.): A. Wapenaar, A. Lens.

Van de plaatselijke dagbladen noemen we o. a.:
Nieuwsblad van het Noorden: J. G. de Haas.
Utr. dagblad: P. H. Ritter Jr.
De Gooi- en Eemlander: Gabriël Smit.
Opr. Haarl. Courant: B. van Noort.
Haarl. dagblad: J. H. de Bois.
Arnh. Courant: Hierin schreef Slauerhoff eertijds kritieken.
Dit zijn enkele plaatselijke bladen, die een enigszins ruime plaats geven aan literaire beschouwingen, de meeste andere beperken zich tot boekaankondigingen.

D. Studies op algemeen letterkundig terrein.

Er bestaat geregeld vraag naar werken die op eenvoudige wijze een inleiding geven tot het verstaan en genieten van literaire kunst. Daarmee verwant is 't verlangen om iets meer te weten van de gebruikelijke letterkundige vaktermen. Het is namelijk onmogelijk met enige vrucht een literaire studie te volbrengen, zonder enige kennis te hebben van de technische vaktermen die op dit terrein gebruikt worden.
Aan dit verlangen hopen we hieronder te voldoen. Begrijpelijk zijn veel van de genoemde boeken voor de school bestemd — er bestaan zeer vele van deze schoolboekjes, we noemen er slechts enkele.

1. Inleidingen en inleidende essay's.
Annie Salomons schreef eens *Over de wonderlijke kunst van „lezen"*, in „Leven en Werken" van Juli-Aug. '22 (herdrukt als brochure, Amst. 1922, f 0.30). Een eenvoudig, goed woord over 't wonder van het lezen.
Meer inhoud heeft de toespraak van *Dr K. H. Miskotte, Leven en Lezen,* gepubliceerd in O. W. XI, p. 222—233.
Herman Robbers gaf een pretentieloos werkje dat hij noemde *Litteraire Smaak* (Amst. 1924, Elsev. Alg. Bibl. prijs verlaagd tot ing. *f* 0.75, geb. *f* 1.25). Hij schreef het zo eenvoudig mogelijk, voor

alle mensen, beoogde een vriendschapsband tussen het Nederlandse volk en de literatuur. Hij behandelt de waarde van literatuur, de lit. smaak, en geeft zeer vele voorbeelden bij zijn betoog.

Herman Poort stelde zich 't zelfde doel met z'n vier lezingen, die hij bundelde onder de naam *Literatuur* (Amst. 1918, prijs ± *f* 0.60). Vooral de eerste lezing „Over proza-kunst" geeft een aardige inleiding tot het verstaan van de schoonheid van een roman.

L. Simons verzamelde bij z'n afscheid als directeur van de W. B. een aantal inleidende beschouwingen welke bundel hij noemde *Tot afscheid* (Amst. 1930, *f* 1.25). Hij handelt over de verhouding van boeken, schrijvers en lezers, waarom lezen we boeken?, hoe lezen we boeken best? enz. Deze lof van 't boek heeft zijn waarde nog niet verloren.

Herman Robbers vertelde onderhoudend zijn kijk op *Het ontstaan van een roman* (Amst. 1922, geb. *f* 1.75).

P. H. Muller schreef een eenvoudig bundeltje opstellen *Over literatuur* (Neerbosch 1930, geb. *f* 1.75), waarin hij aan minderontwikkelde jongelui een inleiding wil geven tot literatuur-genieten. Vooral 't eerste stuk „Over literatuur" beantwoordt hieraan, de andere gedeelten zijn soms iets te zwaar voor 't gestelde doel.

Roel Houwink stelde een inleiding samen tot het verstaan van poëzie ten behoeve van de school, *Met onze dichters* getiteld. In 't 1e deeltje *Natuur en landschap* (Zwolle, 1936, *f* 1.10) geeft hij bij een 30-tal verzen aantekeningen, die naar de zin van 't gedicht wijzen, die de ogen proberen te openen voor de levende schoonheid der poëzie. Alle verzen zijn natuurverzen, een 8-tal illustraties dienen ter vergelijking.

Ds J. C. van Dijk schreef een inleidend essay *Over kunst en kunstgenot* in Chr. Let. Studiën II, p. 3—22 (eerst Stemmen des Tijds, 1923).

Een dankbaar art. in dit verband is o. a. *Dirk Coster, De beteekenis der litteratuur voor het leven.* Stem III, p. 587—597, waarin hij betoogt dat de kunstenaar meer van ons ziet dan wij zelf; „buig u over een boek en ge buigt u over u zelf."

J. Petri schreef een brochure, *Literatuur en levensverdieping* (Amst. 1929, prijs nu *f* 0.75), waarin vele rake opmerkingen. De kunstenaar brengt ons bij het leven, waarvan we vervreemd zijn. De literatuur is de biecht der mensheid, ze geeft het woord als levenswaarde, als zielsrealiteit.

Hoewel van geheel andere aard vermelden we hieronder ook de

vier lezingen, o. a. over Menschen en boeken, Inhoud en moraal, Schrijver worden?, die *Albert Helman* uitgaf onder de titel *Wij en de litteratuur* (Utr. 1931, prijs nu ing. *f* 0.50, geb. *f* 0.90). Vlotte, populaire lezingen, zeer luxueus uitgegeven, echter niet diepgaand.

Tot de essayisten, wier werk, jammer genoeg, nog niet gebundeld is behoort *Ds J. A. van Nie.* We willen in dit verband wijzen op een zeer mooi art. in Onder Eigen Vaandel X, p. 59 (Jan. '35) getiteld „Het boek als zielszorger". Zie ook *H. van der Leek* in De Nederl. 27-11-'34 (Over de geestelijke beteekenis van het boek).

Vox Theologica geeft in 't no van Dec. '37 een soort aesthetieknummer. Ds J. C. van Dijk spreekt over „Het schoone als bemiddelaar van het heilige?" en Roel Houwink over „Het schoone als vijand van het heilige? (Men vgl. hiermee v. d. Leeuw, Wegen en Grenzen; R. Otto e. a., elders genoemd).

Enkele essays, waarvan de titels voor zichzelf spreken:

J. Petri, Het godsdienstig verlangen in de nieuwere dichtkunst (Amst. 1931, prijs nu *f* 0.75).

P. H. van Moerkerken, De wereld van het schone en zinvolle beeld (Amst. 1921, *f* 1.—).

P. Minderaa, Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur (Amst. 1937, *f* 0.85).

We willen ook wijzen op enige opmerkelijke art. in de N. R. Ct. n.l. over „Prozarythme" (30-3-'35), „De Novelle" (6-4-'35), „Prozastijl" (15-6-'35) en „Romangenres" (24-8-35 en 31-9-'35).

De dichterlijke verbeelding omtrent 't innerlijk duel in een schrijver tussen twee tegenstrijdige machten van *M. Nijhoff,* „De Pen op Papier", is herdrukt in de Kaleidoscoop-serie (*f* 0.60).

2. Enige werken over Versbouw (Poëtiek) en Woordkunst.

Speciaal de *versbouw* is uitnemend, beknopt en duidelijk behandeld door *Prof. G. S. Overdiep* in zijn *Beknopte Nederlandsche Versleer* (2e dr. Zwolle, 1933, *f* 0.90). Het oude en 't moderne vers, tempo en klank, strofe en sonnet enz.

T. P. Duhen en F. den Eerzamen gaven in *Het Gedicht* (deel I, 's Gravenhage 1928, *f* 2.25) iets over vorm, inhoud en wezen van het gedicht, om 't daardoor te kunnen verstaan.

Frans Bastiaanse gaf een boekje over de *Techniek der Poëzie* (uitg. Zonnebloem, Apeldoorn, *f* 1.40).

*

Buiten deze werkjes is de versbouw behandeld in allerlei schoolboekjes, meest aan 't eind van een serie „stijloefeningen". We geven deze boekjes niet op, al kan men ze natuurlijk gebruiken. Voor ons doel zijn de genoemde studies voldoende. Het tweede is iets eenvoudiger van opzet dan dat van Prof. Overdiep, dit laatste is echter 't mooiste.

De versleer wordt bovendien in enkele werkjes tezamen behandeld met de z.g. *woordkunst,* dat is vnl. het behandelen van de diverse letterkundige genres.

Het mooiste, zeer aanbevolen boek is daarvoor:

W. Kamer, Het literaire kunstwerk (Gron. 1932, geb. *f* 2.60). De auteur ziet 't kunstwerk als een levensvorm. Hij bespreekt technische middelen en geeft dan ook de poëtische waarde. Daardoor werd z'n boek zeer instructief. Voor verdere diepgaande studie geeft hij een rijke literatuuropgave, ook bij de behandeling der dichtsoorten.

Hoewel we dit boek van Kramer boven alle andere aanbevelen, vermelden we nog een paar werkjes:

M. A. P. C. Poelhekke en *G. Brom, Woordkunst* (Gron. 13e dr., ing. *f* 2.50, geb. *f* 2.90). Een hulpmiddel bij het zoeken naar inzicht in letterkundige verschijnselen. Poelhekke had smaak en dat maakt dit boekje interessant. Toch gaat Kramer meer in op de ware zin der dingen. Poelhekke geeft een rijke verzameling voorbeelden bij de diverse dichtsoorten.

Het *Handboek der Poëtiek* van *P. N. Dezaire* (Den Haag, 1932, ing. *f* 2.90, geb. *f* 3.90) geeft heel veel, te veel zelfs, waardoor de stof de schrijver te machtig werd en hij verdwaalde. De voorbeelden zijn eenzijdig gekozen, en getuigen niet steeds van goede smaak. De behandeling is soms ook „schoolmeesterachtig".

De mooie Taal van *H. Padberg* ('s Hertogenbosch 1924, geb. *f* 4.—) geeft een zeer omvangrijke stof aan dicht- en stijlsoorten met zeer vele namen, meest vreemde. Een naslag-werk voor goed-ingewijden.

*

Enkele speciale onderwerpen werden behandeld door *Albert Verwey* in zijn *Ritme en metrum* (Santp. 1931). De waarde van Ritme en metrum wordt nauwgezet tegen elkaar afgewogen. Een mooie studie, niet voor beginners.

M. A. P. C. Poelhekke, Lyriek (Gron. 1924). Fijngestemde behandeling van de verschillende lyrische uitingen en van de ge-

boorte en groei der lyriek; met de bekende theorie: van dodenklacht tot elegie (vgl. o. a. G. van der Leeuw, Wegen en Grenzen, p. 8 v.v.).

*

Illustratie-materiaal voor vormverschijnselen als plastiek, metrum, rijm enz. in *F. G. A. Stemvers, Verskunst* (Zwolle, 1938, *f* 1.30, geb. *f* 1.55). Bevat 100 met zorg gekozen gedichten en fragmenten. Ook van de meest moderne poëzie.

*

Bij velen zal 't verlangen opkomen dieper in te gaan op de ware betekenis van het literaire kunstwerk. Daarbij zal men noodwendig stuiten op enkele zeer bekende buitenlandse werken, welke niet steeds in onze taal vertaald zijn. Zonder enige nadere aanduiding vermelden we hier enkele studies, die nog al eens genoemd worden.

Emil Ermatinger, Das dichterische Kunstwerk, Grundbegriffe der Urteilsbildung in der Literaturgeschichte (Leipzig 1921).

Van de italiaanse auteur *Benedetto Croce* werd in 't holl. vertaald zijn *Brevier der Aesthetica* (Arnhem, 1926) (vgl. G. W. Jan. '28).

Bekendheid verwierf ook *Theophil Spoerri, Präludium zur Poesie,* Eine Einführung in die Deutung des dichterischen Kunstwerks (Berlin 1929, 2e druk is ongewijzigd, M. 7.50).

Dit zijn slechts een paar van de grote massa werken op dit gebied; Walzel, Wölfflin, Volkelt, Elster en vele anderen noemen we dus niet. In de studies van W. Kramer is veel literatuur verwerkt, behalve in diens „Het literaire Kunstwerk" ook in:

W. Kramer, Inleiding tot de Stilistiek (Gron. 1935, ing. *f* 1.90, geb. *f* 2.25). Dit laatste boek kunnen we aan gevorderden in deze materie zeer aanbevelen. Men verwarre stilistiek niet met stijlleer. Stilistiek is de studie van de taal als bezieling tot individuele levensuiting; de stilistiek let op de harmonie tussen uiterlijk en innerlijk, op de uitdrukkingskracht der taal- en dichtvormen. Het is dus duidelijk, dat Kramer in deze studie handelt over literatuurinnerlijkheden, die veel lezers voorbijlopen, op stijlwaarden die toch een wezenskenmerk zijn van de schone dicht- en prozavormen.

Ook het terrein der poëtiek is in verschillende buitenlandse, veelal duitse handboeken uitvoerig behandeld. We kunnen in dit korte bestek geen opsomming daarvan geven, 't zou ook trouwens

nutteloos zijn; alleen wijzen we op een niet-uitvoerig, en toch veelgevend klein boekje, dat bovendien niet duur is: *Richard Müller-Freienfels,* Poëtik (serie Aus Nat. u. Geistesw., Leipzig 1920, enige malen herdrukt).

Gustaaf Verriest schreef een kleine, belangrijke studie *Over de grondslagen van het rythmisch woord* (Bussum, 2e dr. 1923) waarin hij het ritme als levensverschijnsel bespreekt en uitgaat van de stelling dat de aesthetiek van het woord geboren werd uit de physiologie van ons stemgestel, vooral uit de spierzin. Voor de belangstellende onderzoekers noemen we hier nog: *Jac. van Ginneken, Gelaat-, gebaar- en klankexpressie* (Leiden, 1919).

Verdere lectuur in de genoemde boeken, terwijl enige werken die verwante terreinen bestrijken te vinden zijn onder hfdst. III, G 1.

3. Platenatlassen.

Het is een bekend verschijnsel, dat platen van schrijvers, boektitels, tijdschrift-titelbladen enz. zeer welkom zijn en ook soms voor 't inzicht enige waarde hebben. Vooral zijn soms van belang de illustraties die 't boek oorspronkelijk bevatte en die dan zo juist de tijd van ontstaan kunnen weerspiegelen.

We geven enkele plaatsen waar foto-materiaal te vinden is.

Dr J. ten Brink gaf in zijn *Geschiedenis der Nederl. Letterkunde* (Amsterdam 1897) een uitvoerige illustratie-verzameling van reproducties van titels, bladz. en illustr. uit: middeleeuwse hs, incunabelen enz. De tekst van dit grote werk is zeer verouderd en ook verder niet van waarde, de illustraties hebben nog betekenis ('t werk is uitverkocht, alleen antiq. of op leeszaal).

Zeer mooi is de *Platenatlas bij de Ned. literatuurgeschiedenis* van *M. A. P. C. Poelhekke, Dr C. G. N. de Vooys en Dr G. Brom* (Gron. 4e druk 1933, ing. *f* 4.50, geb. *f* 4.90). Wording en uiterlijk van het boek, boekverluchting, foto's van auteurs, hss, afb. op 't gebied van schilder- en bouwkunst om te doen zien dat de ontwikkeling van deze evenwijdig loopt met die der literatuur. Een mooi boek, typografisch uitnemend verzorgd. Van de Noordned. auteurs zijn de jongste niet opgenomen, de laatste portretten zijn van Henr. Roland Holst en J. H. Leopold. Bij de Vlamingen gingen de samenstellers verder, b.v. Roelants, Walschap. Ook de Afrikaanse auteurs zijn vertegenwoordigd. (Hoewel vallend buiten ons bestek wijzen we hier op de zeer goed verzorgde *Plate-atlas bij die Afri-*

kaanse Letterkunde van *Dr M. S. B. Kritzinger* (Pretoria 1931), waarin een vrij volledig beeld van deze literatuur gegeven wordt).

In 1935 verscheen een tweede grote atlas voor onze literatuurgeschiedenis nl. *Onze Litteratuur in Beeld* door *J. Kuypers en Dr Th. de Ronde,* met medewerking van J. G. M. Moormann en D. Wouters (Gron. 1935, ing. *f* 2.90, geb. *f* 3.60). De tekst die voorafgaat en bijzonderheden over de platen geeft, telt 55 pag., de platen zijn ± 780 in aantal. Een goed werk, veel niet-literaire platen zijn mede opgenomen ter typering van een tijd of een stroming. Titelbladen van alle moderne ts. met foto's der voornaamste figuren; zo b.v. Opw. Wegen met 6 foto's der prot. chr. auteurs. Zuid-Nederland is in deze atlas, die door twee Zuid-Ned. werd opgezet, zeer goed vertegenwoordigd, vooral in de hfdst. IX en X die de tijd van '80—nu bestrijken. De gedeelten van Zuid-Ned. gaan zelfs vooraf aan die van Noord-Ned. Overigens een kostelijk bezit dit boek, met veel unieke foto's en niet duur.

De vraag: waar kan ik foto's van de moderne auteurs vinden? willen we nog even kort hier beantwoorden.

In de bundels *Erts* 1926, 1927 en 1929; *Kristal* 1935.

R.K. jongeren in 't werk van *Van Oldenburg Ermke, Van Alberdingk Thym tot Van Duinkerken en Kuyle.*

In *Geschenk* (in de Boekenweek) 1932; *Geschenk* 1933 handelt over 25 gestorven auteurs uit de laatste tijd; met foto's.

Jong-Prot. Chr. auteurs in de boeken van *Risseeuw, Christelijke schrijvers van dezen tijd* en *Christelijke dichters van dezen tijd.*

G. H. 's Gravesande geeft in z'n boek *Sprekende Schrijvers* (1935) bij de gesprekken ook foto's van een 15-tal auteurs.

Geschenk 1934 was een mapje met 12 portretten, terwijl de Uitgeverij *Jacrov* te Scheveningen een paar mapjes uitgaf met zeer goede foto's van letterkundigen (12 foto's per mapje à *f* 1.60).

E. Enige belangrijke stromingen met studie-aanwijzingen.

Tot de belangrijke stromingen van welke we hier enige notities geven, rekenen we de Renaissance, de Romantiek, de richting van '80, de nieuwe zakelijkheid, terwijl we hierbij voegen enige gegevens over de Rooms-katholieke en de Prot. christelijke jongeren.

1. De Renaissance.

De studie der Renaissance is niet eenvoudig. Deze merkwaardige opleving op velerlei terrein vertoont zoveel aspecten, dat voor niet-ingewijden het geheel al spoedig een doolhof wordt. Men beperke zich in z'n studie in 't begin.

Bij de bestudering van elke stroming is het zeer dienstig allereerst kennis te nemen van datgene wat vooraf gaat. Het klassieke werk daarvoor is nog steeds: *Prof. J. Huizinga,* „Herfsttij der Middeleeuwen", dat vooral in de 4e druk, met platen, een belangrijk werk vormt (geb. *f* 5.90).

De lectuur over de eigenlijke Renaissance is een aparte bibliotheek. De grote werken als b.v. van Burckhardt, Voigt, Pater, Gebhardt, Söderhjelm en vele andere zijn bijna alle niet-vertaald in 't Nederlands. Burckhardt's boek is veelomvattend, het bespreekt de hele tijd in de vele aspecten. Voor B. is de bewustwording van de persoonlijkheid hèt wezen der Renaissance. De invloed der oudheid is dus bij B. niet de voornaamste oorzaak, latere schr. noemen de invloed van het klassicisme zelfs dodend voor de ware Ren. Voigt geeft feitelijk de eerste eeuw van 't Humanisme, van 't geleerde leven.

Het boek van *Dr T.* en *Prof. W. Söderhjelm* is vertaald, „De Italiaansche Renaissance" (Utr. 1909). Een zeer leesbaar, vlot boek, in de vorm van schetsen opgesteld. Zeer aan te bevelen om de geest van deze tijd te benaderen.

De Middeleeuwen vertonen reeds de elementen, die heenwijzen naar de latere Renaissance. Verschillende factoren hebben Italië hèt land der Renaissance gemaakt. (Voor de vrije steden met eigenaardige politieke verhoudingen b.v. bij Burckhardt en *Ed. Heyck,* „Florenz und die Medici" als voorbeeld van die steden).

Door de opkomst van andere standen ontstaat de behoefte aan idealen buiten de ridder òf de heilige om, de oude republ. romeinse cultuur lokt dan. Het humanisme (in de oude goede zin van 't woord) hiermee verwant. De Renaissance werpt niet àlle middeleeuwse elementen overboord en neemt niet àlle klassieke elementen over. Zwaartepunt van 't menselijk bestaan verlegd van 't hemelse naar 't aardse leven. Oriëntéring op 't zienlijke, 't menselijke, 't tastbare. Renaiss. beeldende kunst werkt met meer diepte, de middeleeuwse kunst meer in plat vlak. Alzijdigheid van visie en kunnen.

Soms stelt men Renaissance tegenover Reformatie en daarbij is dan de Renaissance in wezen geheel heidens. Renaissance en

Reformatie zijn echter niet van dezelfde orde, of hetzelfde plan, dus niet als tegengestelde polen te nemen, al is er contact. De verhouding van beide zal men vooraf moeten bepalen. De tegenstelling b.v. bij *Tazelaar,* Bekn. Handb. I, 24. Men leze daartegenover b.v. *Garsia,* De Italiaanse Renaissance (Gron. 1932, *f* 0.75), die christendom en romanisme zich ziet vermengen tot renaissance (vgl. 't interessante interview dat Ellen Russe had met Papini over de Ren. Maasbode 21-6-'38).

Ook de beste, duidelijke en beknopte „Inleiding tot de Renaissance" van *Dr A. Zijderveld* (overdruk uit Castiglione's „De Hoveling", Zutphen, 1930, *f* 0.75) wil niets weten van een paganistische Renaissance. Zijderveld bespreekt ook de religieuze wedergeboorte. 't Was vooral Burckhardt, die te veel nadruk legde op 't heidens element.

Men verzuime vooral niet portretten en schilderijen uit de Renaissancetijd als illustratiemateriaal te bestuderen, b.v. in 't prachtwerk van *Dr G. J. Hoogewerff,* De ontwikkeling der Ital. Renaissance, met 80 afb. (Zutphen 1923), bij *Eyck,* in de nieuwe uitg. van *Burckhardt,* en ook in 't boek van *W. A. van Leer,* Portretten uit de Italiaansche Renaissance (Zutphen '30). *J. L. Pierson* geeft in z'n boek „De Medici" (Amst. '35) 82 reproducties van schilderijen van leden van 't geslacht Medici. De tekst is niet overduidelijk, soms historisch onjuist, de foto's zijn zeer mooi. Diverse monographieën geven prachtcollecties illustraties, b.v. die van *Sauerlandt* over Michel Angelo in „Blauen Bücher (zie ook: *Romain Rolland,* Het leven van Michel Angelo, vert. door H. Koffieberg, Amst. '25). M. Angelo's sonnetten zijn juist de laatste tijd enige malen vertaald o. a. door *Eekhout,* in de Libellen-serie.

Men lette bij de uitgebreidere werken op de verschillende namen. Men spreekt bij de renaissance soms reeds van naturalisme, terwijl de kunst van Raffael en Angelo reeds de naam van (vroeg)-barok ontvangt, al verschilt de massale barok in wezen van de aristocratische renaissance (zie *Brom,* Barok en Romantiek, Gron. '23; zie voor 't begrip „barok" ook: *S. Vestdijk,* Rilke als Barokkunstenaar, Vrije B. Juni '38, p. 3—20). De echte reformatiekunst — als in Duitsland van Dürer, Holbein e. a. — vergete men niet tegenover en naast de renaissancekunst te stellen (zie hiervoor een kunstgeschiedenis b.v. van *Korevaar-Hesseling* of *Hamann*). De Renaissance als cultuur-historisch tijdperk werd ook door *W. H. Hudson* bestudeerd, zijn boek verscheen in ned. bewerking, „De Renaissance" (Zaltbommel '25).

Verdere lectuur over de Renaissance bij de genoemde studies, b.v. bij Zijderveld. Na de grondtrekken besproken te hebben, lette men op de uiterlijke kentekenen in de literaire kunst (maat enz.) en ook op de verschijning der Renaissance in onze nederl. letterkunde.

Men lette duidelijk op 't wezensverschil en 't contact van Renaissance en 't (oude) Humanisme. (Zie b.v. 't boek van *Huizinga,* Erasmus, 2e dr. ing. *f* 3.60, geb. *f* 4.50).

2. Romantiek.

De oorsprong van dit woord zit in de tegenstelling tot klassiek. De middeleeuwen kenden reeds de roman, d. i. verhaal in 't romaans, de volkstaal, maar onder roman verstond men allengs meer fantastisch verhaal. Tegen 1800 werd deze betekenis versterkt en op een hoger plan gebracht als reactie tegen de verstandsoverheersing, die in de 18e eeuw te vinden is. De „verlichting" is meest optimistisch, vandaar dat de romantiek spoedig wereldverachtend is en zwaarmoedig. Een afkeer van 't leven kenmerkt vooral de duitse romantici (men zie voor figuren als de Schlegels, Novalis e. a. *Huch,* Blütezeit der Romantik en: Ausbreitung und Verfall der Romantik benevens het beknopte *Walzel,* Deutsche Romantik. Het grote werk hiervoor is *Haym,* Die Romantische Schule). Men spreekt dan vooral van een romantisch verlangen, een romantische eenzaamheid. Vanuit Duitsland werd deze idee vooral verbreid, ook naar ons land (al is de term „romantic" engels van oorsprong terwijl de fransen gewoonlijk gebruikten de term „romanesque").

Van ± 1780—± 1830 kan men de vroeg-romantiek onderscheiden, in onze letterkunde vinden we dan de romantische uitingen naast de 18e eeuwse geest. In deze periode letten we op de voorlopers, de grondfiguren der idee. Lessing tast de klassieke dramatheorie aan, Rousseau vooral brengt 't gevoel naar voren, een „Weltschmerz" ontstaat (*Goethe's* Werther), engelse dichters als *Young* en *Ossian* geven hun gevoelswerk. Een natuurromantiek (let op tuinaanleg enz., zie b.v. plaatjes hiervan). Romantische heldenverering. *Percy* opent met z'n Reliques de ogen voor de volkspoëzie. Voor deze periode zie men *Dr F. H. Fischer,* De Romantiek in Duitschland (Amst. 1928, *f* 2.90).

Omstreeks 1830 vinden we de bloeiperiode van de romantiek, in Engeland met *Wordsworth, Coleridge* (typisch romantische ge-

dichten in een spookachtige wereld), *Scott* (hist. roman), *Byron* (spleen), *Shelley* (schoonheidsverering), *Keats* e. a.; in Frankrijk *Victor Hugo* e. a.

De romanticus moge een natuurminnaar of een revolutionnair zijn, hij is een zoeker tevens, van een niet-te-bevredigen heimwee bezeten. Hartstocht en uitbundigheid, een onbeheerstheid in visie en kunstvorm zijn daarvan gevolgen. Het gevoel overheerst in de sentimentele richting, maar dat is geen wezenskenmerk van de romantiek. De vlucht in de natuur of in het verleden, was in feite een verzet tegen 't omringend maatschappelijk leven (*Hugo,* Les misérables), een opstandsgedachte is niet vreemd aan de romantiek, dit kan bij sommige figuren tot wanhoop leiden (veel zelfmoorden). Een grillige taal past daar soms bij. De kunstenaar is in de romantiek veel artistieker dan in de klassiek-verstarde tijd. En men vergete niet dat de (literaire) kritiek bij deze kijk op de kunst pas mogelijk werd. Door de grote hartstocht is de ordeloosheid soms als een verlies in kunstopzicht te noemen. Het loslaten van oude „vastigheden" verwekte een onrust.

De richting van '80 is veelal verwant aan de romantiek. Sommigen noemen deze richting een zuiver romantische stroming, al zal men meerdere, andere invloeden niet voorbij kunnen zien. *Anthonie Donker* in z'n studie „De Episode van de vernieuwing onzer poëzie" (Utr. '29) wijst op 't contact met de romantiek en geeft in een inleidend hoofdstuk een uitnemend overzicht van deze stroming. Daarnaast *Brom,* Barok en Romantiek (Gron. '23) en *v. d. Leeuw,* Romantische Studiën (Onze Eeuw, 1919). Van *Victor Hugo* leze men de beroemde voorreden bij „Hernani" en „Cromwell".

Het begrip „romantiek" is nog al veelzijdig en niet licht te omschrijven. Reeds *Fr. Schlegel* kon het begrip niet verklaren, „weil meine Erklärung 125 Bogen lang ist", ook *Hettner,* die mede deze tijd behandelt, zegt dat 't gebruik van dit woord wonderlijk is, in de tijd van de duitse romantiek vóór 1800 verstaat men er op veel punten juist het tegendeel onder als in de tijd van de franse romantiek ± 1830. Men vergelijke zo mogelijk ook 't suggestieve werk van *Brandes,* Die Hauptströmungen der Lit. des 19.en Jahrhunderts. Voor de historische roman zie men *Prinsen,* De oude en de nieuwe historische roman in Nederland (Leiden 1919).

De romantische idee leeft nog zeer zeker in onze dagen, vele figuren zijn daar 't voorbeeld van. Zo zien we romantische trekken b.v. in Van Schendel, Slauerhoff e. a. Men zie b.v. *Kaim,* Die

romantische Idee im heutigen Deutschland (München '21), die enige zeer goede omschrijvingen geeft van de romantische idee.

Opmerkingen. Als inleiding tot 't verstaan van de Romantiek zie men vooral de inl. van *Dr W. H. Staverman,* voor de uitgave van Potgieters „Lief en leed in het Gooi" (Klas. Let. Panth. Zutphen, 1928 ing. *f* 1.—, geb. *f* 1.50).

Om met de literatuur der romantiek kennis te maken, neme men: *Dr A. Saalborn,* Een bundel Romantiek (2e dr. Amst., *f* 1.45, geb. *f* 1.75). In de inleiding laat de schrijver enkele woordvoerders als: Feith, Jean Paul, Schiller c. a. aan 't woord over de romantische idee.

Men zie ook 't schema van M. Uit den Bogaard, Brug II, 3.

3. De richting van '80.

Om deze richting te benaderen, lette men op de ned. letteren vóór '80, want deze richting is veelal reactie daartegen. In hoofdzaak betekende '80 herleving van de poëzie met verdieping van het inzicht in het wezen van de literaire kunst, vandaar een geheel anders gerichte kritiek dan voorheen. De beweging ging samen met andere inzichten op andere gebieden b.v. op economisch en sociaal terrein. Men zie *Anthonie Donker,* „De Episode der vernieuwing onzer poëzie", die op 't eerste 't accent legt, naast *Dr G. Stuiveling,* „De nieuwe Gids als geestelijk brandpunt" (Amst. '35, geb. *f* 2.25), die op de maatschappelijke oorzaken wijst.

Voor enkele hoofdfiguren zie men *E. d'Olivera,* „De mannen van '80 aan het woord" en „De jongere generatie". Voor de idee der beginfiguren zie men vooral de diepgaande „Studiën van de tachtiger beweging" door *Frans Coenen* (Middelb. 1924). Ook *Robbers'* boekje „De Ned. litteratuur na 1880" heeft in dit opzicht betekenis. *F. van der Goes* geeft persoonlijke herinneringen in z'n werkje „Litteraire herinneringen uit den Nieuwe-Gids-tijd" (Santp. 1931, *f* 2.25). Vgl. ook *G. Dekker,* Die invloed van Keats en Shelley in Nederland gedurende die negentiende eeu (Gron. diss. 1926).

Men zie de kenmerken op *creatief-terrein,* waarbij de grondstellingen van '80 ter sprake komen, ook de kenmerken op *kritisch-offensief gebied.* (*Van Leeuwen* in z'n „Korte Schets" geeft de kenmerken in volgorde). De kritiek van Kloos en Van Deyssel verschillen veel in opzet. Vgl. voor Kloos: *Rijpma,* Gids bij de studie der Ned. Let. II, p. 91—97.

Als waardevolle inleiding voor de aanvang der 80-er poëzie geldt nog steeds: *Alb. Verwey,* „Inleiding tot de Nieuwe Nederl. dicht-

kunst" (Amst. W. B. 1905), terwijl Verwey's studie, „Toen de Gids werd opgericht" eveneens aanbevolen blijft, speciaal voor 't begin der beweging. *Dr de Vooys* gaf in dit verband een art. „Uit de voorgeschiedenis van de Nieuwe Gids-beweging" (Nw Taalg. XVII). Hierop aansluitend de studie van *Verwey,* „De richting der hedend. poëzie" (Proza II), waarin een vergelijking tussen de poëzie van '80 en die van de richting van 1910.

Ook de mooie studie van *Dr Gerard Brom,* Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw (Rotterdam 1927) handelt over de beginfiguren der beweging, geplaatst naast de jonge schilders met dezelfde ideeën. De diss. van *Dr G. Stuiveling,* Versbouw en ritme in de tijd van '80 (Gron. 1934, geb. *f* 4.90) geeft in de titel reeds 't speciale terrein aan dat bestreken wordt. Bij sommige figuren (b.v. Gorter) geeft de schr. waardevolle gedeelten inzake de literaire waarde en bedoeling. In 1938 verscheen Dr J. de Graaf, Le Réveil Littéraire en Hollande et le Naturalisme français, 1880—1900 (Amst. '38).

Een schoolinleiding gaf *Herm. Middendorp,* De beweging van '80 (Zwolle, 1925, *f* 1.35).

Voor 't begrijpen der 80-ers zijn enkele bijzondere afleveringen van de Nw. Gids zeer belangrijk. We noemen: Gedenkboek 1 Oct. '10 (waarin Kloos: Hoe de N. G. tot stand kwam); Kloos-nummer Mei '19; Perknummer Nov. '31; v. Deysselnummer Sept. '34; Jubileumnummer 50-jarig bestaan, '35; Rouwnummer W. Kloos Mei '38.

Men lette op het uiteenvallen der tachtiger richting en zette naast elkaar: Kloos, Verwey, Van Eeden, Gorter (zie v. Leeuwen). Er zijn 80-er motieven en ideeën die vooral in gelovige kringen bezwaren ontmoeten, b.v. het anti-christelijk element, het pessimisme (determinisme) enz. Zie daarvoor b.v. *Tazelaar,* Bekn. Handb. II, p. 11 v.v.; *Seerp Anema* in zijn „Moderne Kunst en Ontaarding"; ook *Wapenaar,* Bilderdijk en de tachtigers (Lit. Overd. 1936, p. 21. Zie ook: *Moller,* Gesch. van de Ned. Let., 4e dr.; B. *Verhoeven,* De weg naar God in de hedend. Litteratuur (Gem. I). Deze beiden geven 't R.K. standpunt weer.

Belangrijk zijn ook de redevoeringen van Prof. Verdenius en Prof. De Groot bij de ere-promoties van Kloos en Van Deyssel in 1935. Verschenen met de titel *De beweging van tachtig* (Allard Pierson-stichting No 7), Gron. 1935, *f* 0.75.

Rispens geeft in z'n „Richtingen en Figuren in de Ned. let. na 1880" (verschijnt najaar 1938, te Kampen) een uitvoerige inleidende

beschouwing over de beweging van '80, wijsgerig-literair van visie (p. 5—26).

4. De nieuwe zakelijkheid in de proza-literatuur.

Dikwijls spreekt men over de *stijlvorm,* die wel nieuwe zakelijkheid genoemd wordt. Een dergelijke formulering houdt al 't kiezen van een standpunt in. Want een kwestie is nog of de N. Z. alleen stijlvorm is of ook (of alleen) een levenshouding. De referent dient dit eerst voor zichzelf te overdenken.

Op de Alg. Verg. van 't Verbond, 2 Jan. '37 gehouden, bleek o. a. hoe *Seerp Anema* de N. Z. een levenshouding noemt, een uitloper van 't impressionisme, de subjectieve idee van '80 (de lezing verscheen als brochure, „Destructivisme", Kampen 1937). Velen delen die mening, anderen zien de vorm overheersend of erkennen de N.Z. louter als vorm, als stijlmanier. *Hein de Bruin* gaf in Opw. Wegen XIII, p. 228—232 n.a.v. „Bint" van Bordewijk enige aantekeningen over de N. Z., waarin hij ook de vorm als 't meest geaccentueerde neemt. *Gerrit Kamphuis* spreekt over de N. Z. in de poëzie in Opw. Wegen XIII, p. 359 en zegt dat de N. Z. de dood is voor alle poëzie (vgl. Stand. 5-5-'34, *Camp de Basschaerde:* Harten gevraagd, en Stand. 18-8-'34, Stronkhorst).

C. Rijnsdorp publiceert in Ter zijde (Amst. 1935) een lezing uit 1932 getiteld „Naar nieuwe centra", waarin hij schrijft dat de N. Z. niet kàn zonder levenshouding, zonder overtuiging. Verderop merkt R. op, dat het hem noodzakelijk lijkt, dat onze belletristen de tucht van de N. Z. doormaken. (Zie ook: Rijnsdorp in De Rotterdammer, Zondagsblad 23 en 30-4-'32; en ook Rijnsdorp in Standaard 15-11-'32, Boekennummer, „Nieuwe zakelijkheid in de literatuur").

P. Minderaa schreef een studie over „Het mensbeeld in de hedendaagse literatuur" (Amst. 1937, *f* 0.85), waarin ook de N. Z. zeer naar voren komt. Zie ook: *E. du Perron,* De smalle Mens, p. 9 vv.

De N. Z. behoort bij onze moderne tijd. De ideeën over de tijd van 't heden zijn door vele auteurs nader gepubliceerd (*Broder Christiansen,* Het aspect van onzen tijd; *Ortega Y Gasset,* De opstand der horden; *Huizinga,* In de schaduwen van morgen; *Aalders,* De nood des tijds, enz. enz.). Zeer aanbevolen is *Jaspers,* Die geistige Situation der Zeit (Göschen No. 1000).

Over 't moderne proza zie men vooral: *C. van Wessem,* Het moderne proza, Vrije Bladen 1929; *H. Marsman,* De aesthetiek der reportage, Forum 1932 (ook in V. W. III, p. 7—18).

Dr C. Tazelaar schreef een afzonderlijk boekje over „Het proza der nieuwe zakelijkheid", Kampen 1936. Beoordeeld o. a. Stand. 30-11-'35 door H. B.; N.R.Ct. 16-11-'35 door Van Vriesland; Opw. Wegen XIV, p. 77—80 door B. van Noort.

De N. Z. in de literaire kunst is niet te scheiden van eenzelfde idee in verwante kunsten. Men zie o. a. Forum 1933, Over N. Z. in de schilderkunst; Vrije Bladen 1932 cahier 7: *G. Rietveld,* N. Z. in de Ned. architectuur; *Richard Hamann,* Geschichte der Kunst, p. 889; Kunstgeschiedenis der Nederlanden, red. Dr H. E. van Gelder, p. 516 en p. 546.

Met de N. Z. is nauw verwant de moderne biografische roman, de „vie romancée". Behalve Dr Tazelaar in z'n studie zie men daarvoor: *Dr F. J. Otten,* De moderne biographie (Maastricht 1932), *A. G. van der Horst,* De moderne biografie (Standaard 18-10-'32) en *Dr A. A. van Schelven,* Biographiek (S. d. T. XXV, 425—447).

Voor oriëntering bij 't begin zie men: *Anthonie Donker* in „Stroomingen en Gestalten" van De Raaf en Griss, 2e druk p. 248—254 en *Mahrholz,* Deutsche Literatur der Gegenwart (1930) p. 427—438. Het expressionisme mag daarbij niet vergeten worden als romantische tegenhanger tegenover 't realistische der N. Z. Zie daarvoor: *Kasimir Edschmid,* Expressionismus in der Literatur und die neue Dichtung, 1918; *Mahrholz,* t.a.p. p. 361—420; *Hermann Bahr,* Expressionismus (München 1914); *Urb. van de Voorde,* Critiek en Beschouwing, deel I (Santpoort, 1930), p. 29—44 en *Marsman,* V. W. III, 260.

Oriënterend overzicht met namen van de werken die tot de N. Z. gerekend worden in De Hoofdakte Jan. 1935 (B. van Noort) en bij Dr Tazelaar in z'n studie. Zie ook De Brug II, no. 6.

5. De Rooms-Katholieke jongeren.

Vooral *Anton van Duinkerken,* De Beweging der Jongeren (reeks „Credo Vivo", Hilversum 1933, *f* 1.25) en *F. van Oldenburg Ermke,* Van Alberdingk Thijm tot Van Duinkerken en Kuyle ('s Hertogenbosch 1935, geb. *f* 3.90) (zie O. W. XIV, 302: Houwink over dit boek). Ook raadplegen: *Moller,* Gesch. van de Ned. Let. (Tilb. 1932, 4e dr.), pag. 360—366, 373—393.

In de vorige eeuw geen R.K. cultuurbeweging, wel éénlingen, Alb. Thijm herovert het verleden, Schaepman is de vurige leider en apologeet. Ongeveer 1900 begint de organisatie. Geen bindende persoonlijkheid. Tijdperk der diadochen, zegt Van Duin-

kerken. Stichting van „Van onzen Tijd" (1900) dat R.K. kunst beinvloed door '80 wil. (Ed. Brom). In 1922 sticht Moller „Roeping", dat het accent op de zuivere leer legt en aesthetisch niet allen voldoet. Vandaar stichting „De Gemeenschap" (1925). De leider door allen erkend, Gerard Bruning sterft te jong (1926). „De Gemeenschap" wil katholicisme en aesthetisme verzoenen. Katholieke overtuiging is geen verplichte inspiratiebron voor kunst. Leider Van Duinkerken treedt 1934 ook toe tot de red. van „De Gids". In 1934 „De nieuwe Gemeenschap", leider vooral Kuyle, niet puuraesthetisch, maar meer Katholiek-sociaal (opgeheven 1937).

Na de herovering van 't verleden, de ontdekking van 't heden bij de R.K. jongeren. De ouderen kunnen dit tempo niet volgen. Als „Roeping" te weinig kritisch is en niet meer voldoet, stichten onervaren jongeren de periodiek „De Valbijl" (1924) (zie *Van Duinkerken,* Beweging en Richting in „De Gemeenschap" V). De betekenis van Pieter van der Meer de Walcheren. De Jongerenbeweging beïnvloed door de na-oorlogse periode, Vlaanderen (Van Ostayen) en 't Duitse expressionisme. Voor 't jongerenideaal ener Christelijke kunst zie *Jacques Maritain,* Kunst en Scholastiek (geb. *f* 2.50), p. 82 v.v. „De Gemeenschap"s-jongeren waren veelzijdig en modern, conflicten op staatkundig en religieus gebied (zie brochure „Hagel en Vuur", Utr. 1930).

Ook veel debat met de Vrije Bladen-groep over 't bestaansrecht ener R.K. letterkunde, zie de vele essays hierover van Van Duinkerken, Ter Braak en Marsman (b.v. *Ter Braak,* Man tegen man, p. 145: „Waarom ketters?").

Jan Engelman is de meest aesthetische figuur, Van Duinkerken de apologeet, de werker voor „Katholieke reconstructie", Kuyle de sociaal-voelende.

Op enkele belangrijke figuren dient apart te worden gewezen, behalve de genoemde, op Coolen, Helman, Kees Meekel e. a. Kuyle de schrijf-mens naast Helman de heimwee-personificatie.

Het beste proza dezer jongeren is eigenlijk novellistisch: Van Duinkerken: De Ravenzwarte; Kuyle: De Bries; Helman: Zuid-Zuid-West en Het Euvel Gods.

De beginselen van „Roeping" in *Moller,* „Inleiding" (Roeping I), „Katoliek leven en kunst" (jrg. IV), „Katolieke kultuur" (jrg. V). Men zie ook: *Gerard Bruning,* Het apostolaat van den kath. kunstenaar (Roeping I).

Vgl. ook: *Coster,* Nieuwe Geluiden, p. LXVI v.v.; *Van Leeuwen,*

Naturalisme en Romantiek, p. 155—158; *Teo de Witte,* Opw. Wegen VI, p. 326; *Roel Houwink,* Opw. Wegen XIII, 71, Katholieke Perspectieven; *Rispens,* Richtingen en Figuren, hfdst. IX.

6. De Prot.-Chr. letterkundige jongeren.

Of deze naam juist is en wat we er onder verstaan moeten, zijn aparte vraagstukken. Daar de naam enigszins burgerrecht verkregen heeft, nemen we hem zonder meer als bekend.

Over de verschillende geschilpunten tussen de figuren onderling, over de vraagstukken die men in de kring dezer auteurs herhaaldelijk tegenkomt, zie onder de rubriek *Kritiek,* afd. 2.

Onder de afd. Bloemlezingen, B 4, vindt men de bloemlezingen van de jong-prot. dichtkunst. Daaruit volgt wie men al zo tot deze groep rekent. Niet elke bloemlezing is hierin van dezelfde gedachte. In hoofdstuk I van dit boekje werd reeds gewezen op diverse vindplaatsen voor de geschiedenis der prot. chr. literatuur van de laatste tijd. Vooral *Van Ham,* Wpl. 1936 zij hier nogmaals aanbevolen. Zie ook *Wapenaar,* De Oude Strijd (Lit. Overd. 1936, p. 108 v.v.). De Jonge man, 12, 19 en 26-3-'31 bevatte een Inleiding tot onze jongste poëzie van *Jan H. de Groot.* Verder De Rotterd. 11-7-'31 (*Wapenaar* over 't oordeel van Anthonie Donker over de opkomende Chr. dichtkunst); Stem 1931, 378—385 ('t oordeel van Donker); Ter Braak over Donker's oordeel in Het tweede gezicht p. 51—54. *Van Oosten* spreekt in De Tijd 26-10-'33 over de prot. groep; *Dr S. Eringa* in De Standaard 28-5 en 3-6-'31 (n.a.v. Stille Opvaart); *Rispens,* Richtingen en Figuren, hfdst. VIII.

Naar aanleiding van *Het Heerlijk Ambacht* o. a. Stand. 1-12-'34; De Rotterd. 1-12-'34 (D. J. Galle); De Nederl. 7-12-'34 (De Ridder); De (Chr.) Amsterdammer 8-12-'34 (IJspaard); Alg. Hdbl. 1-12-'34 (S.); N.R.Ct. 2-12-'34 (Donker).

F. Belangrijke studies over bepaalde auteurs.

De bedoeling van deze rubriek is van een beperkt aantal schrijvers enige der voornaamste studies en artikelen te noemen. Dat is dus zeer verre van ook maar énige volledigheid, meestal wijzen de genoemde studies wel verder de weg.

Over de oudere auteurs verschaffen de handboeken uit afd. III A meest genoeg studie-aanwijzingen, vandaar dat we ons hier tot de

latere schrijvers beperken. Daarbij zullen de studies welke speciaal in eigen kring ontstonden, niet vergeten worden. De nu niet genoemde auteurs kunnen allicht een volgende maal of elders behandeld worden. De keuze die nu gedaan werd, is vrij willekeurig, evenals de volgorde.

Enkele hieronder gebruikte afkortingen:

C. L. Stud. = de serie Christelijk Letterkundige Studiën, verzameld door M. J. Leendertse en Dr C. Tazelaar. 5 dln. (Amst. 1925—'29).

Coster, Nw. G. = D. Coster, Nieuwe Geluiden. Een keuze uit de hedendaagsche poëzie. (4e dr. Arnhem 1932).

Donker, Episode = Anthonie Donker, De Episode van de vernieuwing onzer poëzie 1880—1894 (1929, ing. *f* 5.90, geb. *f* 6.90, is in herdruk).

Donker F. en F. = Anthonie Donker, Fausten en Faunen. Beschouwingen over Boeken en Menschen. (Amst. 1930).

Donker T. Z. = Anthonie Donker, Ter Zake. Beschouwingen over Litteratuur en Leven. (Arnhem 1932).

Gielen, L. W. = Dr Jos. J. Gielen, Belangrijke letterkundige werken. (Purmerend 1933, 3 delen resp. ing. *f* 1.75, *f* 2.50, *f* 2.25).

Marsman, V. W. III = H. Marsman, Verzameld Werk, Deel III, Critisch Proza. (Amst. Bilthoven 1938, ing. *f* 2.75, geb. *f* 3.75).

Rijnsdorp T. Z. = C. Rijnsdorp, Ter Zijde. Beschouwingen over Litteratuur en Muziek. (Amst. 1935).

Rijpma, Gids = Dr E. Rijpma, Gids bij de studie der Ned. letterkunde, 2 delen. (11e dr. Gron. 1935, per dl ing. *f* 1.25, twee dl in één band *f* 2.90).

Rispens, R. en F. = J. A. Rispens, Richtingen en Figuren in de Ned. lett. na 1880 (Kampen, verschijnt najaar 1938).

Ritter Kr. R. = Dr P. H. Ritter Jr, De Kritische Reis (Amst. 1928).

Romein, Vrouwensp. = Dr A. H. M. Romein-Verschoor, Vrouwenspiegel. Een literair-sociologische studie over de Ned. romanschrijfster (2e dr. Amst. 1936, ing. *f* 2.50, geb. *f* 3.25).

Taz. M. Rom. = Dr C. Tazelaar, Moderne Romankunst. (Amst. 1922).

Taz. Tienj. = Dr C. Tazelaar, Tienjarenoogst. (Wageningen 1932).

Afkortingen van tijdschrift- en dagbladnamen:

O. W. = Opwaartsche Wegen; Wpl. = De Werkplaats; Kld. = Het Korenland; Gem. = De Gemeenschap; S. d. T. = Stemmen des Tijds; Nw. T. = De Nieuwe Taalgids; N. G. = De Nieuwe Gids;

Gids = De Gids; Gr. Ned. = Groot Nederland; Stem = De Stem; Els. M. = Elsevier's geïllustreerd Maandschrift; G. W. = Den Gulden Winckel.

N.R.Ct. = De Nieuwe Rotterd. Courant; Alg. Hdbl. = Algemeen Handelsblad; Nederl. of De Nederl. = De Nederlander (dagblad), niet te verwarren met 't halfm. ts Nederland, dit wordt voluit geschreven. De andere afk. spreken voor zichzelf.

* * *

1. Frederik van Eeden.

Zie M. A. P. C. Poelhekke, Modernen (Nijm. 1899, p. 129—259); E. d'Oliveira, De mannen van '80 aan het woord (Amst. 3e dr. p. 76—97); H. Padberg, Frederik van Eeden (Roerm. 1925); Ir L. J. Feber, Frederik van Eeden's Ontwikkelingsgang ('s Bosch 1922); Dr G. Kalff Jr., Frederik van Eeden. Psychologie van den Tachtiger (Gron. 1927); M. J. Leendertse, Fred. v. Eeden (C. L. Stud. IV, p. 1—71); id. Van Eeden's jeugdverzen (O. W. V, p. 390); Dr H. W. v. Tricht, Frederik van Eeden, Denker en Strijder (Amst. 1934); id., Bloeml. uit de werken van F. van Eeden (Amst. 1927); Frans Coenen, Studiën van de Tachtiger Beweging (Middelb. 1924, p. 208—209, 237—254); Donker, Episode, p. 145—161; Geschenk 1933, p. 33—40 (Henri Borel); Kld. IX, 207 (H. A. Mulder. Bij den dood van —); G. W. Jan. '34 (v. Tricht over de Nalatenschap); Rispens, R. en F. hfdst. I.

Over Kleine Johannes I zie: Jan Ligthart in Lett. Studiën deel I; Rypma, Gids II, p. 110—129; Gielen, L. W. III, p. 74—87; en over Kleine Johannes II en III zie: Dr Ph. A. Lansberg, Lett. Studiën ('s Grav. 1925).

Over Lioba: H. T. Oberman, Is Lioba klassiek? (S. d. T. Juli 1913; ook in Keur uit de letterk. nalatenschap, R'dam 1925, p. 313—338); Axonos, Lioba (Kld. VI, p. 138, 181).

Over Ellen: Dr J. C. de Moor, Van Eeden's Ellen (S. d. T. 1911—'12, ook in C. L. Stud. I, p. 30). In C. L. Stud. I op p. 48 verdere literatuur (vooral Ek, Van Eedens Ellen, Dordr. 1900).

Voor een inleiding over Van Eeden zie men 't opstelschema in De Brug Dec. '33, I, no 4 (J. Allon).

* * *

2. Albert Verwey.

Zie: M. Uyldert, Mythische mystiek (Onze Eeuw, 1922); id. Albert Verwey, afzond. studie, 1908, besproken door Herman Poort in Gr. Ned. 1913; J. J. Thomson, S. d. T. 1914; E. d'Oliveira, De mannen van '80, p. 54—76; J. van Ham, Albert Verwey (C. L. Stud. III, p. 79—118); C. Scharten, Twee tachtigers in Roeping der kunst (1917, p. 16—20, 50); M. Nijhoff, N.R.Ct. 2-5-'25; Ritter, Kr. R. p. 44, 57, 249; Coenen, Studiën van de Tachtiger Beweging, p. 200—208; Donker, Episode p. 127—145; P. N. van Eyck in De Gids 1924 en in Leiding 1930; vgl. ook Albert Verwey, Mijn verhouding tot Stefan George (Santp. '34); Van Duinkerken, Achter de vuurlijn (1930); Bernard Verhoeven, De zilveren Spiegel (Utr. '31); Wpl. I, 525 (v. Ham over de beide laatste versbundels); G. W. Mei '35 (Stuiveling bij de 70e jaardag van Verwey); G. W. Juli '35 (Bloem over Het lachende raadsel); G. W. Mei '34 (Donker over Legende en Werkelijkheid); Alg. Hdbl. 3-10-'36 (Uyldert over De dichter en het derde rijk); Forum Juli '35, S. Vestdijk: Albert Verwey en de Idee; Rispens, R. en F. p. 46—59.

Na Verwey's overlijden: (8-3-'37) verschenen in bijna alle ts en dagbl. art., men zie b.v. N.R.Ct. 9-3-'37; Alg. Hdbl. 9-3-'37 (Dr C. G. N. de Vooys); Leidsch Univ.blad 20-3-'37 (Dr P. N. van Eyck); N. G. April '37 (Max Kijzer); Els. M. April '37 (Houwink); Gids April '37 (Van Duinkerken); Gr. Ned. April '37 (o. a. Henr. Roland Holst); Stem Juli-Aug. '37 geheel aan Verwey gewijd, bevat o. a. de laatste rede van V., tevens een complete bibliographie; S. d. T. April '37 (P. J. Meertens); Wpl. Juni '37 (Dr J. van Ham, de lezing op de Pinksterconf. '37 gehouden); Gr. Ned. Oct. '37 (Stuiveling trekt parallel tussen Vondel en Verwey).

* * *

3. Herman Gorter.

Uitvoerige bibliographie O. W. IV p. 94 (P. H. Muller).

Zie: F. van Eeden, Gorter's Verzen (in Studies I, ged. opgenomen in De Groot, Leopold en Rijkens, Ned. Lett. II, 12e dr. p. 279—285); J. C. de Moor, Gorter's oude en nieuwe muziek (S. d. T. Mrt 1918); F. Coenen, Studiën van de Tachtiger beweging, p. 88—100, 210—220; Donker, Episode, p. 161—180; M. H. van Campen, Over Literatuur (Amst. z. j., p. 99—130); Willem Kloos, N.R.Ct. 22-11-'24; Anthonie Donker, Vrije Bl. Oct. '27; W. van Ravesteyn, Herman Gorter. De

dichter van Pan. Een heroïsch en tragisch leven (R'dam 1928, ing. *f* 5.50, geb. *f* 6.75); D. Coster, De Ned. Poëzie in 100 verzen, 2e dr. 1931, p. XC—XCV; Henr. Roland Holst, Herman Gorter (Amst. 1933); Dr T. J. Langeveld-Bakker, Herman Gorter's dichterlijke ontwikkeling in Mei, Verzen en Eerste Sonnetten (Gron. 1935, diss.); J. C. Brandt Corstius, Herman Gorter. Een bijdrage tot de kennis van zijn leven en zijn werk (Amst. 1934, diss.); H. Marsman, Herman Gorter. Aanteekeningen bij zijn poëzie (Amst. 1937, ing. *f* 1.90, geb. *f* 2.50); Geschenk 1933 (p. 95—101, P. Tideman); Jan Engelman, Parnassus en Empyreum (Maastr. '31, p. 161—171); G. W. April '34 (Bloem over Sonnetten).

Bijzonder de studies van Henr. Roland Holst en Marsman aanbevolen. Marsman deelt niet de overigens meesterlijke beschouwing door Van Vriesland in N.R.Ct. 8 en 15-7-'30, en is 't voor de ontwikkeling van Gorter's talent eens met Vestdijk, N.R.Ct. 6-12-'34. Over Marsman's studie o. a. Van Duinkerken, De Nieuwe Eeuw 16-9-'37. Belangrijk is ook de studie van Heeroma, Gorters dichterschap, S. d. T. XXIV, 72—76 (vgl. Rispens, R. en F. 40); Gr. Ned. Sept. '37 (Stuiveling over Gorter, de onbekende); Gids 1935, 214 (v. Duinkerken); zie ook Rispens, R. en F. 37—46.

Over Gorter's Mei: Zie bibliogr. C. L. Stud. II, p. 129; J. Jac. Thomson, S. d. T. 1915 of C. L. Stud. II, p. 106; R. A. Hugenholtz, Gorter's Mei (Amst. 1904); Is. P. de Vooys, Beweging 1906; Verwey, Inl. tot de nieuwe Ned. dichtkunst, p. 109—119; Rypma, Gids II, p. 97—105; Gielen, L. W. III p. 87—100; Donker, Episode, p. 163—172; Coenen, Studiën van de tacht. Bew., p. 213; Dr G. Stuiveling, Versbouw en ritme in de tijd van '80 (Gron. 1934, diss. geb. *f* 4.90), p. 185—195. Stuiveling vergelijkt de verschillende opvattingen; Elkerlyc I, 129—134, Aanteekeningen pro memorie bij Gorter's Mei door Beversluis.

Een belangrijk memoriam was „In memoriam Herman Gorter" door H. Roland Holst, A. Roland Holst, Dirk Coster en Anth. Donker (Maastr. '28) (vgl. G. W. 27, p. 144).

* * *

4. Jan Hendrik Leopold.

Zie Brug III, 1 voor uitvoerige bibliographie (Van Noort).

A. Roland Holst, Over den dichter Leopold (Gids Mrt '21, daarna Maastr. 1926 in bibliophile-uitgave, ook daarna in Kaleidoscoop-

serie 2e dr. ing. *f* 0.60, gec. *f* 0.90); P. N. van Eyck, Gids Sept. '24 en Gr. Ned. Febr. '27; A. Verwey, Beweging 1914, I, p. 321; S. d. T. Aug. 1914; J. H. Huyts, G. W. 24, p. 97; D. Coster, Verzameld proza I, p. 210—217; P. Minderaa, De dichter J. H. Leopold (in De Weegschaal, p. 105—129); B. Verhoeven, De zilveren Spiegel (1931); K. H. de Raaf, N. G. 1927; Anthonie Donker, De dichter J. H. Leopold, Gids Febr. 1929, ook in F. en F. p. 7—24; M. Nijhoff, Gids 1929; H. A. Mulder, De dichter J. H. Leopold, O. W. IX, p. 246—257; Karel van de Woestijne, Werken IV, p. 31—36; D. Coster, De Nieuwe Europ. geest in kunst en letteren, p. 67 (vgl. ongeveer 't zelfde in Coster, De Ned. poëzie in 100 verzen, 2e dr. 1931, p. CVI); C. Rijnsdorp, T. Z. p. 67; v. Leeuwen, De Ned. dichtk. sinds 1880, p. 131—142; Herinneringen door Anth. Donker in Geschenk 1933, p. 103—107; Alg. Weekbl. v. Chr. en Cult. 19-6-'25 (Minderaa); Gids 1935, 40—71 (J. Hulsker, De bronnen van Leopold's Oostersche gedichten); Onze Taaltuin 1938 (J. Wils; vgl. Rispens in Elckerlyc Juni '38); Rispens, R. en F. hfdst. IV.

Nagelaten gedichten gepubliceerd door P. N. van Eyck in Leiding 1930/'31 (vgl. Gab. Smit, O. W. VIII p. 138).

Over de bundel Verzamelde Verzen (1935) zie o. a. Nederlander 23 Aug. '35 (Mr J. Sj. Brouwer, zeer uitvoerig); Alg. Hdbl. 13-7-'35 (Uyldert); N.R.Ct. 7-8-'35 (Johan Huyts); De Tijd, 8-8-'35 (Van Duinkerken); Telegr. 15-9-'35; De Rotterd. 21-9-'35 (A. Wapenaar).

* * *

5. Geerten Gossaert.

Uitvoerige bibliographie O. W. V, p. 45—48 (P. H. Muller).

Zie: J. Haantjes, Gossaert-Studiën (O. W. II, p. 76, III p. 4, ook in C. L. Stud. I, p. 97); P. Keuning, Litteratuur en Leven (Baarn 1919, p. 139—162); D. Coster, Nw. G. 4e dr. p. XVI; G. W. 1925, p. 1 (interview met G. H. Pannekoek Jr., herdrukt in G. H. 's Gravesande, Sprekende Schrijvers, Amst. 1935, p. 36—53. Zie hierover o. a. Haantjes, O. W. III, p. 82); De Stem, Oct. '22 en '25 (D. Coster); Ons Tijdschrift, Nov. 1913 (Ritter, gedachtenwisseling met G.).

Over Experimenten: A. Verwey, Proza IV, 46; P. N. van Eyck, Beweging 1917, II, 149; C. Scharten, De Roeping der Kunst,

p. 34—39, 388; Dr J. D. Bierens de Haan, Onze Eeuw 1917, II, 469; Dr G. Brom, Beiaard IV, dl II, 415; Dr K. F. Proost, De Religie in onze moderne literatuur, Zeist 1922, p. 116—118; Nederlander 16-2-'34 (Q. A. de Ridder); J. Haantjes, O. W. I, p. 71—72.

Belangrijk is de lezing van Gossaert op 12-7-'16 over „Het Christendom in betrekking tot het Aesth. leven" (zie Nederlander 14-7-'16) en 't art. van Zeldenthuis in G. W. 1918, p. 175. Zie ook 't woord van G. bij De Groot, Leopold en Rykens, Ned. Lett. II, p. 670.

J. A. Rispens schreef over Van Eyck en Gossaert in S. d. T. XXV, 211—227; zie ook Rispens, R. en F. hfdst. V.

* * *

6. Jacqueline van der Waals.

Uitvoerige bibliographie, O. W. IV, p. 207 (P. H. Muller).

Zie: De Groot, Leopold en Rijkens, Ned. Lett. II, p. 451—452; P. Keuning, Litteratuur en Leven (1919), p. 257—284; A. C. S. de Koe, Levensber. van de Mij der Ned. Let. 1922/23, p. 9—13; id. Onze Eeuw, Oct. 1922; G. W. 21, 125 (Zeldenthuis over Laatste Verzen); J. Haantjes, O. W. XII, p. 239—246; Bij de 6e druk van „Nieuwe Verzen": De Rotterdammer, 24-3-'34, P. van Renssen en De Nieuwe Eeuw 4-6-'36 „Te veel vergeten dichteres"; A. L. van Hulzen, De wijzende spits; B. Verhoeven, De zilveren spiegel (1931); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, I (vooral).

Belangrijk is 't art. van de dichteres „Aesthetische overdenking", Onze Eeuw 1922, p. 261.

* * *

7. Lodewijk van Deyssel.

Zie uitv. bibliographie in:

C. L. Stud. IV, p. 194 (P. H. Muller), in „Het Boek" 1921, p. 235, 373 (Stokvis), en in A. J. (Lod. van Deyssel), Multatuli (2e dr. Rott. 1922).

Daarvan 't voorn.: J. M. Acket, Lodew. van Deyssel (Gids 1896, IV, '37, ook afzond. Amst. 1897); P. H. Ritter Jr., Lod. v. Deyssel (2e dr. Baarn 1921); E. d'Oliveira, De mannen van '80 aan het woord, p. 11—34; B. J. Stokvis, Lod. van Deyssel (Amst. 1921); F. Coenen, Studiën van de tachtiger beweging, p. 58—88; P. J. Molenaar, Lod. van Deyssel, C. L. Stud. IV, p. 145—195; Just. Havelaar, Gids 1912, IV, 106; B. Verhoeven, De Zilveren Spiegel ('31); Rispens, R. en F. 59.

Toen v. D. in 1934 70 jaar werd verschenen diverse art. over hem, daarvan noemen we die in De Tijd van Sept. 1934 door Anton van Duinkerken (De Tijd van 7, 11, 12, 13, 15, 18, 19, 20 en 21 Sept. '34), Nederlander 21-9-'34 (Q. A. de Ridder), Alg. Hdbl. 20-9-'34 (Uyldert), N.R.Ct. 21-9-'34 (W. L. Brusse).

Zie opstelaanw. in De Brug II, 1 (P. Vink) bij 't maken van een inleiding. G. W. 21 bevat een bespreking van 't werkje van Ritter, p. 10 (door André de Ridder) en van Stokvis (door v. Eckeren), p. 12.

* * *

8. **Jac. van Looy.**

Bibliographie C. L. Stud. V, p. 35 (P. H. Muller).

Zie W. Kramer, C. L. Stud. V, p. 7—35; Frans Coenen, Studiën van de tachtiger beweging, p. 107—120; M. J. Brusse, Jacobus van Looy over zijn werk (N.R.Ct. 1-3-'30, later afz. R'dam 1930, *f* 1.—); Gerard Brom, Hollandse schilders en schrijvers in de vorige eeuw (R'dam 1927, op vele pag.); G. H. Marius, De Hollandsche schilderkunst in de negentiende eeuw (Haag 1920, p. 249—251); Donker, Episode, p. 1—60 passim; J. J. Thomson, S. d. T. 1915, III, p. 75—90 (over „Feesten"); O. W. XV, 235—244 (P. v. d. Hoeven, Jac. v. Looy's dichterlijke autobiographie); De witte Mier 1924, 140 (J. de Vries over „Jaap"); G. W. 23, 145 (v. Eckeren over id.); Rispens, R. en F. hfdst. III, I.

Van Looy's taal, zie Robbers, Litteraire smaak, p. 64—74; J. van Ham, De taal van Van Looy, Opgang April '22; W. Kramer in Het proza van Jac. van Looy, Gids 1926, II, p. 379; Binnendijk, Commentaar (1931), p. 16—26 (over zijn proza).

Over Jaapje zie: Gielen, L. W. III, p. 129—136; S. d. T. Oct. 1918; G. W. XXIV, p. 193 (v. Eckeren).

Jac. van Looy, In memoriam, 1930, zie: Haarl. dagbl. 25-2-'30 (de Bois); Opr. Hrl. Ct. 28-2-'30 (v. Deyssel); Haarl. Dagbl. 26-2-'30 (v. Moerkerken); Soc. Gids 1930, p. 320—327 (Luikinga); S. d. T. 1930, I, p. 481—493 (C. Tazelaar); Els. M. 1930, I, 281—283 (Robbers); Gr. Ned. 1930, I, 337—344 (F. Coenen); O. W. VIII, 85—86 (v. D.); N. G. 1930, I, 380 (Reddingius); Gids 1930, II, 135—137 (Binnendijk); Soc. Gids 1930, 226—227 (C. Veth); Amst. weekbl. 1-3-'30 (Prinsen); G. W. 1930, 61—62 (Theun de Vries);

N.R.Ct. 25-2-'30; Alg. Hdbl. 25-2-'30 (Uyldert, M. Viola); id. 26-2-'30 (v. Tussenbroek); Maasb. 26-2-'30; Ned. Bibl. Febr. '30 (Geeraerts).

Gedichten, zie Nederlander 9-1-'32 (Q. A. de Ridder); Utr. dagbl. 16-1-'32 (Ritter); Ned. Bibl. Mrt '32 (Van Noort); Alg. Hdbl. 2-4-'32 (Uyldert); De Rotterdammer 7-5-'32 (Wapenaar); Onze Vacatures 7-7-'32; N.R.Ct. 20-9-'35 (Vestdijk).

* * *

9. Henriëtte Roland Holst—Van der Schalk.

Uitvoerige bibliographie in O. W. VI, p. 42—48 (P. H. Muller), iets minder omvangrijk in C. L. Stud. IV, p. 140 (P. H. Muller) en in De Groot, Leopold en Rijkens, Ned. Letterk. II, p. 479—480. Daarom hieronder slechts enkele namen.

M. A. P. C. Poelhekken, „Potgieter, Perk en Henr. Roland Holst —v. d. Schalk en Dante" in „Kultuur en Leven", p. 162—191; B. Verhoeven, De zielegang van Henr. Roland Holst—v. d. Schalk (Beiaard IX, I. ook afzonderlijk uitgegeven); Dr K. H. Miskotte, Het lyrische werk van Mevr. Roland Holst (C. L. Stud. IV, p. 75—141), hiernaast vooral H. Barendregt, De lyriek van Henr. Roland Holst—Van der Schalk (O. W. XIII, p. 180—194; ook in De Weegschaal, p. 27—47); Dr A. S. de Koe, Onze Eeuw, 1916; J. C. de Moor, Droom en Dood (S. d. T. 1919, p. 389—407); D. Coster, De Ned. Poëzie in 100 verzen, 2e dr. 1931, p. XCV—CII (ongeveer gelijk aan Coster, De nieuwe Europ. geest, 1920, p. 37—46); W. ten Kate Jzn, Henr. R. H. en „Het Offer" (O. W. IV, p. 299); C. Scharten, Henr. R. H. als treurspeldichteres (Roeping der Kunst, 1917, p. 82—89); Keur uit de gedichten van Mevr. R. H., met inleiding van S. A. Jansen—Baelde (R'dam, 2e dr. 1938, ing. *f* 1.25, geb. *f* 1.90); Meia Kaas Albarda, Inleiding tot de poëzie van Henriëtte Roland Holst (Amst. 1935, Tijd en taak-serie, *f* 0.85); Dr K. F. Proost, Henriëtte Roland Holst (Arnh. 1937); A. L. van Hulzen, De wijzende spits (ing. *f* 2.50, geb. *f* 3.25), p. 120—156 (over Verzonken Grenzen); Gielen, L. W. III, p. 157—164 (over Tusschen twee werelden); G. W. 22, 106 (Beversluis over id.); belangrijk zijn de art. van G. Jonckbloet in Studiën, 1916/'17, deel 86, 87 en 90, 5 art., waarin van R.K. zijde afkeurend over 't werk der dichteres gehandeld wordt; G. W. 26, 277 (Herreman over 'n paar bundels); Van Valkenhoff, De Gouden Tak (Maastr. '37); Bern. Verhoeven, Thijm-almanak 1938; Rispens, R. en F. hfdst. IV.

We noemen tenslotte speciaal een paar art. van Alb. Verwey n.l. in Twintigste Eeuw 1903, I (over „De Nieuwe Geboort"); Beweging 1907, IV (over „Opw. Wegen"); Beweg. 1913 (over „De Vrouw in 't Woud").

* * *

10. Augusta de Wit.

Zie Dr C. Tazelaar, C. L. Stud. V, p. 118—156; id., Moderne romankunst (Amst. 1922), p. 180; M. H. van Campen, Ned. Romancières van onzen tijd (Leiden, ing. *f* 2.75, geb. *f* 3.90), p. 21—73; Romein, Vrouwensp. p. 62—65; Robbers in Els. M. 1925, p. 67 (Over Orpheus in de Dessa); Dr C. Tazelaar in Reformatie, 19-4-'29 (over De avonturen van den muzikant); N.R.Ct. 22-11-'24 (let. bijv.) (Jeanne Kloos); Crit. Bull. III, 352 (Theun de Vries over Gods Goochelaartjes); De Rotterd. 26-7-'30 (M. J. Leendertse, over De wake bij de Brug); N.R.Ct. 24-11-'34, art. van Elis. Augustin bij de 70e jaardag der schr.; Willem Evers (= P. Korthuys) schreef uit Indië in De Rotterd. 24-1-'31 over Natuur en menschen in Indië van Aug. de Wit.

* * *

11. Ina Boudier—Bakker.

I. Uitvoerige bibliographie in O. W. V, p. 317—320 (P. H. Muller) (Loopt tot en met 1926). Zie: J. H. Rössing, Serie „Onze Letterkundigen, afl. 7 (Holl. drukkerij, Baarn); P. H. Ritter Jr, Het huis eener kunstenares (Amst. 1926); id., De vertelster weerspiegeld. Leven en werken van Ina B.—B. (Amst. 1931, vgl. N.R.Ct. 5-12-'31, en Alg. Hdbl. 23-7-32); M. H. v. Campen, Ned. Romancières van onzen tijd, p. 74—103; Romein, Vrouwensp., p. 116—129; Dr C. Tazelaar over Ina Boudier—Bakker en haar werk in De Reformatie van 11, 18 en 25 Sept., 2, 9 en 16 Oct. 1931; De schr. over haar jeugd in de bijdragen „IJdelheid" en „Vriendschap" opgenomen in de bundel Onze Mei (Baarn 1927); G. W. 25, 235 (I. B.—B. aan het woord); Rypma, Gids II, p. 138—146 (over Armoede); Coster, Verzameld Proza, deel I (Arnh. 1925), p. 171—177 („Een unanimistisch kunstwerk", over De Straat), (vgl. Kld. III, 21, Haantjes over De Straat).

II. Over de afzonderlijke werken: zie verder de bibliographie van Muller.

Over De klop op de deur verschenen talloze besprekingen. We noemen o. a. Crit. Bulletin I, 177 (Donker); Utr. dagbl. 1-11-'30 (Ritter); N.R.Ct. 8 en 15-11-'30 (Hopman); S. d. T. XX, p. 28 (Tazelaar — ook in Tienjarenoogst, p. 131—144); G. W. 1930, 273—275 (v. Eckeren); Kld. VIII, 33 (H. A. Mulder); Ned. Bibl. 1931, 1 (Van Noort); O. W. IX, 65 (Haantjes); Alg. Hdbl. 22-11-'30 (Uyldert); De Rotterd. 28-2- en 7-3-'31 (Wapenaar); Onze Vacatures 30-4, 7-5 en 14-5-'31 (D.); Utr. dagbl. 4-4-'31 (Ritter, Nabetrachting); Standaard 9 en 10-3-'31 (H. S. S. Kuyper, Aan doovemans deur geklopt); Leiding 1931 (streng art. van Prof. P. Geyl); Boekenschouw Dec. '30, p. 367 (interview van Ph. Molkenboer).

Over Vrouw Jacob: Ned. Bibl. Juli '35 (interview van Ritter met de schr. over haar boek); Alg. Hdbl. 24-10-'35 (Uyldert); Telegr. 27-10-'35; Nederlander 18-10-35; N.R.Ct. 6-11-'35 (D. Th. Jaarsma); Het Vaderland 20-10-'35 (Ter Braak met de plagiaatbeschuldiging); Het Vaderland 27-10-'35 (polemiek I. B.-B. en Ter Braak); Utr. dagbl. 5-10-'35 (Ritter) en 2 en 9-11-'35 (Ritter over de beschuldiging van plagiaat); S. d. T. XXV, 94—99 (Tazelaar); Crit. Bull. VI, 353 (A. Romein—Verschoor); Els. M. Febr. '36 (Robbers); Leven en Werken, Mrt '36.

* * *

12. Johan de Meester.

I. Uitvoerige bibliographie in O. W. I, p. 43—48 (P. H. Muller), kort bij De Groot, Leopold en Rijkens, Ned. Lett. II, p. 297—298.

Zie verder: E. d'Oliveira, De jongere generatie (Amst. 1914) p. 5—29; Robbers, De Ned. lit. na 1880, p. 60—63; J. de Meester, Iets over de literatuur dezer dagen, Nutslezing (Bussum 1907, bevat bijzonderheden uit eigen leven. Uitverkocht); De (Gr.) Amsterd., 31-1-'20 (J. Prinsen J. Lzn); N. G. 1920, I, 262—272 (W. Kloos); M. J. Brusse, Herinneringen aan J. de Meester (in N.R.Ct. Mei 1931, ook afzond. R'dam 1931); D. Th. Jaarsma, Karakteristieken, p. 119—132; Geschenk 1933, p. 41—51 (Brusse); G. W. 26, p. 73 (interview van De Meester door G. H. Pannekoek).

II. Over Geertje o. a.: M. H. van Campen, Over Literatuur, p. 296—360; Is. Querido, Studiën I, 2e dr. p. 16—33; C. Scharten, Krachten der toekomst, 2e dr., p. 243—245; vooral G. Schrijver, Ons Tijdschrift XI, p. 23—43, waarin Schr. spreekt „over Kunst

en Christen-kunstenaars" en daarbij „Geertje" aanhaalt. Hij noemt zijn art.: „Poging tot plaats-bepaling van „Christelijke kunst"."

Opmerkingen. In Memoriam. Na zijn dood, 16 Mei '31, zie o. a. Alg. Hdbl. 17-5-'31 (de rede van De Meester op de tentoonst. Anth. v. Rappard); Gr. Ned. Juni '31 (Coenen); S. d. T. 1931, 600—607 (Dr C. Tazelaar); Telegr. 17-5-'31; N.R.Ct. 17-5-'31.

* * *

13. P. H. van Moerkerken.

Zie Dr G. Kalff Jr, Een levensbeschouwing: P. H. van Moerkerken in zijn werk (Amst. 1926). Achterin een bibliographie van de werken met de voorn. critieken daarover.

Zie verder: E. G. van Teylingen, Een Humanist, O. W. IX, p. 348—352 (over „Eros en de nieuwe God" en „De historie en het droomgezicht over den prins en den moordenaar"); Gids 1929, 451 (Erens over Eros); Gids 1931, I, 136 (Nijhoff over Prins en moordenaar); Crit. Bulletin II, 131 (Donker over id.); Alg. Hdbl. 5-12-'31 (Uyldert over id.); N.R.Ct. 2-12-'30 (over id.); De Rotterd. 7-2-'31 (M. J. Leendertse over id.); O. W. XI, 279 (Haantjes over De Wil der Goden); G. W. Juli '33 (Smits over id.).

Zeer aanbevolen voor 't begrijpen van deze auteur is 't kleine boekje van hem: „De wereld van het schone en zinvolle beeld" (Amst. 1921, *f* 1.—).

* * *

14. A. Roland Holst.

I. Zie: D. Coster, Nw. G. 4e dr. p. XIX; Anth. Donker, De eerste verzen van A. Roland Holst, G. W. 1930, p. 37; A. Wapenaar, O. W. IX, p. 8—23; Verwey, Proza IV, 23; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 37—38; De Raaf-Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, 2e dr. p. 577—580; Van Leeuwen, De Ned. dichtkunst sinds 1880, p. 153—172; Gr. Ned., Mei '26 (C. de Dood zeer onbillijk over „De Wilde Kim"); N. R. Ct. 10-8-'29 (Marsman over „Het Elysisch verlangen", ook V. W. III, 35); De Rotterd. 5-4-'30 (Wapenaar over „Verzen"); A. Wapenaar in Literaire Overdenkingen (1936) p. 62—78 (De dichter A. Roland Holst); Greshoff en De Vries, Geschied. der Ned. Let., p. 322—324; J. A. Rispens over R. H. in O. W. XVI, 37—46; Rispens, R. en F. hfdst. V (uitv.). Zie ook Gossaert in Ons Tijdschr. April 1912.

II. Over De Afspraak: H. Marsman in Kort geding (Mstr. '31)

p. 31—38, ook V. W. III, p. 31; P. H. Ritter Jr in Kr. R. p. 82—85; v. Eckeren in G. W. 1926, p. 9; N. G. Sept. '26; Alg. Hdbl. 26-2-'27; De Rotterd. 19-7-'30 (Wapenaar); N.R.Ct. 21-1-'33 (over „Tusschen vuur en maan"); id. 24 en 25-10-'36 (over „Voorteekens"); Gids Mrt '38 (Van Duinkerken over des dichters ontwikkelingsgang);

Over Een winter aan zee: Utr. dagbl. 16-10-'37 (Ritter); Telegr. 12-12-'37; Gr. Amstrd. 21-5-'38 (v. Vriesland); G. W. Dec. '37 (Cl. Eggink); N.R.Ct. 2-4-'38 (Vestdijk, „Troje in het kristal").

* * *

15. M. J. Brusse.

Uitvoerige bibliographie O. W. VII, p. 379—384 (P. H. Muller).

Zie H. J. Heynes, C. L. Stud. V, p. 39—114; Robbers, De Ned. lit. na '80, p. 94—95. Interessant is 't interview dat Br. hield met zichzelf in een prospectus van zijn boeken, Aug. 1929. Vgl. B. Stroman over „De Rotterdammers" in De Ned. Volkskarakters (1938), p. 233—242. Zie ook: N.R.Ct. 26-6-'38.

* * *

16. Jacob Israël de Haan.

Uitvoerige bibliographie O. W. VII, p. 426—432 (P. H. Muller).

Zie A. J. van Dijk, C. L. Stud. III, p. 121—170; D. Coster, Nw. G. 4e dr., p. XXIII; Verwey, Proza IV, 136; B. Verhoeven over de dichter in Erts 1926, p. 141—145; Van Leeuwen, De Ned. dichtkunst na 1880, p. 291—295; Geschenk 1933, p. 161—163 (J. C. Bloem); De witte Mier 1924, 326 (Greshoff); G. W. 23, 113 (Memoriam van Stokvis); Het Getij, Aug. '24 (id. van Groenevelt).

Over de diverse bundels bij Muller in O. W. VII.

Vgl. J. van Nes, Joodsche Poëzie in den nieuweren tijd (Opgang III, p. 165 v.v.).

* * *

17. Herman Robbers.

I. Uitvoerige bibliographie O. W. IV, p. 171—176 (P. H. Muller).

Zie: Elis. Zernike, Herman Robbers als romanschrijver (Amst. 1928. Met bibliographie van P. H. Muller) (vgl. O. W. VI, 255 hierover); H. Kuyper—Van Oordt, C. L. Stud. V, p. 157—184; H. Poort, Over Literatuur, p. 1—19; E. d'Oliveira, De jongere generatie, p. 109; C. Tazelaar, M. Rom., p. 168—180 (over Annie de Boogh); Van

Leeuwen, Drift en bezinning, p. 26—27; D. Th. Jaarsma, N.R.Ct. 25-11 en 2-12-'22 let. bijv. „Poging tot eene karakteristiek".

II. Over Redding o.a. N.R.Ct. 2-4-'33 (Jaarsma); H. Post 22-4-'33; Utr. dagbl. 25-3-'33 (Ritter); Opr. Hrl. Ct. 13-5-'33 (H. Poort); De Rotterd. 27-1-'34 (P. J. Risseeuw).

* * *

18. Arthur van Schendel.

I. Een zeer persoonlijk, maar interessant boekje gaf J. Greshoff, Arthur van Schendel (Amst. 1934, *f* 1.10). Deze kenner van v. S. noemt speciaal de studies van Verwey in Proza III, 37 v.v. over „Een zwerver verliefd" en in de voorrede van „De Berg van Droomen".

Zie verder: Greshoff en De Vries, Ned. Lett. p. 293—296; Kloos, Lett. inzichten en vergezichten I, p. 66—77; Robbers, De Ned. lit. na '80, p. 97; De Raaf en Griss, Stroomingen en Gestalten, 2e dr., p. 547—549; E. du Perron, G. W. 1928, p. 12; W. Kramer, Het proza van Arthur van Schendel, Nw. T. XXVII, p. 59—76; G. J. Ladré, Van Schendel's proza, Stand. 26—11-'32; G. W. Jan. '28 (Enkele aant. van Du Perron); W. Kramer, Het noodlotsidee bij Van Schendel (Nw. T. XXXII, 193—204); Rispens, R. en F. hfdst. III.

II. Over Een zwerver verliefd: G. W. 1927, p. 35; Verwey, Proza III, 37—64; Annie Salomons, Over mooie boeken, 26—42; C. Scharten, Krachten der Toekomst, 175—208.

Over Pandorra: G. W. 1920, p. 14 (H. v. d. Bergh).

Over De Berg van Droomen: Verwey, Proza IX, 144—182 (ook Beweging Febr. 1914); S. d. T. April 1914; Els. M. Aug. 1914.

Over Der liefde Bloesems (1921, herdruk 1937): G. W. 1921, p. 143 (R. T. A. Mees); M. Nijhoff, Gedachten op Dinsdag, p. 17—23.

Over Angiolino en de lente: G. W. 1925, p. 106 (v. Eckeren).

Over Paul Verlaine: G. W. 1927, p. 11 (J. v. Nylen); M. Nijhoff, Gedachten op Dinsdag, p. 123—130.

Over Florentijnsche Verhalen: Crit. Bullet. I, p. 103 (Theun de Vries); N.R.Ct. 1-2-'30; G. W. '29, p. 145 (Houwink); Alg. Hdbl. 18-10-'30 (Uyldert).

Over Het Fregatschip Johanna Maria zijn zeer vele art. verschenen, evenals over de daarop volgende romans. We kunnen hier slechts enkele noemen. Het Fregatschip: Crit. Bulletin I, 103 (Theun de Vries); N.R.Ct. 12-7-'30 (Hopman); Vrije Bladen VII, 268 (Marsman); G. W. 29, 263 (Houwink); Kld. VIII, 9 (H. A. Mulder); O. W. IX, 76 (H. v. d. Leek); Opr. Hrl. Ct. 13-9-'30 (v. Noort); C. Tazelaar, Tienj. p. 79—85; De Rotterdammer 4-10-'30 (Wapenaar); Onze Vacatures, 21 en 27-8-'31 (Leendertse); Alg. Hdbl. 1-11-'30 (Uyldert); Woord en Geest, 29-1-'32 (H. A. Mulder); Links Richten I (Jef Last).

Over Jan Compagnie: N.R.Ct. 22-10-'32; De Rotterdammer, 19-11-'32 (Risseeuw); G. W. Jan. '33 (v. Eckeren); Opr. Hrl. Ct. 22-10-'32 (Van Noort); De Nederl. 1-12-'32 (De Ridder); Alg. Hdbl. 7-1-'33 (Uyldert); O. W. X, 429 (H. de Bruin); Crit. Bull. III, 337 (Donker).

Over De Waterman: N.R.Ct. 18-11-'33; Standaard 27-1-'34; Alg. Hdbl. 24-2-'34 (Uyldert); De Rotterd. 5 en 12-1-'35 (D. J. Galle); Het Volk, 21-3-'34 (A. M. de Jong); O. W. XII, 72 (H. de Bruin); Corresp.blad 17-5-'34 (v. Noort); Crit. Bulletin V, 4 (v. d. Woude); Utr. dagb. 25-11-'33 (Ritter); De Nederl. 29-6-'34 (De Ridder); Reformatie 8-2-'35 (Tazelaar); G. W. Jan. '34 (v. Eckeren); Marsman, V. W. III, 216.

Over Herinneringen van een dommen jongen: N.R.Ct. 7-11-'34 (Donker); Standaard 17-11-'34; H. Post 24-11-'34; Opr. Hrl. Ct. 24-11-'34 (v. Noort); De Nederl. 18-12-'34; Alg. Hdbl. 22-12-'34 (Uyldert); Crit. Bulletin V, 354 (Blystra); O. W. XII, 414 (H. de Bruin); G. W. Jan. '35 (Kramers); Els. M. April '36 (Robbers).

Over Een Hollandsch Drama: Wpl. I, 5 (Haantjes); Wpl. I, 81 (W. A. P. Smit); Calv. Weekbl. 20-12-'35 (Tazelaar); O. W. XIII, 375 (H. de Bruin); N.R.Ct. 23-11-'35; H. Post 16-11-'35; Opr. Hrl. Ct. 30-11-'35 (v. Noort); De Rotterd. 30-11-'35 (Risseeuw); De Nederl. 6-12-'35 (De Ridder); De Rotterd. 4-1-'36 (Johanna Breevoort); De Stuwdam 28-3-'36 (Van Ham); S. d. T. XXV, 99, 101 (Tazelaar); G. W. Dec. '35 (Abbring); Robbers in Els. M. April '36; Stem April '36; Stand. 30-4-'37 (verslag van lezing door Ter Braak over v. S.).

Over De Rijke man: O. W. XV, 277 (P. van der Hoeven, Het Bankroet van een humanitaire gedachte); Crit. Bulletin VIII, 3 (T. de Bilt); Elckerlyc I, 266 (Sj. Leiker); Wpl. II, 85—90 (v. Ham); Gr. Ned. Jan. '37 (Greshoff); Els. M. Mei '37 (Robbers); Alg. Hdbl. 6-11-'36 (Uyldert); Telegr. 1-11-'36; H. Post 14-11-'36; De Nieuwe Eeuw 17-12-'36 (Engelman); Opr. Hrl. Ct. 28-11-'36 (v. Noort); N.R.Ct. 5-12-'36 (Van Vriesland); Lect.gids Nov. '36 (H. de Bruin); De Rotterd. 27(29)-2-'37 (Wapenaar); Marsman in V. W. III, 173; Gr. Amst. 7-11-'36; G. W. Aug. '37 (Kool).

Over De Grauwe Vogels: Utr. dagbl. 6-11-'37 (Ritter); Telegr. 5-12-'37; Standaard 18-12-'37 (H. B.); N.R.Ct. 10-12-'37 (Greshoff); Opr. Hrl. Ct. 11-12-'37 (v. Noort); Woord en Geest 31-12-'37 (K. v. d. Berg Jr); Chr. Soc. dagbl. 8-1-'38 (Piet IJspaard); Crit. Bull. 1938, 11 (Tonia de Bilt); H. Post 26-2-'38; Alg. Hdbl. 26-1-'38 (Uyldert); Lect.gids Febr. '38 (H. de Bruin); S. d. T. XXVII, I, 356 (Tazelaar).

Over Avonturiers: Gr. Ned. 1936, I, 562 (Greshoff); Utr. dagbl. 18-4-'36 (Ritter); Telegr. 12-4-'36; Opr. Hrl. Ct. 25-4-'36 (v. Noort); Het Volk 13-5-'36 (A. M. de Jong); Chr. Soc. dagbl. 2-5-'36 (IJspaard); H. Post 30-5-'36; Alg. Hdbl. 4-6-'36.

Over De zomerreis: N.R.Ct. 7-5-'38 (Vestdijk); Telegr. 8-5-'38; G. W. Juni '38 (R. Blijstra); Stand. 4-6-'38; H. Post 2-7-'38; Alg. Hdbl. 21-7-'38 (Uyldert).

* * *

19. M. Nijhoff.

I. Zie: J. Haantjes, Martinus Nijhoff, C. L. Stud. III, 173—183; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 76—82; id., De Ned. dichtkunst na 1880, p. 197—207; H. Marsman, De Lamp van Diogenes, p. 29—34 (over Vormen en De Wandelaar); D. Coster, Nw. G. p. XXVIII; N. G. 1924, I, 98 (Kloos); G. W. 25, p. 89 (Nijhoff over de poëzie van heden); Telegr. 8-11-'36 (Een uur met M. Nijhoff); Rispens, R. en F. hfdst. V.

II. Over Vormen: J. Haantjes, O. W. III, 132 (Een moderne Christofoor); G. W. 24, 110; D. A. M. Binnendijk, Propria Cures 29-11-'24 zie ook Commentaar, p. 41—49); De Nieuwe Eeuw 8-1-'25

(B. Verhoeven); Urbain van de Voorde, Critiek en Beschouwing dl I (Santp. 1930) p. 91—119; Marsman, V. W. III, p. 51—56 (over Wandelaar en Vormen).

Over De Wandelaar: Verwey, Proza IV, 145; Beweging, Juli 1917 (P. N. van Eyck); S. d. T. Mrt 1917 (J. J. Thomson); G. W. 26, p. 36 (Henrik Scholte).

Over De Vliegende Hollander: O. W. VIII, 338 (Haantjes).

Over Nieuwe gedichten: N.R.Ct. 12-11-'35 (Vestdijk); Alg. Hdbl. 4-10-'35 (Uyldert); G. Kamphuis, Een dichter in de voorhoede (in De Weegschaal, p. 87—104; ook in Wpl. I, 138—143); O. W. XIV, 344 (Eekhout); Stem Nov. en Dec. '36 (Vestdijk over de poëzie van Nijhoff); G. W. Mrt '35 (Bloem); N. G. Mei '37 (Kloos over Pierrot aan de Lantaarn).

* * *

20. J. W. F. Werumeus Buning.

I. D. Coster, Nw. G. p. XXXI; Greshoff en De Vries, Gesch. der Ned. Let. p. 329; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 82—86; id. De Ned. dichtkunst na 1880, p. 184—187; Ritter, Kr. R., p. 81 (over: Dood en Leven, Hemel en Aarde); G. W. 25, p. 249 (Scholte over drie bundels); G. H. Pannekoek Jr, G. W. 26, p. 25—29; G. W. 27, 368 (J. van Nijlen over: Tierelantijnen); M. Nijhoff in Gedachten op Dinsdag, p. 39 (over: Enkele verzen); id. in N.R.Ct. 2-10-'26 (over: Dood en Leven); Marsman, in Lamp van Diogenes, p. 22 en 23 (ook in V. W. III, 59—60); N. G. 1932, 121 (Reddingius over Hemel en Aarde); B. Verhoeven, De Zilveren Spiegel (1931); Rispens, R. en F.

Ned. Bibl. Mei '37 (Bij Werumeus Buning); Ned. Bibl. Mrt '35 (Wer. Buning „Over de Ballade"), over dit art. vgl. Marsman in Forum, Mei '35 in een art. „Lof der domheid".

II. Over Maria Lécina: Utr. dagbl. 26-11-'32 (Ritter); Telegr. 4-12-'32 (M. Roelants); Marsman in V. W. III, 62; Alg. Hdbl. 21-1-'33 (Uyldert); N.R.Ct. 19-12-'33 (Campert); E. du Perron in De Smalle Mens, p. 121—127; O. W. XI, 339—342 (Heeroma, opvallend art.), zie onder v. Ham hierover; S. d. T. XXIV, I, 192 (W. A. P. Smit, Bij Maria Lécina); G. W. Oct. '33 (Bloem). Zie over Maria Lécina 't boekje van de schr. zelf: „Een Ontmoeting" (Amst. 1938, *f* 0.90).

Over Et in Terra: Utr. dagbl. 4-11-'33 (Ritter); Alg. Hdbl. 27-1-'34 (Uyldert); Volk 15-5-'34 (A. M. de Jong); Stem, Dec. '33 (Donker); Maasbode 3-3-'34 (Kuyle); Stand. 25-8-'34 (Stronkhorst).

Over Negen balladen: N.R.Ct. 3-12-'35 (Marsman); Kld. 1937, p. 70—74 (G. v. Rossum); G. W. Jan. '36; Stem Jan. '36; N. G. 1936, II, 237—246 (Kloos, tevens over Voor twee stuivers anjelieren).

Over Voor twee stuivers anjelieren ook: N.R.Ct. 17-4-'36 (Geers); Els. M. Juli '36 (Houwink); Gr. Ned. Sept. '36.

Van Ham over „Negen balladen" en over de recensie van Heeroma, inzake „Maria Lécina" in „Werk" (Haag 1936), p. 45: „Buning en het Christelijk dichterschap".

* * *

21. H. Marsman.

Bibl. in Gr. Ned. 1938, II, 106 (G. H. 's-Gravesande).

I. Zie: Van Leeuwen, Drift en bezinning (1936), p. 148—155; id. De Ned. dichtkunst sinds 1880 (1929), p. 208—217; id. Naturalisme en Romantiek (1935), p. 296—309 (over de romanschrijver); Coster, Nw. G. 4e dr. p. LXXVIII; Stuiveling, Wegen der poëzie (1936), p. 15 v.v.; De Raaf en Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, 2e dr., p. 597—600; B. Verhoeven, Marsman als criticus in Erts 1930, p. 167; G. Bruning in „Nagelaten Werk"; G. W. 29, 135 (Greshoff); De Gids, Juni 1924 (P. N. van Eyck); O. W. V, 63 (J. Haantjes, „Een verkeerde koers?"); Gem. Sept. '28 (interview van Kuyle); Van Duinkerken in „Katholiek verzet" ('32); O. W. XII, 132 (Stronkhorst over De dood van Angèle Degroux); O. W. XIII, 211—218 Tom de Bruin over id.); Stem Juli-Aug. '36 (polemiek Marsman-Ritter over de rec. van Ritter in Utr. dagbl. 11-4-'36 van Heden ik, morgen gij); Gids 1936, 378—387 (Van Duinkerken, „Marsman & Co."); Rispens, R. en F. hfdst. VI.

Marsman over de dichtkunst: N.R.Ct. 21-1-'28; vgl. Marsman aan 't eind van de 2e jrg Vrije Bladen in De lamp van Diogenes, p. 86; De dood van het vitalisme in Forum '33; 't art. „Drijfzand" een zelfbekentenis, eveneens in Forum '33 ook in V. W. II, 58; G. W. 26, 82 (interv. door Den Doolaard. O. a. M.'s standpunt tegenover de Beweging-idee); M.'s ideeën over stand der poëzie in G. W. 1923, 188 (door Stem geweigerd).

II. Over Verzen: G. W. 23, 58 (Houwink).

Over Paradise Regained: Engelman, Parnassus en Empyreum, p. 37—69; Binnendijk, Commentaar, p. 66—78; Nu II, p. 183 v.v. (Querido, uitvoerig); Ritter in Kr. R. p. 117 (eerst Utr. dagbl. 20-3-'27); Stem Nov. '27; Roeping Apr. '27; N.R.Ct. 19-2-'27 (M. Nijhoff).

Over Witte Vrouwen: G. W. 1930, 113 (Donker); Gids 1930, III, 130 (J. C. Bloem); O. W. VIII, 410—414 (Tom de Bruin); Engelman, Parnassus en Empyreum, 70—77; Binnendijk, Commentaar, 78—82; N.R.Ct. 12 en 14-12-30 (Van Vriesland); Alg. Hdbl. 3-1-'31 (Uyldert).

Over Vijf vingers: Crit. Bulletin 1930, 33 (Donker); Gids 1930, III, 130 (J. C. Bloem); O. W. VIII, 407 (Tom de Bruin); O. W. VIII, 451 (Rijnsdorp, ook in T. Z. p. 72—76); Lit. Gids V, no 5 (Lex Verbraeck, Marsman bralt); N.R.Ct. 8-3-'30.

Over Porta Nigra: O. W. XII, 302—314 (J. M. Ph. Uitman); N.R.Ct. 24-11-'34 (Vestdijk); G. W. April '35 (J. C. Bloem); Gids 1935; 194 (Van Duinkerken).

Voor Marsman als kriticus:
Binnendijk, Gids 1929, 278 (ook Commentaar, 83-88); Donker in F. en F. 82—90 (ook G. W. 28, 5); Utr. dagbl. 13-6-'31 (Ritter); N.R.Ct. 6-6-'31 (Donker); O. W. IX, 258 (J. A. van Nie); G. W. Sept. '32 (Bloem over Kort Geding); G. W. Juni '28 (Gossaert over een kritiek van Marsman); Ritter beoordeelde in Utr. dagbl. 5-1-'29 De lamp van Diogenes, zie antw. van Marsman in V. W. III, 256.
Voor Marsman's ideeën zijn onmisbaar de 3 bundels „Verzameld Werk" (Amst. Bilthoven 1938), bundel III, „Critisch Proza" bevat vele in dit hulpboekje genoemde kritieken, bundel II o. a. 't hoogst belangrijke „Zelfportret van J. F.", waarin „De demon der poëzie", p. 226 (Vestdijk over deze bundels: N.R.Ct. 16-4-'38; verder: Gids 1938, III, 88 (v. Duinkerken); Het Kouter, Juni '38, 226—236 (P. Minderaa); G. W. Juni '38 (A. Marja)).

Opmerking. Gr. Ned. Juli '38 bestaat uit een „Marsmannummer", waarin art. over M.'s poëzie (Engelman); over 't verhalend proza (Du Perron); over M. als kriticus (Stuiveling); over

M. als tijdschriftleider (v. Wessem). M. zelf biedt in dit no. een uitvoerig essay over Ter Braak.

* * *

22. J. Slauerhoff.

I. Bibliographie van al z'n werken in Groot-Nederland 1936, p. 453—455.

Zie: D. Coster, Nw. G. 4e dr., p. LXXX; De Raaf en Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, 2e dr. p. 594—596; Stuiveling, Wegen der poezie (1936), p. 20—21; Van Leeuwen, Drift en bezinning (1936), p. 175—178; id., Naturalisme en Romantiek (1935), p. 315—321 (over zijn proza); Jan Engelman, Parnassus en Empyreum, p. 78—102 (over 3 werken); G. W. 1931, 46 (gesprek van Du Perron over S.); Alg. Hdbl. 9-11-'29 (Uyldert, vgl. O. W. VII, 410); A. van Duinkerken, Twintig tijdgenooten, 89—105; Ned. Bibl. 1935, 84—85 (interview van S. door Ritter); Binnendijk, Commentaar, p. 195; O. W. XVI, 93 (Hendrik de Vries); Gids 1936, 227—236 (A. van Duinkerken); Rispens, R. en F. hfdst. VI.

II. A. Over Archipel: Van de Voorde, Critiek en Beschouwing II, 61—67; G. W. 23, 139 (Houwink).

Over Clair-Obscur: Marsman, De lamp van Diogenes, p. 48 ook V. W. III, 78; Engelman, Parnassus en Empyreum, p. 78—89.

Over Eldorado: O. W. VII, 162 (Haantjes); Vrije Bl. VI, 216 (Donker, ook in F. en F. 43—49); G. W. 28, 20 (Herreman); Engelman, t.a.p. 90—96; Utr. dagbl. 24-11-'28 (Ritter); N.R.Ct. 16-2-'29 (Marsman, ook in M.'s bundel, Kort geding, p. 39—46 en V. W. III, 80); Stem, Mei '29 (Urbain van de Voorde, ook in Critiek en Beschouwing deel II, p. 67—77).

Over Saturnus: Vrije Bladen VII, 222 (Marsman); G. W. 29, 192 (E. du Perron); id. p. 255 (Donker); Utr. dagbl. 5-7-'30 (Ritter).

Over Een eerlijk zeemansgraf: N.R.Ct. 4-8-'36 (Vestdijk); id. in Gr. Ned. 1936, 516; Utr. dagbl. 25-7-'36 (Ritter); Telegr. 16-9-'36; Nat. dagbl. 14-11-'36 (Kettmann); O. W. XIV, 372 (Houwink); Wpl. I, 473 (Heeroma); S. d. T. XXVI, 308 (Meertens); Gids Nov. '36 (v. Duinkerken); Gr. Amst. 10-10-'36.

II. B. Over Schuim en asch: Vrije Bladen VII, 299 (Van Wessem); Crit. Bulletin I, 161 (Donker); G. W. 29, 215 (Houwink); O. W. VIII, 521 (Van Ham); Vrije Bladen Dec. 1930 (Du Perron); Engelman, t.a.p. p. 69—102; N.R.Ct. 28-6-'30 (Hopman); Utr. dagbl. 20-9-'30 (Ritter); Alg. Hdbl. 13-12-'30 (Uyldert).

Over Het verboden Rijk: N.R.Ct. 11-11-'32 (Donker); Opr. Hrl. Ct. 19-11-'32 (Van Noort); Utr. dagbl. 10-12-'32 (J. Ionker); Standaard 17-12-'32 (H. Kuyper—Van Oordt); Alg. Hdbl. 10-6-'33 (Uyldert); O. W. XI, 45 (Heeroma); Kld. X, 70 (Jan H. de Groot); Crit. Bull. III, 340 (H. Scholte); G. W. Jan. '33 (Van Eckeren). (Vgl. ook Forum IV, 202: Slauerhoff, Laatste verschijning van Camoës).

Over Het leven op aarde: N.R.Ct. 5-12-'34 (Donker); Opr. Hrl. Ct. 26-1-'35 (Van Noort); H. Post 12-1-'35; Telegr. 13-1-'35; Nederlander 6-4-'35 (T. H.); Crit. Bull. VI, 73 (Blijstra); G. W. Mei '35 (Otten, Een loflied op de opium).

In memoriam: N.R.Ct. 6-10-'36; Telegr. 6-10-'36; Alg. Hdbl. 6-10-'36; Groot-Nederland wijdde het Nov. no. 1936 bijna geheel aan Slauerhoff: Vestdijk schreef over de dichter, Marsman over het proza, tal van getuigenissen en stemmen uit de pers (los *f* 2.—); O. W. XIV, 297—300 (Tom de Bruin); O. W. XV, p. 196—205 (Houwink geeft interessante Herinneringen aan Slauerhoff); Gem. XII, 526—529 (rede van Engelman. Foto van S. op sterfbed); Crit. Bull. VII, 305 (Donker); Els. M. Nov. '36 (Robbers).

Over Slauerhoff's proza als geheel: Marsman, V. W. III, 89—95.

* * *

23. Anton van Duinkerken.

I. Zie: Van Oldenburg Ermke, Van Alb. Thijm tot Van Duinkerken en Kuyle (1935), passim, vooral p. 130—137; vgl. Van Duinkerken, De beweging der jongeren (Hilv. 1933); Pierre van Valkenhoff, De Gouden Tak (Mstr. '37); Moller, Gesch. van de Ned. Let.[4], p. 378—380; Coster, Nw. G., p. LXVII; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 236—240; Opr. Hrl. Ct. 22-9-'34 (de Schr. over zichzelf); G.W. Febr. '31 (v. Duinkerken en Donker over Kath. poëzie). Belangrijk is Donker's art. Critisch Credo in F. en F. p. 69—74,

over „Roofbouw" van A. v. D.; id. in F. en F. 75 over „Hedend. ketterijen"; id. in T. Z. 106 over Essays van A. v. D.; De Rotterd. 2-6-'34 (P. v. Renssen over „Een kortzichtig apologeet"); Ned. Bibl. Sept. '37 (vraaggesprek door P. H. Ritter); Menno ter Braak, N.R.Ct. 18-9-'32 en Donker, G. W. Jan. '33 en H. de Bruin, O. W. X, 206 en G. Kamphuis, Kld. IX, 286 en Ritter, Utr. dagbl. 14-5-'32 over „Katholiek Verzet"; G. W. 26, 258 (Herreman over Onder Gods ogen); Over Lyrisch Labyrinth: N.R.Ct. 9-8-'33 (Campert); O. W. VIII, 524 (Van Ham) en Stem Juli '31 (Donker); De Rotterd. 3-2-'34 (J. A. van Nie over „Welaan dan, beminde geloovigen"); dezelfde in O. W. VIII, 388 over „Hedend. ketterijen"; G. W. Oct. '34 (Donker); Rispens, R. en F. hfdst. IX.

II. Over Hart van Brabant: Gooi- en Eemlander begin '37 (Gab. Smit); Alg. Hdbl. 5-4-'37 (Uyldert); N.R.Ct. 28-11-'36 (Vestdijk); Opr. Hrl. Ct. 5-5-'37 (v. Noort); Groene Amst. 6-2-'37 (Binnendijk); Wpl. II, 181 (Heeroma); S. d. T. XXVI, 413 (Meertens); Gr. Ned. Febr. '37 (Vestdijk); Dietsche War. '37, 300—306 (P. v. Valkenhoff).

Van de vele art. over Verscheurde Christenheid noemen we: Vrije Bl. XIV, no VIII (Ter Braak); O. W. XV, 263 (Houwink); Roeping XVI afl. 1 (J. M. Kramer); G. W. Juni/Juli '37 (Sciarone).

* * *

24. Anthonie Donker (= Dr N. A. Donkersloot).

I. G. H. 's Gravesande, interv. G. W. 28, 198 v.v.; Kld. 1931, p. 111 (H. A. Mulder); N.R.Ct. 6-3-'30 (onderhoud met A. D. over de stichting van Crit. Bulletin); Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 185—192; id., De Ned. dichtkunst na 1880, p. 224—226; Coster, Nw. G. 4e dr. p. LXXXVIII; Stuiveling, Wegen der poëzie (Amst. 1936), p. 21—22; De Raaf en Griss, Stroomingen en Gestalten, 2e dr., p. 601—602; Geschenk 1932, p. 39—44 (een auto-interview); Marsman, Kort Geding, p. 69—75 (ook in V. W. III, 117—121); Rispens, R. en F. hfdst. V.

Over de diss. van A. Donker (De episode van de vernieuwing onzer poëzie, 1e dr. 1929, 2e dr. in bewerking) zie de uitv. art. van M. Uyldert in Alg. Hdbl. 5 en 12-10-'29; vgl. ook Romein, Vrouwensp., p. 35.

II. A. Over Acheron: Gids 1926, IV, 380 (Marsman); N.R.Ct. 16-10-'26, let. bijv. (M. Nijhoff); Gr. Ned. Jan. '27; Els. M. Jan. '27; Vrije Bladen, Mrt '27; G. W. 1926, p. 179 (H. Scholte); Ritter, Kr. R. p. 107—111; Binnendijk, Commentaar, p. 97—100; O. W. VII, 228 (W. A. P. Smit over Acheron en Grenzen).

Over Grenzen: Utr. dagbl. 27-10-'28 (Ritter); Stem 1929, 135—138 (Coster; veel bedenkingen); Gids 1929, p. 148 (J. C. Bloem); Marsman, Kort Geding, p. 77—83, ook in V. W. III, 114.

Over Kruistochten: Alg. Hdbl. 6-12-'30 (Uyldert); vgl. G. W. 28, p. 222 (over de Domprijs).

Over de drie bundels: Vrije Bl. VI, 333 (Chr. de Graaff).

Over De draad van Ariadne: Utr. dagbl. 10-1-'31 (Ritter); Opr. Hrl. Ct. 24-1-'31 (v. Noort); Alg. Hdbl. 9-5-'31 (Uyldert); N.R.Ct. 3-5-'34 (Campert); G. W. Mrt '31 (Bloem).

Over Gebroken Licht: N.R.Ct. 24-11-'34 (Vestdijk); Standaard 24-11-'34 (Stronkhorst); Standaard 15-12-'34 (v. Noort); Utr. dagbl. 1-12-'34 (Ritter); O. W. XII, 367—369 (H. de Bruin); G. W. Juni '35 (J. C. Bloem); Gids 1935, 197 (v. Duinkerken); Gr. Ned. Juli '36.

Over Onvoltooide Symphonie: N.R.Ct. 2-6-'38 (Marsman); Gids 1938, II, 96—99 (Van Duinkerken).

II. B. Over Schaduw der Bergen: Telegr. 10-4-'35; Opr. Hrl. Ct. 27-4-'35 (v. Noort); N.R.Ct. 12-5-'35 (Jaarsma); H. Post 8-6-'35; Alg. Hdbl. 20-4-'35 (Uyldert); Standaard 24-8-'35 (L—rs); O. W. XIII, 361—366 (L. H. Stronkhorst); G. W. Juni '35 (v. Eckeren); N. G. Febr. 1938, 185 (Kijzer); Gr. Ned. 1936, I, 288 (Coenen).

Opmerking. Donker als kriticus: Utr. dagbl. 3-1-'31, 22-10-'32 (Ritter); N.R.Ct. 13-20-'30 (Hopman); Alg. Hdbl. 20-6-'31 (Uyldert); N.R.Ct. 6-10-'32 (Alb. Helman); N.R.Ct. 24-11-'32 (Marsman over De schichtige Pegasus, ook in V. W. III, 121); Van Duinkerken, Katholiek verzet (1932); E. du Perron, De Smalle mens, p. 44—52; Roel Houwink besprak Donker's Kritische beginselen uitvoerig in O. W. X, 292—299, n. a. v. Ter Zake.

* * *

25. Albert Helman (= Lou Lichtveld).

I. Zie Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 182—185; De Raaf en Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, p. 607; Van Oldenburg Ermke, Van Alb. Thijm tot Van Duinkerken en Kuyle (1935), p. 153—157; Van Duinkerken, De beweging der Jongeren, p. 48; Moller, Gesch. van de Ned. Let.$_4$ p. 382-384; G. H. 's Gravesande, G. W. 30, p. 99—101 (Muzikant en litterator); Van Leeuwen, Naturalisme en Romantiek (Gron. 1935), p. 342—344, (dit vooral); De Boekzaal Febr. '28 (gesprek met Van Duinkerken); O. W. VI, 340—343 (Teo de Witte over Zuid-Zuid-West; het art. heet De Max Havelaar uit het Westen); Binnendijk, Commentaar, p. 139 (over id.); Vrije Bladen VII, 299 (C. van Wessem) en Crit. Bulletin I, 3 (Coenen) beide over „Hart zonder Land"; Marsman, V. W. III, 176—179.

II. Over De Stille Plantage: De Nederl. 19-12-'31; Onze Vacatures 24-11-'32; Crit. Bulletin II, 350 (Den Doolaard, De muziek van het oerwoud); G. W. 1932, 13—14 (Houwink); Alg. Hdbl. 27-2-'32 (Uyldert); Sch. m. d. Bijbel 17-3-'32 (Lens); Opr. Hrl. Ct. 27-2-'32 (v. Noort).

Over Het Euvel Gods: o. a. N.R.Ct. 6-12-'32 (Donker); Crit. Bull. IV, 38 (Veth).

Over Waarom niet o. a. Stand. 30-12-'33; Volk 27-2-'34 (De Jong); Crit. Bull. V, 145 (v. Wessem); O. W. XII, 298 (H. de Bruin).

Over De Dolle Dictator o. a. N.R.Ct. 25-4-'36 (v. Wessem); Volk 1-2-'36 (H. Brugmans); Stand. 11-1-'36; De Nederl. 18-12-'35 (Stronkhorst); Alg. Hdbl. 30-11-'35 (Uyldert); Gr. Ned. 1936, 89 (Coenen; op p. 190 een 2e beoordeling van Coenen); Crit. Bull. VII, 69 (Slauerhoff); Gem. XIII, 280 (Van Oosten); Kld. XIII, 351—355 (Kamphuis); Els. M. Jan. '37 (Houwink); Gids Nov. '37 (Kijzer).

Over Ratten o. a. N.R.Ct. 13-2-'37 (Van Vriesland); Crit. Bull. VIII, 41 (Van Wessem); Wpl. II, 526 (v. Ham); Telegr. 28-2-'37.

Over 's Menschen heen- en terugweg o. a. Gr. Ned. Febr. '38 (Binnendijk); Crit. Bull. X, 110 (v. Wessem); G. W. Dec. '37 (S.); N.R.Ct. 26-3-'38.

Marsman V. W. III, 179 houdt Rolf Keuler (schr. van „De onverzoenlijken") voor een ps. van Helman.

* * *

26. A. den Doolaard (= B. Spoelstra).

I. Uitvoerige bibliographie, ook voor de afz. werken: De Brug II, 4 (Van Noort).

Zie: G. H. 's Gravesande, G. W. 1929, p. 101—106; O. W. VIII, 28—32 (Han. G. Hoekstra); Geschenk 1932, 45—48; Boekenschouw 15-2-'34 (Ad. Sassen, Onder vier oogen met A. den Doolaard); Telegr. 10-1-'34 (A. den D. vertelt); Corresp.blad 8 en 22-2-'34 (Van Noort, De zwerver-auteur A. den Doolaard); Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 179—182; id. Naturalisme en Romantiek, p. 322—324; G. W. Jan. '36 (interview met Den Doolaard); Marsman, V. W. III, 223 (Florence Barclay op den Mont-Blanc); N.R.Ct 30-4-'38 (Vestdijk over „Wampie").

II. A. De dichter Den Doolaard, zie: D. Coster, Nw. G., p. XCI; De Raaf en Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, 2e dr., p. 602; Van Leeuwen, De Ned. dichtkunst na 1880, p. 226—229; G. W. 20-8-'28 en 20-11-'28; Enige art. van Den Doolaard zelf zijn van belang voor z'n dichterschap, nl. G. W. 1926 over Huxley e. a. en G. W. 20-4-'27 (over Marsman), G. W. 20-10-'28.

II. B. Over de afz. werken zie bibliographie in De Brug. Als voorn. worden genoemd:

Over De Druivenplukkers: N.R.Ct. 2-12-'31; Alg. Hdbl. 9-7-'32 (Uyldert); De Reformatie 5-5-'33 (Tazelaar); O. W. XI, 172 (v. Ham); G. W. Aug. '32 (Houwink).

Over De Herberg met het hoefijzer: De Tijd 26-9-'33 (v. Duinkerken); Crit. Bulletin IV, 313 (Kettman); O. W. XI, 395 (H. de Bruin); De Reformatie 13-4-'34 (Tazelaar); G. W. Jan. '34 (v. Wessem); Gr. Ned. Juli '36.

Over De Groote Verwildering: S. d. T. XXVI, 106—116 (Tazelaar); Crit. Bulletin VII, 339 (Kool); Alg. Hdbl. 16-12-'36 (Uyldert); H. Post 21-11-'36; Opr. Hrl. Ct. 27-2-'37 (v. Noort); Chr. Soc. dagbl. 22-5-'37 (Dr J. H. Gunning); N.R.Ct. 12-11-'36 (Huber

Noodt); O. W. XV, 76 (Tom. de Bruin); Els. M. Juni '37 (Robbers is teleurgesteld); N. G. Febr. '38, 171 (Kijzer); Marsman, V. W. III, 223; G. W. Dec. '36.

* * *

27. Antoon Coolen.

I. Bibliographie in De Brug, II, 2 (Van Noort).

Zie o. a. De Brug I, 5 (verslag van lezing van Coolen zelf); Nieuwe Eeuw 4-2-'32 (Jan Engelman); Geschenk 1932, 32-38; De Hoofdakte II, afl. 2 (Gielen zeer uitvoerig); N.R.Ct. 27-1-'34 (lezing van Coolen over z'n werk); De Tijd 8-5-'34 (Coolen over „De Streekroman"); Van Duinkerken, De beweging der jongeren, 49—50; Van Oldenburg Ermke, Van Alb. Thym tot Van Duinkerken en Kuyle (1935), p. 143—145; Van Leeuwen, Naturalisme en Romantiek (1935), p. 284—289; id., Drift en bezinning, p. 205—206; N. G. 1932, 555 (W. Kloos); Ned. Bibl. Mei '36 (Bij Antoon Coolen door P. H. Ritter); Moller, Gesch. van de Ned. Let.$_4$ p. 388—390.

Over Regionale romans o. a. Van Duinkerken, De Tijd, 18-6-'32; Marsman, V. W. III, 266.

Over 't Oostbrabantse karakter zie Coolen in De Ned. Volkskarakters (1938), p. 278—292 (met verdere lectuurvermelding).

II. Over De Rauwe Grond: Tazelaar, Tienj. p. 126; G. W. 1926, 231 (v. Eckeren).

Over De kinderen van ons volk: S. d. T. 1929, 42 (Tazelaar); Tazelaar, Tienj. p. 123; Stem 1929, 202 (Coster); Alg. Hdbl. 21-6-'30 (Uyldert); O. W. VII, 91 en 138; Gielen, De Hoofdakte II, 94; Maasb. 4-8-'33 (over de duitse vertal.).

Over Het donkere licht: O. W. VIII, 181 (v. Ham); Crit. Bull. I, 104 (Leroux); G. W. 29, 165 (Houwink); N. G. 1930, 489 (Reddingius); Alg. Hdbl. 21-6-'30 (Uyldert).

Over Peelwerkers: O. W. IX, 88 (v. Ham); Lect.gids 1931, p. 119 (Tazelaar); Tazelaar, Tienj. p. 120—123; Crit. Bull. II, 109 (Leroux); N.R.Ct. 14-11-'30; Nederlander 6-1-'31 (De Ridder); Utr. dagbl. 15-11-'30 (Ritter).

Over De Goede Moordenaar: Crit. Bull. III, 86 (v. Oosten); Nederlander 3-12-'31 (De Ridder); N.R.Ct. 30-12-'31 (Donker); Utr. dagbl. 9-1-'32 (S—n); Alg. Hdbl. 14-5-'32 (Uyldert); H. Post 16-4-'32; Roeping Nov. '32; Gielen, L. W. III, 205 (uitvoering).

Over De Schoone Voleinding (vervolg op Kinderen van ons volk): N.R.Ct. 22-12-'32; Alg. Hdbl. 13-5-'33 (Uyldert); Stand. 25-3-'33 (J. L. F.); Crit. Bull. IV, 10 (Leroux).

Over De man met het Jan-Klaassenspel: Volk 6/7-2-'34 (De Jong); Alg. Hdbl. 26-5-'34 (Uyldert); Crit. Bull. V, 91; O. W. XI, 435.

Over Zegen der Goedheid: N.R.Ct. 5-5-'34 (Houwink); Alg. Hdbl. 26-5-'34 (Uyldert); Opr. Hrl. Ct. 8-6-'34 (Elias); Standaard 9-6-'34; Crit. Bull. V, 274; H. Post 26-5-'34; G. W. Juni '34 (Van Eckeren); Ned. Bibl. Juni '34.

Over Dorp aan de Rivier: N.R.Ct. 4-12-'34 (Jaarsma); Stand. 9-2-'35 (Stronkhorst); O. W. XIII, 110 (H. de Bruin); Crit. Bull. VI, 134 (v. Leeuwen); N. G. 1936, I, 486 (Max Kijzer); Alg. Hdbl. 23-2-'35 (Uyldert); Nieuwe Eeuw Mrt '35 (Engelman); H. Post 1-12-'34; Utr. dagbl. 8-12-'34 (Ritter); vgl. Kuyle in Geschenk 1936, 135 en hierover 't art. „Roomsche lummels" in Nieuwe Eeuw 9-4-'36.

Over De drie Gebroeders: Wpl. II, 129 (Haantjes); Crit. Bull. VIII, 8 (Kelk); N. G. Febr. 1938, 171 (Kijzer); Opr. Hrl. Ct. 9-1-'37 (v. Noort); Nederlander 23-1-'37 (v. Randwijk); Alg. Hdbl. 16-1-'37 (Uyldert); H. Post 23-1-'37; Haarl. dagbl. 23-1-'37 (De Bois); Elckerlyc I, 154 (zes oordelen van 't publiek over het boek).

Over Kerstmis in de Kempen: Maasb. 16-12-'37 (Jan. N.); Alg. Hdbl. 5-2-'38; Opr. Hrl. Ct. 24-12-'37 (v. N.); N.R.Ct. 7-12-'37.

Coolen vertaalde van *Jean Giono* „Regain" onder de titel „Weer een lente". Zie o. a. Nederl. 3-9-'37 (De Ridder).

* * *

28. Herman de Man.

I. Zie Gielen, L. W. III, 175—188 (bij een bespreking van Het wassende water); id., De Hoofdakte II, 296 v.v. (1932); A. van

Duinkerken, Twintig tijdgenooten, p. 89—105; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 206—207; Van Oldenburg Ermke, Van Alb. Thym tot Van Duinkerken en Kuyle (1935), p. 147—148; O. W. XI, 21—27 (J. Haantjes, Herman de Man als Katholiek schrijver. Speciaal n. a. v. „Maria en haar timmerman"); G. W. 22, 158 (v. Eckeren over De Man's tweede boek, Weideweelde). Vgl. Jo Ypma over De Zuid-Hollanders en de West-Utrechtenaren in De Ned. Volkskarakters (1938), p. 205—215.

II. Over Het wassende water: o. a. Gielen, zie boven; Nederl. 25-9-'26 (G. Schrijver); Tazelaar, Tienj., 111—117; Van Ham, O. W. IV, 265; G.W. 25, 157 (v. Eckeren); Kld. III, 53 (Haantjes). Zie Jo IJpma, t.a.p. p. 209.

Over De kleine wereld: o. a. N.R.Ct. 1-6-32 (Huber Noodt); Nederl. 28-5-'32 (De Ridder); Opr. Hrl. Ct. 30-7-'32 (B. v. N.); Crit. Bull. III, 216 (v. Oosten).

Over Maria en haar timmerman, o. a. Haantjes, zie boven; Nederl. 12-4-'33 (De Ridder); N.R.Ct. 22-12-'32 (Marie Schmitz); G. W. Febr. '33 (G. Stuiveling).

Over De Barre winter van negentig: N.R.Ct. 23-5-'36 (Huber Noodt); Opr. Hrl. Ct. 6-6-'36 (v. N.); Calv. Weekbl. 31-5-'36 (Tazelaar); Crit. Bulletin 1936, 214 (v. d. Woude); O. W. XIV, 275 (P. H. Muller); Wpl. I, 512 (D. v. d. Stoep); Gem. XII, 531 (C. Vos); Kld. 1936, 397 (Jan H. de Groot); Telegr. 28-2-'37.

Over Scheepswerf de Kroonprinces: N.R.Ct. 28-11-'36 (Huber Noodt); De Rotterd. 9-1-'37 (Karsemeyer); Alg. Hdbl. 6-3-'37 (Uyldert); H. Post 23-1-'37; Standaard 19-4-'37; Wpl. II, 226 (H. de Bruin, Wat een wijf); S. d. T. XXVI, 626 (Tazelaar); Crit. Bull. VIII, 105 (Cl. Eggink); N. G. Febr. '38 (Kijzer); Gr. Amst. 17-3-'37.

Over Marie of hoor ook de wederpartij: H. Post 31-7-'37; Opr. Hrl. Ct. 31-7-'37 (Van Noort); Lect.gids Oct. '37 (H. de Bruin); N.R.Ct. 27-7-'37 (Huber Noodt); Volk 8-12-'37 (J. F. A.); Nederl. 28-12-'37 (v. Randwijk), Wpl. II, 448—455 (Heeroma wijst af); Crit. Bull. VIII, 252 (Campert); Alg. Hdbl. 28-2-'38 (Uyldert); G. W. Aug. '37 (G. v. Th.).

Over De Koets: N.R.Ct. 3-12-'37 (Huber Noodt); Maasbode 18-12-'37 (Jan N.); Telegr. 5-12-'37; Alg. Hdbl. 3-5-'38 (Uyldert); Crit. Bull. 1938, 168 (Cl. Eggink).

* * *

29. Wilma (= W. Vermaat).

I. Zie: J. Haantjes, Over Wilma en haar werk (Amst. 1931); id., O. W. I, 145 en 173; P. J. Risseeuw, Christelijke schrijvers van dezen tijd (Kampen 1930), p. 195—204; id., O. W. I, 340 (een interview); id., O. W. II, 398 (Over de romans van Wilma); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, II. b.

Wilma zelf schrijft in Kld. VIII, p. 49 en 81 „Iets over de wording van mijn werk". Opr. Hrl. Ct. 18-10-'30 (v. Noort); Standaard 29-10-'31, boekenno, Wilma over „Het genot van boekenschrijven" (typerend art.); Stand. 2 en 9-1-'36 (H. Burger over Wilma, Holl. schr. met Noorse inslag); De Rotterd. 19-11-'32 (Jan Ietswaart); tekenend voor Wilma is ook de lezing die ze publiceerde: Het wonder van het Leven, Kld. IX, p. 33—39, 52—55 en het essay De „Bekeering" in de Litteratuur (Opgang III, p. 133).

II. Over de vele boeken van Wilma geven we slechts enkele aantekeningen betreffende een paar romans.

Over Moeder Stieneke: Kld. III, 188 (J. Haantjes); O. W. IV, 439 (J. Haantjes); De Reformatie 24-12-'26 (Tazelaar); Corresp. blad 11-2-'27 (Leendertse).

Over De lichte nacht: Geschenk Boekenweek 1932 (Wilma zelf); O. W. VII, 500 (Haantjes); De Rotterdammer 1-2-'30 (Willem Evers); Sch. met den Bijbel 13-3-'30 (Wapenaar); Gielen, L. W. III, 189.

Over De Kruisboom: O. W. IX, 452 (Haantjes); O. W. X, 31 („De Kruisboom" in de pers); De Rotterd. 28-5-'32 (Wapenaar); Stand. 12-12-'31 (Luykenaar Francken); N.R.Ct. 8-12-'31 (Houwink); Onze Vacatures 14 en 21-4-'32; Indisch prot. kerkblad 1-6-'32 (W. A. P. Smit); Kld. IX, 166 (Jan H. de Groot); Chr. Soc. dagbl. 21-8-'37 (Dr J. H. Gunning J.Hzn).

Over Bloei: N.R.Ct. 29-11-'33 (Houwink).

Over Opstanding: Stand. 8-12-'34; O. W. XIII, 95—102 (Van Noort); N.R.Ct. 1-12-'34 (Houwink); Sch. m. d. Bijbel 13-12-'34 (Lens); De Geref. Kerk 13-12-'34 (J. C. Kromsigt); Amsterdammer 12-1-'35 (IJspaard); Alg. Hdbl. 23-3-'35; De Nederl. 30-11-'34 (De Ridder); Calv. Weekbl. 4-10-'35 (Tazelaar).

De roman „Opstanding" wordt gedragen door de Möttlingen-gedachte, evenals „Wij groeten de broeders" en „De kleine gemeente". Men zie daarvoor: O. W. XII, 301—315 (Wilma, Möttlingen en het probleem van de Christelijke kunst); Wilma, Blumhardt en het tegenwoordige Möttlingen (Amst. '35).

Over Wij groeten de broeders: N.R.Ct. 3-12-'36 (Houwink); Stand. 5-12-'36 (H. Burger); Nederlander 13-3-'37 (Van Noort); Corresp.blad 15-7-'37 (id.); Wpl. II, 125—128 (H. de Bruin, Waarop wachten wij?).

Over De kleine gemeente: Elkerlyc Febr. '38 (v. Ham); Corresp.blad 17-3-'38 (Van Noort); Chr. Soc. dagbl. 26-2-'38 (IJspaard); S. d. T. XXVII, I, 359 (Tazelaar).

* * *

30. Hendrika Kuyper—Van Oordt.

I. Zie: H. A. Mulder, Het werk van Hendrika Kuyper—Van Oordt (Amst. '37) (vgl. Stand. 15-5-'37); P. J. Risseeuw, Chr. schrijvers van dezen tijd (1930), p. 95—103; De Christenvrouw 11-11-'29 (de schr. over haar eigen werk); Standaard 29-10-'31 (de schr. over het ontstaan van haar romans); Geschenk 1932, p. 81—86; Standaard 15-11-'33 (de schr. over „Het gevaar van het literair métier"); O. W. VII, 412; Elkerlyc I, 107—110 (interview door Jo Ypma).

II. Over Het Goed van Cronaert: O. W. IV, 261 (Muller); Kld. III, 82 (Haantjes); G. W. 25, 36 (v. Eckeren).

Over De Lofzang der Schamelen: Kld. VI, p. 121—125 (Muller).

Over Het zonnetje in het Paradijs: Sch. m. d. Bijbel 4-2-'32 (Lens); De Rotterd. 14 en 21-11-'31 (Wapenaar); De Re-

formatie 23 en 30-10-'31 (Rijnsdorp); Stand. 3-10-'31; Opr. Hrl. Ct. 10-10-'31 (Van Noort); O. W. IX, 469—471 (Van Ham); Kld. VIII, 284, (H. A. Mulder); G. W. Nov. '31 (Alb. Draayer—De Haas).

* * *

31. C. Rijnsdorp.

I. Zie Risseeuw, Chr. schrijvers van dezen tijd, p. 214; Geschenk 1932, p. 118—120; Pierre van Valkenhoff, De Gouden Tak (Maastr. '37); O. W. IX, 105—114 („Het standpunt van de schrijver", lezing van de auteur zelf over de roman „Koningskinderen"), ook gepubliceerd in Rijnsdorp's bundel Ter Zijde, p. 121—132.

Van belang zijn ook R.'s art. „Spanning en humor in de verhaalkunst", Reformatie X, 34—35 (ook T. Z. p. 89—96); „Christelijke Romankunst", Stand. 29-10-'31, ook T. Z. p. 115—120; „De weg der gedachte in de Kunst", De Weegschaal (Kampen 1936), p. 13—25. In Reformatie 7-6-'35 bespreekt R. zelf uitvoerig z'n bundel „Kostgangers Gods". Vgl. Rispens, R. en F. hfdst. VIII, II. b.

II. Over Koningskinderen: O. W. VIII, 502 (Muller, Een voorbeeld van Christelijke lectuur); O. W. VIII, 517 (Koningskinderen en de pers); Kld. VIII, p. 23 (Jan H. de Groot); Alg. Weekbl. voor Chr. en Cultuur, Dec. '30 (Ds J. C. van Dijk); De Nederlander 28-1-'31 (De Ridder); De Reformatie 30-1-'31 (Tazelaar); De Jonge man 5-2-'31 (Fallentin); De Rotterd. 14-2-'31 (Evers) en 9-5-'31 (Wapenaar); Onze Vacatures 26-2-'31 (P. Keuning; De Heraut 1-3-'31 (H. Kuyper—Van Oordt); N.R.Ct. 18-3-'31 (Van Waasdijk); Sch. m. d. Bijbel 2 en 9-4-'31 (Wapenaar); Opr. Hrl. Ct. 18-4-'31 (Van Noort); G. W. Juli '32 (Roel Houwink).

Over Kostgangers Gods: Nederlander 4-1-'35 (De Ridder); N.R.Ct. 10-1-'35 (Houwink); Reformatie 7-6-'35 (Rijnsdorp zelf); Rotterd. 30-3-'35 (Risseeuw); Alg. Hdbl. 13-4-'35 (S.).

Over Ter Zijde noemen we alleen maar de N.R.Ct. 30-8-'35 (Albert Helman); De Rotterd. 13-7-'35 (Wapenaar); Gem. XII, 209—216 (Pierre van Valkenhoff); G. W. Mei '35 (Onnozel); Amsterd. 5-10-'35 (IJspaard); Nederlander 24-9-'35 (Br.).

In z'n studie De „bekering" in de moderne Chr. letterkunde

(O. W. XI, 282—302) bespreekt J. Haantjes ook „Koningskinderen" (p. 299—302).

* * *

32. Jan H. Eekhout.

I. Als dichter: Risseeuw, Chr. dichters van dezen tijd (Kampen 1931), p. 20—29; Heeroma, Het derde Réveil (1934), p. 31—35; Van Duinkerken, Katholiek verzet (1932); O. W. XV, 161 (v. d. Leek); Kld. 1936, 221—224 (L. H. Stronkhorst, Over Jan H. Eekhout); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, II. a (Kort).

II. A. O. W. VI, 35 (v. Ham over Louteringen); O. W. VII, 192 (v. Ham over Doodendansen); N.R.Ct. 25-5-'29 Marsman over id.); O. W. VII, 405 (Houwink over Jaspis en Jade); G. W. 28, 302 (Herreman over id.); N.R.Ct. 26-10-'29 (A. M. over id.); O. W. IX, 210 (v. Ham over In aedibus amoris — door Elis. Reitsma en J. H. Eekhout); Kld. VIII, 71 (H. A. Mulder over id.); O. W. IX, 210 (v. Ham over Wijn); Kld. VIII, 144 (H. A. Mulder over id.).

Over Branding: O. W. IX, 210 (v. Ham); Kld. VIII, 144 (Mulder); Nederl. 19-8-'31 (Jan H. de Groot); G. W. Juni '31 (Bloem).

Over Osmaansche Strofen: Corresp.blad 14-3-'35 (v. Noort); Standaard 23-2-'35; De Rotterd. 20-7-'35 (Wapenaar); Gids 1935, 247 (v. Duinkerken); O. W. XIII, 343 (W. J. S.).

Over Doolagiën: O. W. XI, 96—100 (Heeroma); Kld. X, 161 (H. A. Mulder).

Over Machten: De Tijd 20-4-'36 (v. Duinkerken); N.R.Ct. 28-5-'36 (Vestdijk); O. W. XIV, 396 (Kamphuis); Wpl. I, 227 (Heeroma); Gem. XII, 541 (Van Oosten); S. d. T. XXVI, 195 (Meertens); Gr. Ned. Oct. '36.

Over De neger zingt: N.R.Ct. 2-12-'36 (Vestdijk); Standaard 6-3-'37 (Burger); Wpl. II, 180 (Heeroma); G. W. Febr. '37 (Em. van Loggem).

II. B. Over De Boer zonder God: o. a. N.R.Ct. 7-12-33 (Jaarsma); Jonge Man 18-1-'34 (Gordeau); Nederlander, 19-1-'34

(De Ridder); H. Post 10-2-'34; Opr. Hrl. Ct. 24-3-'34 (Van Noort); Alg. Hdbl. 14-4-'34 (Uyldert); De Rotterdammer, 28-4-'34 (Galle); Telegr. 11-11-'34 (Roelants); O. W. XII, 68—71 (Heeroma); Kld. XI, 106—108 (Jan H. de Groot); Crit. Bull. VII, 45 (Leroux over De Boer zonder God, Geuzen en Patriciërs).

Over Patriciërs: N.R.Ct. 10-7-'35 (Houwink); Opr. Hrl. Ct. 27-7-'35 (Van Noort); De Amsterd. 26-7-'35 (IJspaard); Alg. Hdbl. 6-8-'35 (Kees v. Bruggen); Standaard, 10-8-'35; Sch. m. d. Bijbel 26-9-'35 (Lens); H. Post 10-8-'35; G. W. Febr. '36 (Lea Wijnberg); O. W. XIII, 233—237 (P. H. Muller); Wpl. I, 23 vv. (Heeroma); Crit. Bull. VII, 45 (Leroux).

Over Aarde en Brood: N.R.Ct. 17-12-'36 (Sciarone); Standaard 24-12-'36 (Burger); De Nederlander 16-1-'37 (Van Noort); Telegr. 7-2-'37 (Roelants); Nieuwsbl. van 't Noorden, 12-12-'36 (De Haas); Onze Vacatures 14-1-'37 (Leiker); De Rotterdammer 15-5-'37 (Karsemeyer); Wpl. II, 412—414 (Van Ham); Crit. Bull. VIII, 109 (Leroux); Nederland 1937, no 4 (Em. Buysse mist de tinteling van een lach); S. d. T. 1938, 77 (Tazelaar); O. W. XV, 425; N. G. Febr. '38 (Kijzer).

Over Warden, een Koning: N.R.Ct. 23-11-'37 (Houwink); Utr. dagblad 9-10-'37 (Ritter); Chr. Soc. dagbl. 3-12-'37 (IJspaard); Sch. m. d. Bijbel 23-12-'37 (Lens); Corresp.blad 6-1-'38 (Van Noort); Wpl. II, 565 (Van Ham); Elckerlyc I, 334 (Leiker); Nederland 90, 29 (Buysse); S. d. T. 1938, 77 (Tazelaar); O. W. XV, 425 (Romijn); De Rotterd. 26-2-'38 (Wapenaar); Lect.gids Febr. '38 (Meertens); Crit. Bull. 1938, 166 (Kool). Het oordeel van Prof. van Eyck o. a. in Telegr. 15-6-'38 (vgl. O. W. XVI, 343, Houwink).

* * *

33. **J. K. van Eerbeek** (= M. Boss).

Bibliographie in De Brug, April/Mei 1938 (v. N.).

I. Zie: Risseeuw, Chr. schrijvers van dezen tijd (1930), p. 205; De Rotterd. 13-11-'37 (Wapenaar, Persoonl. herinneringen); Stand. 5-11-'37 (Burger, Bij den dood van —); Nederl. 6-11-'37 (De Ridder, Memoriam); O. W. XV, 327 (Houwink, Memoriam), p. 330 (Kamphuis, Memoriam); O. W. XVI, 262—283 (Kamphuis; Lezing van de Pinksterconferentie 1938. Zeer belangrijk); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, II. b. Zie ook „In memoriam J. K. v. Eerbeek" (Daamen '38).

II. Over Verhalen (2e dr. heet „Burgers van Nijstad): O. W. VIII, 147 (Van Ham); Rotterd. 11 en 18-4-'31 (Wapenaar); Reformatie 27-2-'31 (Tazelaar); Nederl. 10-12-'37 (De Ridder); Stand. 13-12-'37 (Burger); Lect.gids Febr. '38 (Meertens).

Over Lichting '18: Opgang II, p. 10—12 (de schr. zelf over z'n boek); O. W. X, 261—264 (Haantjes); Kld. X, 47 (Steggerda); Crit. Bull. III, 364 (Donker); N.R.Ct. 27-7-'32 (Houwink); Opr. Hrl. Ct. 27-7-'32 (v. Noort); Nederl. 3-9-'32 (De Ridder); Rotterd. 15 en 22-10-'32 (Wapenaar); Onze Vacatures 10-11-'32; Sch. m. d. Bijbel 24-11-'32 (Lens).

Over Strooschippers: Utr. dagbl. 2-3-'35 (Ritter); Rotterd. 9-3-'35 (Risseeuw); N.R.Ct. 23-3-'35 (Houwink); De Tijd 19-3-'35 (v. Bergen); Stand. 4-4-'35; Corresp.blad 4-4-'35 (v. Noort); Amst. 30-3-'35 (IJspaard); Sch. m. d. B. 18-4-'35 (Lens); H. Post 27-4-'35; Omroepgids 27-7-'35 (Rijnsdorp); Stuwdam 12-10-'35 (v. Ham); O. W. XIII, 141 (H. de Bruin); Eltheto 90e jaarg. („Gelukkige lading" door J. A. van Nie, zeer breed, mooi art., vgl. O. W. XIV, 29); Wpl. 1, 27 (Heeroma); Crit. Bull. VI, 102 (Donker); Kld. XII, 223 (Jan H. de Groot).

Over Gesloten Grenzen: O. W. XIV, 37 (Rijnsdorp, Een dramatisch moralist); Wpl. I, 135—137 (W. A. P. Smit); Kld. XIII, 192 (Kamphuis); Crit. Bull. VII, 211 (Kelk); Stand. 28-12-'35 (Burger); Rotterd. 4-2-'36 (Risseeuw); N.R.Ct. 26-1-'36 (Snethlage); Corresp.blad 16-4-'36 (v. Noort); Sch. m. d. B. 13-2-'36 (Lens); Woord en Geest 17-4-'36 (J. A. van Nie); Het Vaderland 13-9-'36 (Ter Braak); G. W. Sept. '37 (E. W.).

Over Beumer & Co: Wpl. II, 402 (Van Ham); Elckerlyc I, 255 (Beversluis); Kld. XIV, 282 (Jan H. de Groot); Stand. 10-4-'37 (Burger); De Nederl. 17-4-'37 (De Ridder); N.R.Ct. 30-4-'37 (Houwink); Chr. Soc. Dagbl. 1-5-'37; Opr. Hrl. Ct. 5-5-'37 (B. v. N.); Sch. m. d. B. 1-7-'37 (Lens); Utr. dagbl. 10-3-'37 (Ritter); De Rotterd. 24-7-'37 (Risseeuw); S. d. T. 1938, p. 75 (Tazelaar); Crit. Bull. VIII, 270 (Halbo Kool); Eigen Haard 1937, 359 (G. v. Eckeren).

Over Asuncion: Stand. 9-4-'38 (Burger); Telegr. 13-4-'38; N.R.Ct. 20-4-'38 (Houwink); Kld. XV, 158 (Jan H. de Groot); Opr.

Hrl. Ct. 21-5-'38 (v. Noort); Boekenschouw Mei '38; Crit. Bull. 1938, 232 (Kool); Chr. Soc. dagbl. 14-5-'38 (IJspaard); De Rott. 28-5 en 4-6-'38 (Wapenaar); Nederland 15-8-'38 (Buysse); Elckerlyc Aug. '38 (Van Ham).

Men zie in O. W. XV, 334—336 het fragment van een essay, dat Van Eerbeek schreef, maar dat niet eerder gepubliceerd werd. Voor de stijl en de taal van Van Eerbeek zie men ook de schetsen in bladen en ts, b.v. in „Wolken, wind en water" (Schets, p. 192); in Gr. Ned. Boerenboek (Boeren uit den Vonderhoek, p. 78); in Volk bij den weg (Verhaal van Jakob Kleinbentink, p. 183); ook in Wpl. I, 49; Elckerlyc I, 294; O. W. XIII, 350; O. W. XIV, 356; O. W. XVI, 211 (schets van 1921) en 219 (proza van 1936); in „Boeren en Burgers" (p. 68 en 153).

* * *

34. H. M. van Randwijk.

I. Zie K. Heeroma, Het derde Reveil (Amst. 1934), p. 51—53; Stuiveling, Wegen der poëzie (1936), p. 53; O. W. XV, 171 (v. d. Leek); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, II. a. Belangrijk is 't art. van Van Randwijk: Christelijk realisme, Kld. 1936, 411—414.

II. A. Over de dichtbundel Op verbeurd gebied o. a. N.R.Ct. 11-8-'34 (Campert); Sch. m. d. Bijbel 5-7-'34 (Lens); De Rotterd. 30-6-'34 (Risseeuw); Opr. Hrl. Ct. 1-9-'34 (Van Noort); O. W. XII, 377 (Van Ham); Kld. XI, 209 (Stronkhorst); G. W. Aug. '34 (Stuiveling).

II. B. Over de roman Burgers in Nood: H. Post 28-3-'36; Opr. Hrl. Ct. 21-3-'36 (Van Noort); Standaard 4-4-'36 (Burger); Sch. m. d. Bijbel 9-4-'36 (Lens); De nieuwe Eeuw 9-4-'36 (Wouter Paap); De Nederlander 24-4-'36 (De Ridder); N.R.Ct. 18-4-'36 (Van Vriesland); Haarl. pred. blad 2-5-'36 (Miskotte); dez. in Woord en Geest 1936; Amst. Kerkbode 29-3-'36 (B. W., zeer afbrekend vgl. Kld. 1936, p. 196, Een man van „eergisteren" aan het woord); Het Volk 13-5-'36 (C. J. W.); Chr. Soc. dagbl. 18-4-'36 (IJspaard); De Stuwdam 25-4-'36 (Van Ham); Kld. XIII, 158 (Jan H. de Groot); O. W. XIV, 129—133 (H. de Bruin, Schreeuw als getuigenis); Wpl. I, 232—235 (Heeroma, Pamflet en preek); Gem. XIII, 279 (Van Oosten); S. d. T. XXV, 633 (J. W. Dippel); De Heraut 19-4-'36

(H. Kuyper—Van Oordt; vgl. Kld. XIII, 237); Calv. Weekblad 19-6-'36 (Tazelaar; vgl. Kld. 1936, 272); De Reformatie 31-10-'36 (N. B.); Crit. Bull. VII, 209 (Clara Eggink); Nederland April '36 (Em. Buysse); Gr. Amst. 25-4-'36; Leven en Werken Juli-Aug. '36; Dietsche War. Juni '36; Els. M. Juli '36 (Robbers — niet geheel begrepen); G. W. Aug. '37 (J. A. Berger).

Zie in Werk, p. 147 v. R.'s sterke schets „De bruidegom komt..." en in Het Heerlijk Ambacht, „Rationalisatie".

* * *

35. P. J. Risseeuw.

I. Zie Kld. VII, 251 —254 (interview door Jan H. de Groot); Risseeuw, Chr. schrijvers van dezen tijd (1930), p. 212.

II. Over Het verklaarde uitzicht: De Rotterd. 9-1-'32 (Wapenaar); Nederlander 3-12-'31 (De Ridder); Sch. m. d. Bijbel 17-12-'31 (Lens); O. W. X, 270—272 (P. H. Muller); Kld. IX, 69 (H. A. Mulder).

Over Is het mijn schuld?: O. W. XV, 107 (v. Randwijk); Wpl. II, 280 en 284 (D. v. d. Stoep en K. Heeroma over Risseeuw en Van Randwijk); Chr. Soc. dagbl. 3-4-'37 (IJspaard); Nederlander 10-4-'37 (De Ridder); Standaard 6-3-'37 (K. Norel, interview); id., 13-3-'37 (Burger); N.R.Ct. 29-4-'37 (Houwink); De Rotterdammer 27-3-'37 (Wapenaar); De Stuwdam ...-...-'37 (Galle); Alg. Hdbl. 7-8-'37 (Kees v. Bruggen); Lectuurgids Juni '37 (J. D. P. Warners); Kld. XIV, 124 (Jan H. de Groot); Corresp.blad 14-10-'37 (B. v. N.); Elckerlyc, I, 256 (Beversluis); Nederland 1937 No. 6 (weinig lof); S. d. T. 1938 I, 74 (Tazelaar).

* * *

36. Anne de Vries.

I. Vgl. De Rotterd. 25-4-'36 (Petrus Huigens, Bij den schrijver van Bartje); Ned. Bibl. Mrt '37 (interv. door P. H. Ritter); Het Volk 7-4-'38 (interview met merkw. uitlatingen). Zie over 't Drentse karakter: Anne de Vries in De Ned. Volkskarakters (1938) p. 56—72.

II. Over Bartje zie o.a.: O. W. XIII, 203—206 (H. de Bruin); id. 207—208 (Van Noort: Het „maar" bij Bartje); Crit. Bulletin VI,

251 (Donker); De Nederl. 28-6-'35 (De Ridder); De Heraut 30-6-'35 (H. K. v. O.); De Rotterd. 8-6-'35 (Risseeuw); Leidersblad voor Geref. K. V. en M. V., Juni '35 (G. zeer afbrekend); N.R.Ct. 12-6-'35 (v. C.); Sch. m. d. Bijbel 20-6-'35 (Lens); Standaard 22-6-'35 (De M.); Calvin. Weekblad 5-7-'35 (Tazelaar, Een aanwinst, mits...); H. Post 17-8-'35; Corresp.blad 26-9-'35 (Van Noort), id., 10-10-'35; Onze Vacatures 4-7-35; De Stuwdam 7-9-'35 (Van Ham); Sch. m. d. Bijbel 26-12-'35 (Wapenaar over: Bartje en... de drank); Wpl. I, 22 v.v. (Heeroma); Kld. XII, 278 (Jan H. de Groot); Amsterdammer Juli '35 (IJspaard); Valcoogh Sept. '35 (Joh. v. Hulzen).

* * *

37. H. de Bruin.

I. Zie voor de dichter: K. Heeroma, Het derde Réveil (Amst. 1934), p. 26—31; O. W. XV, 160 (v. d. Leek); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, II, a.

II. A. Over Het ingekimde Land o. a.: Stand. 17-1'33 (Luykenaar Francken); Sch. m. d. Bijbel 15-12-'32 (Wapenaar); De Nederl. 31-5-'32 (De Ridder); De Rotterd. 25-2-'33 (Wapenaar); Alg. Hdbl. 1-4-'33 (Uyldert); O. W. X, 98—102 (H. v. d. Leek); Kld. IX, 262 (H. A. Mulder); G. W. Juli '33 (Bloem).

II. B. Over Wat blijft: Stand. 5-1-'35; Corresp.blad 17-1-'35 (Van Noort); O. W. XII, 405 (Radiolezing van Roel Houwink over 't boek); N.R.Ct. 13-1-'35 (v. C.); De Nederl. 5-2-35 (J. K.); De Rotterd. 23-2-'35 (Risseeuw); De Amsterd. 9-2-'35 (IJspaard); Wpl. I, 21 v.v. (Heeroma); Kld. XII, 160 (v. Randwijk); N. G. 1936, I, 574 (Max Kijzer, begrijpt 't boek niet).

Over Schalm en scharnier o. a.: De Rotterd. 30-11-'36 (Risseeuw); Corresp.blad 17-12-'36 (Van Noort); O. W. XIV, 351 (Roel Houwink); Wpl. II, 406 (Van Ham); Nederland Febr. '37 (Buysse keurt af in 2½ regel); Groene Amst. 26-12-'36 (Binnendijk, Hout en Hars); G. W. Juni '38 (Han Hoekstra).

Over Man en macht: Elckerlyc Mei '38 (v. Ham); Lect.gids Juli/Aug. '38 (Meertens); H. Post 13-8-'38.

Men zie voor 't leren kennen van De Bruin's proza ook de no-

vellen: „De wondere weerstand" (in Het Heerlijk Ambacht); „De passagier" (in Werk); „De Hotelportier" (in Menschen van de Straat) en vooral de beide schetsen in „Man en macht".

* * *

38. Diet Kramer.

I. Zie A. Romein—Verschoor, Vrouwenspiegel 2e druk 1936, pag. 224—226; P. J. Risseeuw, Chr. schrijvers van dezen tijd, pag. 208; Tazelaar, Bekn. Handb. v. de Ned. Lett. II, 90; Bibliogr. in „De Brug" V, 1.

II. Over Kleine Levens zie: De Rotterd. 15-2-'30 (Willem Evers); Utr. Dagbl. 1-2-'30 (Ritter); Ned. Bibl. Mrt. '30 (v. N.).

Over Begin, zie: O. W. X, 395—399 (Houwink, Naar een nieuw begin); Kld. V, 116—118 (Roelien Stagger); Opgang III, 183 (K. C. van Spronsen); G. W. Febr. '33 (Emmy van Lokhorst); Crit. Bull. IV, 179 (Donker); Maasbode 18-12-32 (P. Hyac. Hermans); H. Post 4-2-'33; Valcoogh Jan. '33; Lectuurgids Juni '33 (v. N.); Traco, Org. v. d. Meisjeszomerclubs der N.C.S.V. Juli '33 (M. E., uitvoerig, belangrijk); Utr. dagbl. 11-2-'33 (C. M. Ritter—Landré); De Rotterdammer 28-1-'33 (Risseeuw, belangrijk); id. 4-2-'33 (Risseeuw, nog eens); Stand. 28-1-'33 (Luykenaar Francken); Corresp.blad 16-3-'33 (v. Noort); Leidsch dagb. 29-7-'36 (C. N.); Alg. Hdbl. 29-7-'33 (K.); N.R.Ct. 16-12-'32 (C. J. Kelk); De Rotterd. 17-2-'34 (in 't dagboek van Pit).

Over De Bikkel, zie: O. W. XIII, 367—369 (H. de Bruin); Wpl. I, 26 Heeroma); Crit. Bull. VII, 8 (A. Romein—Verschoor); H. Post 26-10-'35; G. W. Sept./Oct. '35 (M. W.); Telegr. 3-11-'35; N.R.Ct. 17-10-'35 (Roel Houwink in een rec. van Erich Ebermayer); Sch. m. d. B. 17-10-'35 (Lens); De Rotterd. ± 24-10-'35 (Risseeuw); Corresp.blad 7-11-'35 (v. Noort, ged. van radiolezing); Stuwdam 28-9-'35 (v. Ham); De Stem Jan. '36; Lev. en Werken, Mei '36.

Over Roeland Westwout zie: Crit. Bulletin VIII, 356 (C. Eggink); Stand. 30-10-'37 (Burger); Haarl. dagbl. 23-10-'37 (De Bois); Chr. Soc. dagbl. 6-11-'37 (J. H. Gunning J.Hzn.); Maasbode 22-10-'37 (P. Hyac. Hermans); H. Post 20-11-'37; N. R. Ct. 25-11-'37 (Marie Schmitz); De Nederl. 17-12-'37 (M. V.); Alg. Hdbl.

5-2-'38 (Kees v. Bruggen); Corresp.blad 6-1-'38 (v. Noort); Telegr. 23-1-'38; De Rotterd. 29-1 en 5-2-'38 (Wapenaar); S. d. T. XXVII, I, 352 (Tazelaar); O. W. XVI, 58 (Muller); Vr. des Huizes, 1938, 195 (id.).

Over Karakters en Gebeurtenissen: Nederlander 5-7-'38; N.R.Ct. 29-7-'38 (Marie Schmitz); H. Post 13-8-'38.

Zie verder: „Bloesem", O. W. XI, 436 (Heeroma); De Rotterd. 4-11-'33; N.R.Ct. 10-12-'33; Corresp.blad 7-12-'33. „Razende Roeltje", De Rotterd. 19-5-'34.

* * *

39. Roel Houwink.

I. Zie O. W. IV, 194 (J. Haantjes over R. H.); Heeroma, Het derde Réveil (1934), p. 22—26; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 198—201; De Raaf en Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, 2e druk, p. 600—601; Stuiveling, Wegen der poëzie (1936), p. 53—54; Coster, Nw. G. p. XC; G. W. 1929, p. 317—320 (Donker, ook in F. en F., p. 90—97); vgl. O. W. VIII, 435 (Houwink, Waarom „Christelijk?"); O. W. XV, 165 (v. d. Leek); Rispens, R. en F. hfdst. V.

II. A. Over Madonna in Tenebris: Marsman, De Lamp van Diogenes, p. 54.

Over Christus' ommegang in het Westen: N.R.Ct. 20-11-'26 (Nijhoff); Gids Aug. '27; Gr. Ned. April '27; Alg. Hdbl. 9-4-'27; Amst. Wkbl. 8-1-'27; Binnendijk, Commentaar, p. 89-92; Ritter, Kr. R. p. 86—90 (eerst Utr. dagbl. 31-10-'26).

Over Strophen en andere gedichten: O. W. VIII, 362 (Van Ham); O. W. IX, 314; N. G. 1930, II, 616 (Kloos); N. R. Ct. 10-5-'31 (v. Vriesland); Utr. dagbl. 2-8-'30 (Ritter).

Over Voetstappen: De Rotterd. 1-8-'31 (Wapenaar); N.R.Ct. 6-9-'35 (Vestdijk); Ind. prot. kerkbl. 1-4-'32 (W. A. P. Smit); Kld. VIII, 216 (H. A. Mulder); G. W. Sept. '31 (Bloem).

Over Witte velden: De Tijd 27-4-'36 (Van Duinkerken); Wpl. I, 226 (Heeroma); Corresp.blad 13-2-'36; De Rotterd. 8-2-'36 (Wapenaar).

II. B. Over Novellen: O.W. II, 63 (Haantjes); Donker, F. en F. p. 92 v.v. (op p. 94 over Om den Dood en Doodsklok.

Over Maria: G.W. 25, 61 (v. Eckeren); Donker, F. en F. 95.

Over Marceline: Crit. Bull. II, 7 (Donker); Kld. 1931, 119 (Mulder); N.R.Ct. 3-12-'30; Utr. dagbl. 8-11-'30 (Ritter).

* * *

40. **Willem de Mérode** (= W. E. Keuning).

I. Uit de zeer rijke literatuur noemen we 't volgende:

O.W. V, 425 (Wilma, Iets over het werk van...); R. Kuitert, Willem de Mérode, Serie Nieuwe Tijden I, Gron. 1928; Coster, Nw. G., 4e dr., p. XXXIV; Heeroma, Het derde Réveil (1934), p. 15—22; Van Leeuwen, Drift en bezinning (1936), p. 256; P. Keuning, Litteratuur en Leven (Baarn 1919), p. 163—191; Risseeuw, Chr. dichters van dezen tijd (1931), p. 87 (p. 88—102 verzen); P. H. Muller, Vriend des Huizes 1931, p. 106; O.W. X, 218 (J. Haantjes, Uit de poëzie van W. de M.); O.W. XII, p. 24—30 (K. Heeroma, Willem de Mérode en het kristelijk dichterschap); Standaard 19-11-'31, 2e boekenno, W. de Mérode: Hoe ontstaan gedichten?; Opgang III, 48—53 (Bert Bakker); Stuiveling, Wegen der poëzie, p. 47—49; S. d. T. XXVI, 223—234, Wilma, Willem de Mérode in zijn omgeving; Kld. 1937, 5—13 (R. Kuitert over de jeugdjaren van De Mérode. Interessante vriendenherinneringen); Gr. Ned. Sept. '37 (Karakteristiek van De M. door Roel Houwink). (Vgl. R. H. in G.W. 23, 39 afkeurend over kwattrijnen); Elckerlyc Juli '38 (Beversluis n.a.v. De Levensgift); Rispens, R. en F. hfdst. VIII, I.

Zeer aanbevolen bloemlezing uit het werk van De Merode: De Wilde Wingerd, 1911—1936 (Amst. 1936, ing. *f* 1.75, geb. *f* 2.50). Samengesteld en van een goede, uitvoerige inl. voorzien door Roel Houwink (p. 7—49). (Zie hierover K. Heeroma in Wpl. I, 331—332).

Over Kerstverzen bij De Merode: O.W. X, 232-238 (Haantjes).

Over Het verloren-zoon-motief zie: O.W. X, p. 220—232 (Haantjes); Op den Uitkijk 1929, 726 (G. v. Veldhuizen); Utr. dagbl.

9-2-'29 (Ritter); B. Wielenga, Moderne Lett. en Chr. opvoeding (Amst. 1922), p. 185—188; O. W. VII, 42 (Over Ritter's mening).

Jubileum-artikel: Standaard 29-2-'36 (Wilma, W. de M. als Christendichter); Nederlander 2-3-'36; Vriend des Huizes Mrt '36 (P. H. Muller); O. W. XIV, 3-6 (A. J. van Dijk); Wpl. I, 125 (K. Heeroma, Bij De Mérode's dichterjubileum); Stuwdam 29-2-'36 (Wilma); Kld. 1936, 85 (Jan H. de Groot).

II. Het is alleen hier mogelijk enkele notities over de afzonderlijke bundels te geven. De Gids 1916, 538 (Scharten over Gestalten en Stemmingen); N.R.Ct. 26-2-'27 (Nijhoff over De Donkere Bloei en De Overgave); Kld. III, 158 (Haantjes over De Donkere Bloei en De Overgave); G. W. 24, 272 (Theunisz over Ganymedes).

Over De Verloren Zoon: S. d. T. 17, 592 (J. C. van Dijk); O. W. VI, 377 (v. Ham); N.R.Ct. 17-11-'28 (Marsman); Eltheto, Juni '29 (P. Minderaa); Utr. dagbl. 9-2-'29 (Ritter).

Over: De Lichtstreep: O. W. VII, 189 (A. J. v. Dijk); Sch. m. d. Bijbel 25-1-'34 (Lens); Alg. Hdbl. 21-7-'34 (Uyldert); N.R.Ct. 23-1-'35 (Campert); Gr. Ned. Juli '36.

Over Esther: Kld. VIII, 48 (H. A. Mulder); O. W. VIII, 404 (Van Ham); N.R.Ct. 1-11-'31 (v. Vriesland); Lect.gids 1931, 158 (Meertens); Nederl. 4-2-'31.

Over De Steile Tocht: O. W. VIII, 405 (Van Ham); Kld. VIII, 69 (Mulder); De Rotterd. 22-11-'30 (Leendertse bestrijdt 't art. van Van Duinkerken in De Tijd over „De Epigoon" de Mérode); Groene Amst. 13-6-'31 (A. D. zeer afbrekend); Nederl. 3-12-'30 (De Ridder); N.R.Ct. 1-11-'31 (v. Vriesland).

Over Laudate Dominum: O. W. IX, 82 (v. Dijk); De Rott. 10-10-'31 (Leendertse); Woord en Geest 4-3-'32 (Hasper).

Over Langs den Heirweg: Stand. 10-1-'33 (J. L. F.); Nederl. 28-1-'33 (De Ridder); De Rotterd. 25-2-'33 (Wapenaar); Corresp.blad 20-4-'33 (Van Noort); O. W. XI, 29-31 (Van Ham).

Over Chineesche gedichten: Stand. 3-6-'33 (Camp de Basschaerde); De Rotterd. 30-9-'33 (Wapenaar); O. W. XII, 24 (Heeroma); Gr. Ned. Juli '36.

Over Kruissonnetten (men vindt deze ook in O. W. XI, p. 49—55): Stand. 24-3-'34; De Rotterd. 17-3-'34 (Risseeuw); O. W. XII, 319 (Heeroma).

Over De Stille Tuin: O. W. XII, 29 (Heeroma); Sch. m. d. Bijbel 6-4-'34 (Lens); De Rotterd. 3-3-'34 (Jan Ietswaart); id. 27-4-'35 (Wapenaar); id. 31-3-'34 (Vlaamse waardering voor De Mérode).

Over XXX Psalmen: Stand. 26-1-'35 (Bert Bakker); De Tijd 21-3-'35 (Van Duinkerken); Nederl. 22-3-'35 (De Ridder); De Rott. 27-4-'35 (Wapenaar); Sch. m. d. Bijbel 11-4-'35 (Lens); O. W. XIII, 142 (H. de Bruin); Kld. XII, 256 (Jan H. de Groot); Gids 1935, 245 (v. Duinkerken).

Over Doodenboek: Nederl. 22-3-'35 (De Ridder); Stand. 23-2-'35; Alg. Hdbl. 9-2-'35 (Uyldert); De Rotterd. 27-4-'35 (Wapenaar); Gr. Ned. Oct. '36.

Over Eenvoudige Gedichten: N.R.Ct. 9-4-'36 (Vestdijk); O. W. XIV, 261—263 (G. Kamphuis); Gr. Ned. Oct. '36.

Over Kringloop: Wpl. I, 125 (Heeroma); Nederl. 5-6-'36 (De Ridder; alg. art. ook over De Wilde Wingerd); Gem. XII, 541 (Van Oosten); Kld. XIII, 278 (Jan H. de Groot); Nederland Febr. '37 (Em. Buysse); Gr. Ned. Oct. '36.

Over Tusschen Ploeg en Sikkel: N.R.Ct. 14-4-'37 (Vestdijk); Nederlander, 24-4-'37 (Houwink); O. W. XV, 288 (Kamphuis); Gem. XIII, 166 (Van Oosten).

Over Ruischende Bamboe: N.R.Ct. 26-11-'37 (Vestdijk); Corresp.blad 13-1-'38 (Van Noort); Stand. 31-12-'37 (Burger); S. d. T. XXVII, I, 373 (Meertens); O. W. XVI, 98 (Kamphuis); Elckerlyc Mei '38 (v. Ham).

* * *

41. Jan H. de Groot.

I. Zie: Risseeuw, Chr. dichters van dezen tijd, p. 42—52 en p. 207; Heeroma, Het derde Réveil, p. 35—40, 130—138; Ned. Wkbl. 11-1-'30 (Muller); O. W. XV, 162 (v. d. Leek); Sch. m. d. B. 19-11-'31 (J. Lens); Rispens, R. en F. hfdst. VIII. II. a (Kort); De Jonge man 12, 19, 26-3-'31 (De Groot over de jongste prot. chr. poëzie); Stand. 3-7-'31 (Eringa); Wpl. I, p. 56, 207 (De Groot, inleiding op „Ezonstad").

II. A. Over Sprongen: O. W. VI (kaft na pag. 416, lezing van De Groot zelf); O. W. VI, 377 (v. Ham); Nederl. 9-1-'29 (De Ridder); Els. M. 1930, 216 (Houwink); Kld. V, 189 (Pietersen).

Over Vaart: O. W. IX, 312 (v. Ham); G. W. Sept. '31 (Bloem); Lect.gids 1931, 282 (Meertens); Opr. Hrl. Ct. 29-8-'31 (v. Noort); Stand. 19-9-'31; De Rott. 19-9-'31 (Wapenaar); De Jonge Man 1 en 8-9-'32 (Gordeau); N.R.Ct. 30-6-'33 (Campert); Woord en Geest 3-7-'31 (H. A. Mulder). Vgl. intermezzo in De Rott. 31-10 en 28-11-'31.

Over Rond de wereld: O. W. X, 140 (v. Ham); Nederl. 2-1-'32 (De Ridder); Stand. 9-1-'32 (Luykenaar Francken); De Rott. 2-4-'32 (Wapenaar); N.R.Ct. 30-6-'33 (Campert); De Jonge Man 1 en 8-9-'32 (Gordeau).

Over Verloren Liedjes: Nederl. 28-1-'33 (De Ridder); De Rott. 4-3-'33 (Risseeuw); Stand. 8-4-'33 (Luykenaar Francken).

Over Verlangen: O. W. XII, 104 (v. Ham); De Rott. 13-1-'34; Sch. m. d. B. 24-3-'34 (A. Lens); N.R.Ct. 11-8-'34 (Campert).

Over Polonaise: O. W. XII, 184 (Heeroma); De Rott. 30-6-'34 (Risseeuw); Nederl. 13-7-'34 (De Ridder).

Over Botsing: Stand. 22-1-'38 (Burger); Gem. XIV, 75 (Van Oosten); S. d. T. XXVII, I, 376 (Meertens); De Rott. 2-4-'38 (Wapenaar); N.R.Ct. 8-3-'38; Opr. Hrl. Ct. 21-5-'38 (v. Noort); O. W. XVI, 168 (Kamphuis); Elckerlyc Mei '38 (v. Ham); id. Juni '38 (H. de Bruin). Vgl. de schets „De Botsing" in Stand. 18-12-'37.

II. B. Over Fir: Boekenschouw Juli '38; Elckerlyc Aug. '38 (Van Ham); Nederl. 26-8-'38 (De Ridder); Telegr. 28-8-'38.

* * *

42. Menno ter Braak.

I. Zie: De Raaf en Griss en Donkersloot, Stroomingen en Gestalten, 2e dr. p. 609—610; Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 155—165; id., Naturalisme en Romantiek, p. 329—341; Stuiveling, Wegen der poëzie, p. 16; G. H. 's-Gravesande, Sprekende Schrijvers, p. 158—168 (interview is van 1933); Vrije Bladen, XIII, 1936, cahier 5 door Max. B. Teipe en Johan van der Woude heet „Dr Menno ter Braak, „Reinaert uit Eibergen""; O. W. X, 381—389 (Heeroma over „Forum" en Ter Braak); Donker, T. Z. p. 84—89 (Ter Braak's relativisme); Stem Oct. '37 (Kool noemt T. B. „een nieuwe mennoniet"); Marsman, V. W. III, 275 (Ter Braak over verzen) (dit art. ook in Forum IV, 165: Critiek van de Blauwe Knoop; met antw. van Ter Braak op p. 171: Repliek van den nuchteren Dionysos); G. W. Aug. '37 (C. L. Sciarone over div. werken van Ter Braak); een zeer uitvoerige studie van Marsman over Ter Braak in Gr. Ned. 1938, II, p. 55—97; Rispens, R. en F. hfdst. VI.

De critische ideeën van Ter Braak spreken uit z'n gebundelde essays en kritieken. Volledige bibliographie van al de werken en artikelen van Ter Braak in z'n bundel „Het Tweede Gezicht" (Folemprise, Den Haag 1935, geb. *f* 4.90) door G. H. 's Gravesande.

II. Over Het Carnaval der Burgers: Gem. VI, 290 (Schlichting); Crit. Bulletin I, 97 (Donker); G. W. 29, 201 (Du Perron); Stem 1930, 1149 (Tielrooy); O. W. VIII, 507 (Leo van Breen); N.R.Ct. 13-11-'30 (Jan van Kasteel).

Over Demasqué der Schoonheid: Boekenschouw XXVI, 433 (J. van Heugten, De dood van het vitalisme); vgl. Marsman, V. W. III, 272; N.R.Ct. 26-11-'32 (Van Vriesland, uitvoerig); G. W. Juni '33 (Van Eckeren); O. W. X, 381 v.v. (Heeroma).

Over Afscheid van Domineesland: O. W. IX, 258 (J. A. van Nie); Ned. Bibliographie 1932, 345 (Schotman aanvallend); Donker, T. Z., p. 35—41.

Over Man tegen man: N.R.Ct. 26-7-'32 (Donker).

Over Politicus zonder partij: N.R.Ct. 14-6-'34 (Donker); De Tijd 8-5-'34 (v. Duinkerken); Utr. dagbl. 12-5-'34 (Ritter); H.

Post 9-6-'34; N. G. 1936, I, 98 (Max Kijzer). Zie ook Rispens, R. en F., inleiding hfdst. V.

Over Het tweede gezicht: N.R.Ct. 23-10-'35 (Marsman ook in V. W. III, 187); H. Post 27-7-'35; Opr. Hrl. Ct. 12-10-'35 (Van Noort); Crit. Bull. VII, 74 (Schotman); G. W. Nov. '35.

Over Van Oude en Nieuwe Christenen: Vrije Bl. XIV no VII (v. Duinkerken); S. d. T. Nov. '37 (Stronkhorst wijst fel af); O. W. XV, 263 (Houwink); Crit. Bull. VIII, 280 (Kool); Groene Amst. 30-7-'38 (Dr O. Noordenbos); N.R.Ct. 4 en 6-7-'37 (Vestdijk).

Over Mephistophelisch: Alg. Hdbl. 21-7-'38 (Uyldert); N.R.Ct. 30-7-'38 (Vestdijk).

*

Van Ter Braak's romans noemen we alleen enkele art. over Hampton Court: Crit. Bulletin 1931, 313 (Donker); G. W. 1931, 239 (Houwink); Utr. dagbl. 31-10-'31 (Ritter); De Nederl. 12-12-'31 (Jan H. de Groot); N.R.Ct. 29-10-'31; Gr. Ned. Juni '32 (F. Coenen); Alg. Hdbl. bijv. 23-7-'32 (Uyldert); H. Post 16-4-'32; O. W. IX, 464 (J. A. van Nie); O. W. X, 54—69 (W. A. P. Smit, met jeugdherinn. aan M. t. B.).

*

De belangrijkste bijdragen uit de essay-bundels wijst Heeroma (O. W. X, 382) aan. Zie verder De Tijd 9 en 10-10-'33 (Engelman over Demasqué, Mysterie der Poëzie).

*

Voor de Forum-idee zie men ook de werken van E. du Perron, b.v. „Uren met Dirk Coster" (Amst. 1933). Zie daarover Ter Braak in N.R.Ct. 31-5-'33. Vooral Heeroma, O. W. X, p. 381 v.v.

Belangrijk is ook Vrije Bladen XIV, cahier VII, Het Christendom door Menno ter Braak en Anton van Duinkerken, die elkaars boeken bespreken (uitverkocht) (vgl. daarmee O. W. XV, 263, Houwink over de beide boeken). Ter Braak's idee op theol.-staatk. terrein te leren uit Vrije Bl. 1938, cahier II, „De Augustijner monnik en zijn Trouwe Duivel" (vgl. Nederl. 4-3-'38; O. W. XVI, 317—337, Houwink, „Ter Braak over „Luther" en N.R.Ct. 29-3-'38, Vestdijk over „Religieuse Sublimeering").

*

Over 't Vrije Bl. nummer „Reinaert uit Eibergen" zie men o. a. N.R.Ct. 28-5-'36 (Marsman); Nieuwe Eeuw 28-5-'36; Utr. dagbl. 6-6-'36 (Ritter).

* * *

43. S. Vestdijk.

I. Zie: Van Leeuwen, Drift en bezinning, p. 170—175; id., Naturalisme en Romantiek (1935), p. 310—314 (alleen over de romanschrijver); G. H. 's Gravesande, Sprekende schrijvers, p. 169—179 (interview van 1933) (dit interview ook G. W. 1933, p. 63); Stuiveling, Wegen der poëzie, p. 24; Rispens, R. en F. hfdst. VI.

Belangrijk is Wpl. II, 327—332 (Heeroma, Vestdijk als criticus of De journalistieke zijdeworm); G. van Woesik, S. Vestdijk en zijn romans, Studiën CXXVII, 281—291. Advies van de comm, uit de Mij der Ned. Let. voor de bekroning van „Het Vijfde Zegel" o. a. in N.R.Ct. 15-6-'38 (vgl. hoofdart. Nederlander 20-6-'38).

II. A. Over Verzen: N.R.Ct. 18-6-'32; G. W. Mrt '33.

Over Berijmd Palet: Telegr. 13-12-'33 (Weremeus Buning); Alg. Hdbl. 27-1-'34 (Uyldert); N.R.Ct. 30-10-'35 (Marsman. Tevens over „Vrouwendienst"); O. W. XI, 410-418 (Heeroma, Het intelligente dichterschap).

Over Vrouwendienst: Alg. Hdbl. 4-10-'35 (Uyldert); G. W. Nov. '35 (Bloem); O. W. XIV, 344 (Eekhout).

Over Kind van Stad en Land: N.R.Ct. 24-7-'36 (Marsman); S. d. T. XXVI, I, 315 (Meertens).

II. B. Over Terug tot Ina Damman: N.R.Ct. 1-12-'34 (v. Vriesland); O. W. XIII, 109 (H. de Bruin); Crit. Bull. VI, 39 (Otten); G. W. Jan. '35 (v. Eckeren).

Over De Bruine Vriend: N.R.Ct. 26-10-'35 (v. Vriesland).

Over De dood betrapt: N.R.Ct. 8-6-'35 (v. Vriesland); Els. M. Mrt '36 (Robbers).

Over Else Böhler: N.R.Ct. 25-1-'36 (v. Vriesland); Crit. Bull.

VI, 343 (Cl. Eggink); Els. M. Mrt '36 (Robbers); O. W. XIII, 413 (H. de Bruin); G. W. Jan. '36 (Kool); Gr. Amst. 21-3-'36.

Over Meneer Visser's Hellevaart: N.R.Ct. 17-10-'36 (Van Vriesland); Telegr. 1-11-'36 („Stank in de literatuur"); O. W. XIV, 390 (Houwink); Wpl. I, 328 (W. A. P. Smit); Crit. Bull. VIII, 182 (Sciarone); Gr. Amst. 27-3-'37 (Cola Debrot).

Over Het vijfde zegel: N.R.Ct. 16-10-'37 (G. J. Geers); Alg. Hdbl. 9-11-'37 (Uyldert); De Nederl. 12-11-'37 (C. A. de R.); Stand. 15-1-'38 (Burger); Crit. Bull. VIII, 344 (v. Wessem); Nieuwe Eeuw 10-3-'38 (Cola Debrot); Marsman V. W. III, 183—186; Lect.gids April '38 (H. de Bruin); Maasbode 21-5-'38 (Deen); Elckerlyc Mei '38 (H. de Bruin).
Vgl. Alg. Hdbl. 19-9-'37 (over El Greco).

Over Narcissus op vrijersvoeten: N.R.Ct. 29-4-'38 (v. d. Woude); Boekenschouw Mei '38; Crit. Bull. 1938, 205 (Donker); Opr. Hrl. Ct. 2-7-'38 (v. Noort).

Over Rilke als barokkunstenaar: N.R.Ct. 19-7-'38 (Cola Debrot).

Opmerking. Velen spreken bij Vestdijk over de invloed van Freud. Lectuur over Freud is in rijke mate te verkrijgen. Men zie voor de romans van Vestdijk de beschouwing in Nederl. 12-11-'37; Nederl. Juni '35 (Freud en de romankunst); N.R.Ct. 6-5-'36 (Helman over „Freud's beteekenis voor de letterkunde"); De Gr. Amst. 2-5-'36 (Vestdijk over „Freud in het land van Hamlet"); N.R.Ct. 6-5-'36 (Freud 80 jaar); Alg. Hdbl. 5-5-'36 (id.).

* * *

44. B. Stroman.

I. Zie: Rondom het boek 1935 (Geschenk Boekenweek): p. 77—84: B. Stroman, De nieuwe zakelijkheid in de literatuur. (Zie hierover verder bij de behandeling van de N. Z. hiervoor op bl. 47).

II. Over Stad: Utr. dagbl. 2-7-'32 (Ritter); De Nederl. 18-6-'32 (De Ridder, Hyper-moderne romankunst); Alg. Hdbl. bijv. 10-9-'32 (S.); N.R.Ct. 3-8-'32; Standaard 28-5-'32 (Luykenaar Francken over De Omslag); Stand. 11-6-'32 (dez. over Stad als boektype); Crit. Bull. III, 349 (R.); G. W. Sept. '32 (Roel Houwink). Zie ook Tazelaar, Het proza der N. Zakelijkh. p. 19—26.

Over René François Aristide N. N.: N.R.Ct. 12-5-'34 (Van Vriesland); Alg. Hdbl. 29-9-'34 (Uyldert); H. Post 9-6-'34; Crit. Bull. V, 221 (Blijstra); G. W. Aug. '34 (v. Eckeren).

Over Obbe Philipsz: Nieuwe Eeuw 9-4-'36 (W. Paap); Opr. Hrl. Ct. 21-12-'35 (Van Noort); O. W. XIV, 231 (Fedde Schurer); Wpl. I, 177—179 (W. A. P. Smit, Een mislukt experiment); S. d. T. XXV, 609 (Tazelaar); Crit. Bull. VII, 201 (Tonia de Bilt); G. W. Dec. '35 (H. K.); Gr. Amst. 18-1-'36; N. G. 1936, II, 552 (Max Kijzer).

Over Centraal-Station o. a. N.R.Ct. 24-11-'37 (Vestdijk).

Over Vrouwepolder: Elckerlyc Mei '38 (B.); Haarl. dagbl. 7-5-'38 (De Bois); N.R.Ct. 1-6-'38 (v. d. Woude); Crit. Bull. 1938, 209 (Tonia de Bilt); Stand. 4-6-'38; Nederl. 19-8-'38 (de R.); Telegr. 28-8-'38.

Over de Standaard-recensie van 28-5-'32, over „Stad", vgl. men O. W. X, p. 162—163 (H. de Bruin).

G. Kritiek.

1. Vindplaatsen over kritiek in 't algemeen.

We bepalen ons daarbij tot de laatste vijftig jaar en dan trekt allereerst de aandacht het standpunt van *Kloos*. Zijn opstel „Over Kritiek" vinden we in „Veertien jaar Literatuur-Geschiedenis" (vgl. Alex Gutteling hierover in De Beweging, 1907). Kloos stelt daarin enkele eisen aan een kriticus o. a. geen enkel motief van persoonlijke, staatkundige of godsdienstige aard bij z'n kritiek; de kriticus moet ook kunstenaar zijn, feitelijk de meerdere van de beoordeelde.

Dirk Coster geeft in „Verzameld Proza" dl I p. 217—240 z'n art. „Werk en Wezen der critiek" waarin hij polemiek voert met Kloos. Kritiek spreekt volgens Coster zowel van de kunstenaar als van de kriticus. Op zijn beurt werd Coster weer aangevallen, ook om z'n kritiek, door de groep van „Forum". *E. du Perron* schreef een studie, in dissertatievorm „Uren met Dirk Coster" (Amst. '33), waarin hij Coster op alle punten aanvalt. Ook *Marsman* is tegen Coster, o. a. vanwege de bundel Nieuwe Geluiden, men zie „De lamp van Diogenes", p. 93: „Coster en wij", en p. 102 „Coster

en Bruning". In 't laatste art. sluit M. aan bij de polemiek Kloos-Coster.

Ter Braak betrekt Coster ook in z'n kritiek op Binnendijk's bundel „Prisma", men zie „Man tegen man" p. 131, „Prisma of Dogma". Terzijde memoreren we de kritiek van *Is. Querido,* door deze in „Nu" van 1927 begonnen, kritiek op de literatuurkritiek (zie Ter Braak, Man tegen man, p. 65, waaruit Ter Braak's en Querido's standpunt blijkt).

Anthonie Donker heeft over kritiek gepubliceerd in „Fausten en Faunen", p. 69 (Critisch Credo). D. wil wetenschappelijke kunstkritiek, verwerpt bepaald godsdienstige kunstkritiek. Een bloemlezing gevormd op ethisch-religieuze motieven keurt hij af. 't Gaat bij D. alleen om 't zijn van 't kunstwerk, niet om 't hoe 't op de kriticus reageert. Eiste Marsman vitaliteit, D. alleen schoonheid (cf. p. 83). Ook in „Ter Zake", p. 14 schrijft Donker over „Critiek". E. du Perron vervolgt Donker even trouw als Coster. Men zie b.v. „De smalle mens", p. 44, „Anthonie Donker als autoriteit". Ter Braak staat hem hierin bij, b.v. „Het tweede gezicht" p. 47, „Anthonie Donker, Administrateur". Men zie ook O. W. X, 292—299, Houwink over Donker's kritische beginselen.

Prof. P. N. van Eyck wijdde z'n inaugurele rede aan „Kritisch onderzoek en verbeelding" (Den Haag, 1935, *f* 0.80). Zeer aanbevolen. Evenals een gelijke rede van *Prof. Donkersloot* (= Anth. Donker) over „Dichter en gemeenschap" (Arnhem 1936, *f* 0.80).

2. Belangrijke kritische en andere problemen bij de jong prot. auteurs.

Ook van *prot. chr. zijde* werd over kritiek geschreven, werd onderling van gedachten gewisseld over het wezen van de kritiek, daarbij ontmoeten we veel belangrijke art. over verwante problemen, die we hieronder noemen. (Zie ook Rispens, R. en F. hfdst. VIII, I).

Naar aanleiding van de bundels „Chr. Let. Studiën" (1925 v.v.) verschenen diverse art. We noemen 't art. van *Hopman* in de N.R.Ct. 7-12-'29, beantwoord door O. W. VII, 516 (Febr. '30) en O. W. VIII, 89. Opmerkelijk was 't art. van *Dr Engelkes* in „Woord en Geest" 10-1-'30, waarin de auteur zegt niet overtuigd te zijn van de bestaanbaarheid van chr. letterk. kritiek. *Leendertse* repliceert in De Rotterdammer, 8-3-'30. Engelkes verder in W. en G.

10-10-'30 en 21-11-'30. M. Nijhoff spreekt over C. L. Stud. II in de N.R.Ct. 12-3-'27 (let. bijv.).

Algemene essays over het onderwerp der kritiek gaven o. a. *Roel Houwink,* De methode der letterkundige kritiek (De Weegschaal, p. 69—86) en in Werk, p. 161, Eenige opmerkingen over letterk. kritiek; *H. v. d. Leek,* Christelijke literatuurbeschouwing (Gedenkboek S.S.R. 1936, p. 17—34); *H. Kuyper—Van Oordt,* Literaire critiek (Stand. 18-10-'32); *Geerten Gossaert,* Preventieve zielszorg (Stand. 19-11-'31); *Dr R. J. Dam,* De religieus-ethische zijde der literaire kritiek (Stand. 29-10-'31); *Dr C. Tazelaar,* De aesthetische zijde van de literaire critiek (Stand. 29-10-'31); *Seerp Anema* gaf z'n standpunt weer in Moderne kunst en ontaarding (Kampen '26) en verder in Calvinistische en Impressionistische Aesthetiek (3 brochures, Kampen 1935, '36 en '37).

De kritiek van de prot. chr. jongeren wordt de laatste jaren bepaald door vele problemen, inzake de verhouding ethisch-aesthetisch, de betekenis van 't dichterschap, de mogelijkheid en de roeping ener christelijke kunst e. a. Zeer vele art. zijn aan deze punten gewijd. Enige daarvan memoreren we hieronder. Door al dit meningsverschil is een enkele wel eens verontwaardigd, zo uitte *Jan H. de Groot* in Korenland 1937 z'n misnoegen over diverse christelijke kritici in z'n artikelenreeks „Babel op den Berg der Wijzen" (Kld. XIV) (vgl. Wpl. II, 382, Van Ham).

Tot de oudsten die hierover schreven behoren:

Jacq. v. d. Waals, Aesthetische overdenking (Onze Eeuw, 1922, 261).

G. F. Haspels, Onze Literatuur en onze Evangelieprediking (Nijm. 1898). H. merkt op dat beide beginnen met niets met elkaar te hebben uit te staan en eindigen met ter hoogster instantie, steeds in elkaar op te gaan. Een nog steeds actueel essay.

G. Schrijver (G. G. van As) gaf meermalen z'n aparte mening te kennen over de verhouding van Kunst en Christen-kunstenaar, b.v. naar aanleiding van De Meester's „Geertje" (Ons Tijdschr. XI, p. 23—43). Kunst is niet propagandistisch, betoogt S. Een bedoeld Chr. werk doet altijd een deel van de kunstwaarde af. Na z'n dood werd nog gepubliceerd „Ethisch of Aesthetisch" en „De vrijheid van de kunst" (Sch. m. d. Bijbel 26-7 en 2-8-'28).

In 1932 gaf *Dr G. v. d. Leeuw* z'n belangrijk werk „Wegen en

Grenzen" (Amst., geb. *f* 5.90), een studie over de verhouding van religie en kunst. Over de slotstelling „Er is geen Christelijke kunst" zie o. a. *Haantjes,* O. W. X, 338—345; *Wapenaar,* De Rott. 22-7-'33.

Ook de ideeën van Anema werden door Haantjes bestreden (Verkeerde koers O. W. V, 63).

Afwijkend van Van der Leeuw is de mening van *N. Buffinga,* Religie en Kunst (Amst. 1930, *f* 0.75). Tenslotte verklaart B. zich eens met *Jacques Maritain* (in z'n mooie boek „Art et Scolastique", vertaald „Kunst en Scholastiek" Amst. 1924, geb. *f* 2.50) dat, als ge een christelijk werk wilt maken, wees dan Christen en tracht iets schoons te maken, probeer niet „iets christelijks" te maken. In 1930 gaf *W. S. Sevensma* ook z'n studie „Ethisch-Aesthetisch", gevolgd in 1933 door „Schoonheid en Schijn" (Kampen, geb. *f* 2.90). Sevensma noemde dit laatste boek een inleiding tot een aesthetica naar chr. beginselen; de kritiek was 't hiermee niet eens, Rijnsdorp noemde het een vermomde en verminkte theologie en wees het boek naar 't vooronderzoek terug (Rotterd. 10-2-'34). Roel Houwink was over Sevensma's eerste boekje iets meer tevreden (N.R.Ct. 8-2-'31). Heeroma wijst beide af, zie O. W. IX, 44 en O. W. XII, 90-93.

Dr C. Tazelaar, in z'n boek „Moderne Romankunst", dringt de aesthetische waarde wat op de achtergrond. *W. A. P. Smit* komt daarop terug in z'n lezing „Onze houding tegenover kunst en schoonheid" (O. W. IV, 335—348). Smit noemt hierin zijn bekende stelling: „Christelijke kunst is kunst van Christenen", een stelling later b.v. door Heeroma foutief genoemd (Het derde Reveil, p. 42 en O. W. XI, 91). In O. W. VI, 172 geeft Smit z'n lezing „Over Aesthetische Kritiek". De waarde dezer kritiek is het wakker houden van de waardebepalingen. Smit wijst ook op de verantwoordelijkheid van de aesth. kriticus. Ons aesth. geweten trekt naar het schone. Hoe dichter bij God, hoe zuiverder ons aesth. gevoel en oordeel. (Vgl. *Kuyper's* „Het Calvinisme en de kunst" — naast Kant's gedachten hierover) (vgl. ook G. W. 27, p. 135, interv. van Smit door 's Gravesande).

Van Ham geeft n. a. v. Croce's Brevier van Aesthetica enige beschouwingen in O. W. VI, 288—294 (zie ook v. Ham O. W. V, 185).

E. G. van Teylingen geeft in O. W. IV, 293—298 een art. over „Wezen der Christelijke literaire kritiek", gevolgd door „Over het objectieve in de schoonheid" (O. W. V, 272—278).

Jaarg. VII en VIII aan O. W. zijn zeer merkwaardig. Met 't eindigen van jrg. VII schijnt een periode afgesloten te worden. Er is iets bereikt („Stille Opvaart" geeft een bloeml. uit zeven jaarg. O. W.), maar nu moet men verder. Op 't eind van jrg VII is de botsing tussen de redactie en de jongere auteurs er al, de laatsten zijn ontevreden over het naar hun mening dualistisch karakter van O. W.: publiek en auteurs tegelijk bevredigen (vgl. v. Ham Wpl. I p. 279). Door dit alles wordt 't jaar van O. W. VIII een jaar van kritiek en bezinning (zie O. W. VIII, slotpagina). *Van der Leek* behandelt „Stille Opvaart" (p. 226 v.v.) en wijst 't individualisme als de fout dezer verzen aan. Zelfs in O. W. is de polemiek onderling aanwezig. *P. H. Muller* noemt op p. 207 het impressionisme niet-Christelijk. *Van Ham* beantwoordt dit in z'n art. „Ketterjagers" (p. 319), tegelijk *Van der Leek* beantwoordend. (Men zie ook p. 345 en p. 379, Van Ham, Fraseologie). *Jan H. de Groot* mengt zich in 't debat Korenland 1930, p. 289, terwijl in O. W. VIII, 356 *Roel Houwink* z'n „Drie brieven over de Schoonheid" publiceert. Typisch is 't art. van R. Events, Christelijke kasplanten (G. W. 29, 235), men zie hierover O. W. VIII, 428.

Roel Houwink, lid van de O. W.-red. geworden, geeft in O. W. IX, 153—164 z'n lezing „Kunst en Religie". Kunst is slechts dan wáár, wanneer zij het aandurft zich zelf te zijn. De twee andere conferentie-lezingen staan in dezelfde jrg. nl. *H. v. d. Leek,* Kunst en verantwoordelijkheid (p. 165), en *J. C. van Dijk,* Kunst en Gemeenschap (p. 183). *Leo van Breen* schrijft contra Houwink (O. W. IX, 286). *Jan Ietswaart* eveneens met „Vraag en aanbod" (p. 343), waarop *Muus Jacobse* reageert met „De vraag zonder aanbod" (p. 375). Jacobse vindt de beschouwing van wat Ietswaart Chr. kunst noemt te simpel, te dichterlijk eigengereid. *Haantjes* resumeert diverse meningen op p. 418—428: „Een belangrik onderdeel van het manco-vraagstuk". Daarbij wijst hij ook op velerlei manco bij de niet-schrijvers, publiek enz.. H. gaat de oorzaken van het tekort na. Veel stof deed *Van Ham* opwaaien met z'n art. over de bundel van Hessels. Hij noemde z'n studie „Bevrijding?", hij gaf dus veel aandacht aan de bundel-titel. Men vgl. *H. A. Mulder,* De dichter en de crisis (O. W. X, 133) en 't weerwoord van Van Ham, O. W. X, 137. Over 't inzicht van Van Ham, dat hij met z'n methode Hessels onrecht deed, zie Wpl. I, 281.

Heeroma's mening omtrent de betekenis van 't dichterschap blijkt duidelijk in enkele art. n.l. „Dichterschap en levensbeschouwing"

(O. W. XI, 90—103), „Willem de Mérode en het kristelijk dichterschap" (O. W. XII, 24—30), „Het intelligente dichterschap" (O. W. XI, 410—418, over Vestdijk) en in de inleiding van „Het derde Réveil".

Over het laatste boek zie: Van Ham, O. W. XII, 210; Van der Leek in Eltheto, Oct. '34; Sch. m. d. Bijbel 4-10-'34 (Lens); De Rotterdammer, 29-9-'34 (Wapenaar); Standaard 16-6-'34; De Tijd 29-5-'34 (Van Duinkerken); Nederlander 13-7-'34 (De Ridder); Alg. Hdbl. 12-1-'35 (Uyldert); Gids '34 (Van Duinkerken); Gids '35, 92 (id.).

Heeroma's mening over Werumeus Buning's Maria Lecina trok sterk de aandacht, vooral door de stelling of W. B. een christelijk dichter te noemen was. Zie O. W. XI, 339—342. Vgl. hiermee Van Ham, Werk p. 45: „Buning en het christelijk dichterschap".

C. Rijnsdorp's bekende radiorede over Opw. Wegen, met veel kritiek, ging ook tegen 't boek van Heeroma, gepubliceerd in De Rotterdammer 28-7 en 4-8-'34. Over de rede zie men ook O. W. XII, 200 (De Bruin).

Interessant was ook de bespreking van *Muus Jacobse's* bundel „Programma" door *Wapenaar* in De Rotterd. 10-6-'33, waarin het vraagstuk naar voren komt hoe ver de vrijheid gaat van een modern christelijk dichter, wanneer hij een moderne transpositie van het geopenbaarde Woord wil geven. Muus Jacobse schrijft z'n weerwoord in De Rotterd. 24-6-'33 (voor 't proza, hiermee enigszins verwant: Anema, Bijbelstof en Belletrie, Kampen '34, n.a.v. de kritiek op „De Sjoenemietische". Men vgl. hiermee ook H. de Bruin, Critiek moment in Chr. literaire critiek, O. W. X, 391).

Dr J. Karsemeyer schreef enige art. die de aandacht trokken doordat men er fel mee eens of oneens was, nl. Is het Calvinisme „Dualistisch"? (Rotterd. 16-4-'36); Calvinisme en Roman (Rotterd. 7 en 14-11-'36).

Naar aanleiding van de verzamelbundel *Spectrum* (Kampen '36, geb. *f* 2.10) ontstond een tamelijk scherp debat waarbij diverse meningen naar voren gebracht werden. We noemen: O. W. XV, p. 157, 224, 292 (v. d. Leek); Wpl. II, 69—75 (Heeroma); De Nederl. 27-11-'36 (Houwink); Stand. 7-11-'36 (Burger); N.R.Ct. 2-12-'36 (Vestdijk); Calv. Weekbl. 8-1-'37 (Tazelaar, met veel afkeuring); Kld. XIV, 79 (Jan de Groot); Kld. XIV, 310 (Jan de Groot, met invoeging van kritiek van Barend de Goede op 't art. van Heeroma

in Wpl. II); Elckerlyc I, 122 (Houwink). (Opm. De Spectrum-art. gaan bijna alle tegelijk over „Werk").

Wapenaar's kritiek over „De Weegschaal", De Rotterd. 26-6-'37.

3. Enkele bundels verzamelde kritieken van moderne auteurs.

D. A. M. Binnendijk, Commentaar (Maastr. '31).
Herman van den Bergh, Nieuwe tucht.
Menno ter Braak, Afscheid van domineesland (Maastr. '31).
Man tegen man (Maastr. '31).
Het tweede gezicht (Haag '35).
Anthonie Donker, Fausten en Faunen (Amst. '30).
Ter zake (Arnhem '32).
De schichtige Pegasus (Maastr. '32).
Jan Engelman, Parnassus en Empyreum (Maastr. '31).
J. Greshoff, I. Spijkers met koppen; II. Voetzoekers (Maastr. '31).
H. Marsman, De Anatomische Les (1926).
De Lamp van Diogenes (Utr. '28).
Kort Geding (Maastr. '31).
Critisch Proza, dl III van Verzameld Werk (Amst. '38).
Pieter van der Meer de Walcheren, Branding.
M. Nijhoff, Gedachten op Dinsdag (Maastr. '31).
E. du Perron, Voor kleine Parochie (Maastr. '31).
Vriend of vijand (Maastr. '31).
Tegenonderzoek.
De smalle mens (Amst. '34).
C. Rijnsdorp, Ter zijde (Amst. '35).
C. Tazelaar, Moderne Romankunst (2e dr. Amst. '22).
Tienjaren-oogst (Wageningen '32).
Pierre van Valkenhoff, De Gouden Tak (Maastr. '37).
Bernard Verhoeven, De Zilveren Spiegel (Utrecht '31).
Urbain van de Voorde, Critiek en Beschouwing I (Santp. '30).
Critiek en Beschouwing II (Santp. '30).
Modern, al te modern (Santp. '32).
De Weegschaal, Essays van Protest. Letterkundigen (Kampen '37).

4. Kritische tijdschriften. (Alleen worden vermeld die ts, die uitsluitend kritieken geven).

Nederlandsche Bibliographie (hoofdred. Dr P. H. Ritter Jr), 1938: 83e jaarg., uitg. Sijthoff, Leiden, abonn.prijs *f* 2.40 p. j.

N.B. Dit orgaan verschijnt onder diverse andere namen bij enkele voorname boekhandelaren, ten behoeve hunner clientèle.

Critisch Bulletin (redactie Anthonie Donker), 1938: IXe jaarg.; uitg. Van Loghum Slaterus N.V. Arnhem, abonn.prijs *f* 2.90 p. j.
N.B. Voor abonné's op „De Stem" is dit Crit. Bulletin in het abonnement begrepen.

Lectuurgids (redactie P. J. Meertens, Dra A. J. Plooy, Dr C. Tazelaar, Dr J. de Zwaan). Met ingang van Juni '38 opnieuw in brochure-formaat; 1938: 12e jaarg. Uitg. W. ten Have, Amsterdam. Abonn.prijs *f* 1.50 (10 nummers p. j.).

Boekengids, Alg. Ned. Bibliogr. Tijdschr. 1938: XVIe jaarg. Verschijnt 10 × per jaar. Is tevens orgaan van het Alg. Verbond van Kath. Boekerijen. Red. zetelt te Antwerpen, is 't secretariaat van gen. Verbond. Uitg. Vlaamsche Boekcentrale, Antwerpen en Ned. Boekhuis, Tilburg; abonn.prijs per jrg. *f* 2.75.

Boekenschouw. Geïllustr. Let. Maandblad. 1938: 32e jaarg. Hoofdred. J. van Heugten S.J. Uitg. „Foreholte", Voorhout. Abonn.prijs *f* 1.50 per kw.

Van deze kritische organen is de Ned. Bibl. 't meest „elk wat wils" gevend. Recensenten van zeer uiteenloopende richting werken er aan mee, ook rooms-katholieke en prot. chr. auteurs. De geest van 't orgaan is eerder populair dan wetenschappelijk. De Lectuurgids staat op positief christelijk standpunt en telt zeer vele medewerkers. De meeste beoordelingen zijn van P. J. Meertens. Hier treffen we ook meest in populaire vorm gegoten besprekingen aan, waarin 't positieve element begrijpelijk niet ontbreekt. Het Crit. Bulletin telt eveneens vele medewerkers, maar daaronder nagenoeg geen van de prot. chr. groep. De besprekingen geven veelal meer dan de andere organen. De Boekengids is principieel R.K. en vooral ook Vlaams georiënteerd. Het blad geeft buitengewoon vele, maar meest zeer korte aankondigingen, alleen soms af- of goedkeuring. Boekenschouw is eveneens principieel R.K., korte recensies, een ethisch oordeel op de voorgrond stellend. Ook enkele grotere essay's.

H. Enkele werkjes, die besprekingen van romans en gedichten geven.

Met deze werkjes bedoelen we geen recensies, maar behandeling van inhoud en bedoeling der literaire producten. Meestal zijn deze „hulpboekjes" geschreven voor examenstudie, speciaal voor de hoofdaktestudie. Het bezwaar van deze verhandelingen is, dat ze door een te veel uitpluizen de ziel uit 't boek of 't gedicht wegnemen. Wie werkelijk de literatuur liefheeft, heeft niet genoeg aan deze koude besprekingen, al worden soms goede opmerkingen gemaakt.

Joh. Vorrink gaf twee delen „Levens" en Verhalen" (Den Haag 1925, geb. resp. *f* 3.25 en *f* 3.90) waarin hij van vele romans en gedichten resp. de inhoud en de paraphrase geeft. De weergaven van de inhoud zijn niet steeds juist en de gedichtenparaphrase is soms heel koud. Het poëtische is ver te zoeken. De jongeren ontbreken begrijpelijk in dit boek van 1925.

De *Cursus Studeo* te Sneek gaf een bundel Overzichten van de inhoud van literaire werken (Sneek '32, ing. *f* 1.45). Alleen inhoudsweergave en dan soms erg slordig, zodat de lezer er dan geen touw aan vastknoopen kan (b.v. p. 105).

Herman Middendorp schreef „Boeken en schrijvers" (Zutphen, 1932, *f* 2.90, geb. *f* 3.75). Hij wil vooral aan en in de kunstwerken de letterkundige verschijnselen verklaren, spitst zich dus toe op de geest van de werken. De inhoudsweergave is daardoor beknopter. Dit werk is van groter waarde dan de vorige.

De twee deeltjes, die Dr *E. Rijpma* gaf onder de titel „Gids bij de studie der Ned. Letterkunde" zijn zeer bekend (Gron. 1935, 11e dr. tezamen geb. *f* 2.90). Inhoudsweergave met bespreking. Soms zeer goed, soms te koud en dor.

Het beste werk op dit punt leverde *Dr Jos. J. Gielen* met z'n 3-delig werk: „Belangrijke letterkundige werken" (Purmerend 1932—1933, resp. *f* 1.75, *f* 2.50 en *f* 2.25). Gielen laat 't kunstwerk zelf meer spreken en graaft bovendien dieper dan de andere besprekers. Z'n eigen standpunt treedt soms naar voren b.v. bij de bespreking van Het huis Lauernesse.

IV. BIBLIOGRAPHISCHE GEGEVENS.

Waar vindt men die?

Allereerst in *Nijhoff's Index,* van 1909 af verschijnend, prijs per jaarg. *f* 7.50 (Uitg. M. Nijhoff. De Haag) Sinds 1925 ook voorzien van een Auteurs- en Trefwoordenregister.

De twee bundels „Nederl. Letterkunde" van De Groot, Leopold en Rijkens (à *f* 3.50, 2 dl. geb. *f* 6.75 tegelijk besteld) geven van alle opgenomen auteurs ook zeer veel bibl. gegevens.

P. H. Muller gaf in Op. Wegen van diverse schrijvers de bibl. gegevens, zo volledig mogelijk. We nemen ze hier alle op in alph. volgorde: Jo van Ammers—Küller O. W. IV, 397; Jan Willem de Boer IV, 239; Ina Boudier—Bakker V, 317; P. C. Boutens V, 364, 399; M. J. Brusse VII, 378; Louis Couperus V, 173, 204, 235; L. E. IV, 319; Herman Gorter IV, 94; Jan Greshoff VI, 157, 223; Geerten Gossaert V, 45; Jacob Israël de Haan VII, 426; Johan de Meester IV, 43; Jacques Perk V, 127; Isr. Querido VI, 107; Herman Robbers IV, 171; Henr. Roland Holst—v. d. Schalk VI, 42; G. Schrijver IV, 245; Jacq. v. d. Waals IV, 207; Karel van de Woestijne VIII, 189, 252.

Van Van Schendel een bibliographie achter de bundel „Avonturiers", aangevuld achter de bundel „De Zomerreis"; van Ter Braak achter de bundel „Het tweede gezicht"; van Van Deyssel achter „Multatuli" door A. J., 2e dr.; van Verwey in De Stem, Juli-Aug. '37; van Slauerhoff in Groot-Ned. Nov. '36; van Marsman in Groot Ned. Juli '38; van Timmermans in de diss. van Th. Rutten. Dit zijn alle opsommingen *van* de werken, niet *over* de werken zoals Muller ze geeft (die van Timmermans ook *óver*).

Het *verzamelen* van bibl. gegevens, krantenuitknipsels enz. geschiedt veelal onoordeelkundig. Gegevens van bibliographische aard alleen in kaartsysteem. Cahiers zijn uit den boze. De knipsels

worden uitgeknipt, opgeplakt (op b.v. schrijfmachinepapier, kwarto, niet te dik) en alphabetisch (op auteursnaam) gerangschikt in enige ordners. Dadelijk een paar ordners reservéren. Wanneer van een schrijver veel materiaal voorhanden is een aparte map voor hem bestemmen, b.v. snelhechters (niet te slappe metalen band, prijs ± 12 ct. per stuk). Steeds op elk knipsel blad van herkomst en datum vermelden.

AANHANGSEL.

1. Opstelschema's.

In de eerste jaarg. van O. W. werden op de kaft enkele opstelschema's gegeven, dit werk werd in de 1e jaarg. van „De Brug" voortgezet, bij de bibl. gegevens van enkele auteurs noemden we deze schema's reeds, b.v. van K. Fokkema over Perk, J. Allon over Van Eeden, P. Vink over Van Deyssel. De twee schema's van Revius en Dullaert werden daardoor niet genoemd, we nemen ze hier dus over uit „De Brug".

a. Revius.

R. behoort tot de z.g. kleinere dichters uit de bloeitijd der 17de eeuw, maar z'n betekenis was in zijn tijd niet gering en neemt in de laatste jaren onder ons weer toe, vooral dank zij 't werk van Dr W. A. P. Smit.

Diens boek „De Dichter Revius" (1928) is onmisbaar. Hfdst. III van dit werk geeft voldoende levensbizonderheden van R. Men vertelle daar iets van om te weten welke tijd we bij R. ons voorstellen. Maar vooral laat men zien Revius (met Heinsius) als de poëtische woordvoerders van 't Contra-Reformatorisch beginsel. Bij hen de aanvang van onze nationaal religieuze poëzie. Daarbij dient men te spreken over Revius en de Renaissance (zie Smit), de invloed van Du Bartas en Ronsard.

Het grootste deel van zijn dichtwerk is verzameld in „Overijsselsche Sangen en Dichten" (nieuwe uitg. van Dr Smit, deel I, 1930, deel II 1935). Smit spreekt van een Epos der „Godsgeschiedenis" en ziet de grote lijn door dit werk lopend van God, over Christus tot 't Laatste oordeel. Het eerste boek van 't Epos bevat dan o. a. verzen over de 10 geboden, Israël in de woestijn, David, Salomo, 't Hooglied, 't treurspel Haman, enz. Het tweede boek geeft dan o. a. de kerst- en lijdensverzen. Vooral de laatste zijn (terecht) be-

roemd en de inleider vergete niet er eenige geheel of gedeeltelijk voor te lezen, b.v. 't ontroerende „Hij droech onse smerten" (uitg. Smit, p. 222). Het schone vers „Laetsten Dach", vertaling van 't „Dies irae", door Smit ontdekt, geeft deze in zijn uitgave op p. 257.

R. gaf ook veel gelegenheidsgedichten, waaronder vaderlandse verzen. Huet sprak van onchristelijke gedichten (L. F. en K., I, p. 51), maar niet te vergeten is, dat Revius verheugd is over de val van vijanden, omdat hij deze als Gods vijanden ziet. Revius ziet in zijn volk het Nederlandse Israël (vgl. Dr Wille in z'n studie over Dullaart, dezelfde gedachte, p. 136 v.v.). A. Kuiper in „Nieuwe Taalgids", XXIII, p. 207, betoogde, dat R. goeddeels strijdpoëzie geeft en fel in zijn hekeldicht is, wanneer Gods eer en recht geschonden wordt. R.'s werk is daardoor voor Kuiper een confessie, getuigend van recht en heil. Bij dit soort gedichten lette men op het „Gebedt voor de belegeringe van 't Hertogen-bos" en 't Postilionslied.

R. was zeer muzikaal, z'n verzen bewijzen het door 't ritme en de inhoud (Smit, p. 100). R. maakte verzen op Bernart en Sweelinck (zie ook Standaard van 26 Nov. en 10 Dec. '32, art. van Jan Zwart).

R. is in alles de calvinistische 17e eeuwer, bij hem de puriteinse afkeer van uiterlijke schoonheid, ook de 17e eeuwse angst voor de vrouw (Smit, p. 187). R. (ook Dullaart) kan voor onze dichters van grote betekenis zijn. Z'n invloed op de dichter W. A. P. Smit was duidelijk merkbaar, zie ook De Mérode (Steile Tocht, 73), Kamphuis (Aardsch Seizoen, 24).

Zie, behalve 't genoemde over Revius, o. a. Haspels, Geestelijke poëzie in de 17e eeuw, p. 45; Dr G. Brom, Tijdschr. voor T. en L. XX, 65; De Rotterd. Zondagsbl. 3, 10, 17-1-'31; Reformatie 15-5-'31; O. W. VII, 236—237; O. W. XIII, 406 (Kamphuis over de uitgave der gedichten door Smit); Korenl. 1927, 34: Smit over 't vers „Zondeschuld"; Gids 1936, 180—191 (M. Nijhoff); v. Valkenhoff, De Gouden Tak (Maastr. '37).

In Nov. '36 werd in Deventer het 350-jarig geboortefeest van Revius herdacht. De rede van Dr W. A. P. Smit, daarbij gehouden, in Wpl. I 503—511 (met foto's).

b. Heiman Dullaart.

De gedichten van D. zijn in één bundel verzameld en in de grote bibliotheken (Univ. Bibl.; Kon. B.; Haarl.) wel voorhanden. Er is weinig over hem geschreven. Verwey eerde hem in Tweem. Tijd-

schr. (1898), daarna Dr Ruys in „Oud-Holland" 1913, tenslotte hèt boek van Prof. Wille „Heiman Dullaart" (1926). Dit laatste boek is onmisbaar bij een kringbespreking, neemt ook veel gedichten van D. op. De „Poët. Spectator", (1784. Uit de Kring van Bellamy) neemt van Dullaart een bewerking van Ps. 104 op, met enkele opmerkingen: de oudste beoordeling van D.

Bij 't bespreken van D.'s verzen lette men op: het soms zeer persoonlijke, zijn piëtistische vroomheid, zijn kunstliefde (schilderkunst en muziek), zijn zwijgen over de liefde. D. was leerling van Rembrandt, van D.'s schilderwerk is weinig bekend, hij schijnt bovenal goed kopiëst geweest te zijn. Bij Rembrandt was vooral Philip de Koninck zijn vriend (vgl. de roman „Rembrandt" van Theun de Vries, waarin de vrienden in gefantaseerde perverse verhouding getekend zijn). Door zijn vriend Oudaen komt D. in nauw kontakt met de piëtistische Rijnsburger Collegianten (vgl. voor hen 't werk van Dr J. C. van Slee en Dr Hylkema, Reformateurs, dl I).

Tot 't meest bekende van D. behoren zijn z.g. „passiesonnetten" (b.v. „Christus Stervende"), zeer persoonlijke kunst, suggestief, invloed van de schilder. D. gaf ook enkele psalmuitbreidingen (Soepel van vorm). Let op tijd van ontstaan, D. ziet zijn volk als het Nederl. Israël (vgl. Revius). In 1672 roept D. derhalve met woorden van Ps. 80 de God van Nederland aan.

Bij D. 't Rembrandtieke realisme, ook gezochtheid. Veel gebruik van antithesen, omschrijvingen of herhalingen. D.'s vroomheid spreekt uit z'n blijmoedige verzekerdheid („Aan mijn uitbrandende Kaerse"). Hij is zeer mild in zijn waardering, ondanks zijn strenggeloviqheid. Prof. Wille pleit voor D. als voorbeeld en voorganger onzer hedendaagse Chr. dichters. Bij sommigen is invloed wel te bespeuren (cf. Revius). Men vgl. voor D. ook nog: Dr K. H. de Raaf, Nw. Rott. Ct. 19 en 26-6-'26; Kalff, Gesch. N. L. IV, 483; Te Winkel, Ontw.gang 2 IV, 95; Dr Ruys, Oud-Holland 1913; „De Hoofdakte" Mrt '33 (Van Noort); Gids 1936, 247—252 (v. Duinkerken, Bij het derde eeuwfeest).

In G. W. 23, 91 een overzicht van al wat er tot op die tijd (Juni '24) over D. verschenen was. Zeer aanbevolen.

2. Voor de Kerstvergadering.

Verschillende kringen hebben de gewoonte een aparte Kerstvergadering te organiseren. Reeds meermalen werd gevraagd naar verzen en verhalen geschikt voor een dergelijke avond. Misschien

kan 't volgende van dienst zijn. Natuurlijk heeft onderstaande geen enkele verbeelding van volledigheid.

A. Uit 't werk van enkele jongere dichters geven we enige verzen, voor dit doel geschikt.

Verzamelbundels:

Stille Opvaart, p. 37 (Eekhout, Kerstrijm); p. 133 (W. A. P. Smit, Kerstfeest).

Chr. dichters van dezen tijd (door Risseeuw), p. 70 (Houwink, Kerstliedje der simpelen); p. 91 (De Mérode, Kerstliedje).

Het derde Reveil (Heeroma), p. 62 (De Mérode); p. 123, 132.

Spectrum, p. 95 (Tony Lammers); p. 107 (Minderaa, Kerstliedje voor 1935).

Christofoor, verzameld door Roel Houwink (zie bloeml. afd. e): p. 13—16, p. 19—25.

Geestelijke Liederen, verzameld door Willem de Mérode (zie bloeml. afd. e): p. 12, 23 (Huygens), 41 (Vondel), 45 (Vondel), 147 (Schreurs).

Het kind in de poëzie, verzameld door D. Coster: p. 33, 35, 46 (Leopold), 147, 175 (Vondel).

Afzonderlijke bundels:

W. A. P. Smit, Feesten van 't jaar (p. 18—20).

H. de Bruin, Het ingekimde land (p. 24 Gestalte van Kerst).

W. Hessels, Bevrijdingen (p. 47 Kerstmorgen in het ziekenhuis), Windstilte (p. 26 Kerstboom).

Jan H. de Groot, Sprongen (p. 41 Kerstnacht, p. 42 Vrede op aarde), Vaart (p. 14 Café in Kersttijd), Botsing (p. 20 De Ballade van Efrata's Herders, p. 24 De Ballade der Drie Koningen).

Jan H. Eekhout, Doolagiën (p. 42 Strofen in den Kerstnacht), Machten (p. 9—12 Enkele Mariaverzen).

Willem de Mérode, Het heilig licht (p. 5 Kerstnacht), De steile Tocht (p. 80 De Herders), De stille Tuin (p. 73 en p. 84 Kerstmis, p. 76 Maria, p. 78, Simeon, p. 80 Anna).

Roel Houwink, Witte velden (p. 25 Bij de Kribbe, p. 26 Andere „Drie Koningen").

Jo Kalmijn—Spierenburg, Transparanten (p. 19 Het Jezuskind), Langs den weg (p. 26 Kinderkerstfeest).

Verder:

A. Wapenaar, Het betere land (p. 9 De Herders, p. 10 De Wijzen).

Hélène Swarth, Avonddauw (p. 81 Kerstlied, p. 82 Kerstroos, p. 86, 88 en 90).

Jan H. de Groot verzamelde vele dezer Kerstgedichten in het bundeltje „In Bethlehems Stal" (Neerbosch 1937, prijs *f* 0.80).

In 1935 verscheen eenzelfde bundeltje „Kerstlyriek", van R.K. zijde. Het bevat verzen van Wijdeveld, Pater Schreurs e. a. In Gemeenschap Dec. '36 een groot getal soortgelijke gedichten.

Voornamelijk Oud-nederl. verzen vindt men in 't deeltje in de Uilen-reeks „Het Licht der Wereld" door *Corry Jacobs* en *Tony de Ridder* (*f* 0.75).

Jan Poortenaar gaf in een fraai deeltje enige oude kerstverzen, verlucht met vele oude prenten in facsimilé, „Ons is geboren" (*f* 0.75).

Ds A. M. v. d. Laar Kraft en L. v. d. Laar Kraft—Wijnaendts van Resandt verzamelden ook kerstgedichten in de bundeltjes: „Ons is geboren een kindekijn" (*f* 0.65) en „Het viel eens Hemels douwe" (*f* 0.65; beide uitg. v. Gorkum, Assen).

B. Een studie over Kerstliteratuur geeft:

A. L. van Hulzen: De Kerstpoëzie in onze literatuur. Opgenomen in „De Lichtboei" (Zwolle z. j.; *f* 2.50, geb. *f* 3.25).

Dr J. Haantjes over de Kerstverzen van De Mérode in Opwaartsche Wegen X, p. 232—238.

C. Kerstlectuur in proza:

Begrijpelijk is het ondoenlijk hier een volledige opsomming te geven van de bundels kerstlectuur die in onze taal verschenen. Reeds sedert jaren groeit de voorraad gestadig. Opsommingen kan men vinden in de boekhandellijsten; terwijl ook de „Lectuurgids" van Dec. '37 zich aan deze taak wijdt.

We willen hieronder enige titels geven van kerstverhalen, allereerst voor ouderen en ook voor de rijpere jeugd. Zo mogelijk zullen we iets aangeven over inhoud en strekking (Orth. = Prot. Orthodox, Vrijz. = Prot. Vrijzinnig, R.K. = Rooms-Katholiek) (O = voor Ouderen, R.J. = voor Rijpere Jeugd, K = voor kinderen).

Bij de Kerstverhalen is soms de literaire vorm hoofdzaak, men neemt dan 't Kerstgebeuren als welkome stof voor een tere, aan-

doenlijke vertelling; soms is de strekking hoofdzaak, valt alle aandacht op de betekenis van het Kerstwonder en dan is de vorm van 't verhaal wel eens zeer on-literair. Beide rubrieken zijn niet steeds te scheiden.

Tot de literaire verhalen behoren:

Selma Lagerlöf, Christuslegenden. (8e dr. geb. *f* 2.90) O.

Van deze schr. ook verhalen in „Onzichtbare ketenen", p. 125 en p. 175; en in „De Koninginnen van Kungahälla (De Kerstvrede).

Henry van Dijke. De vierde wijze uit het Oosten. R.J. (10e dr. *f* 1.25, geb. *f* 1.90).

Ch. Dickens, Een Kerstlied in proza. (Wereldbibl. *f* 1.25), A Christmas Carol (in div. bewerkingen) O. en R.J.

Ina Boudier-Bakker, Blijde geboorte. Een bundel Kerstvert. Schetsen in de sfeer van Kerstmis. O. (ing. *f* 1.90, geb. *f* 2.50).

Stijn Streuvels, Het Kerstekind (de nieuwe uitg. is prachtig verzorgd door Jeanne Hebbelynck). R.K., R.J. (*f* 1.90). Van Streuvels ook in „Werkmenschen" op p. 87 een verhaal „Kerstmis in Niemandsland" (geb. *f* 3.90).

Stijn Streuvels, De drie koningen aan de kust. O. (*f* 1.50) en Kerstwake (houtsn. v. Masareel) O. (*f* 1.50).

Mevr. N. Basenau-Goemans verzamelde een groot aantal „Kerstsproken", meest van Scandinavische oorsprong, van Selma Lagerlöf, Jeanne Oterdahl e. a. Drie bundels, bundel 1 is uitverkocht, bundel 3 bevat ook de mooiste uit de 1e bundel. O. (per bundel geb. *f* 4.90).

Antoon Coolen, Kerstvertellingen. Een vijftal sagen. (1935, geb. *f* 2.90), Van Coolen ook: Kerstmis in de Kempen, een aantal verhalen rond de tijd van Kerstmis (1937, geb. *f* 3.50) beide voor O. R.K.

G. Sevensma—Themmen, Als nieuwgeboren kinderkens (Amst. '29). O. Orth.

Wilma, Drie Torens. Drie verhalen, waarvan twee Kerstverhalen (*f* 1.75, geb. *f* 2.50). O. Orth.

Wilma, Kerstkinderen. (Amst. 1930, geb. *f* 2.90). O. Orth.

Wilma, In „Vergezicht" (*f* 2.75) de schets „Rijkdom". O. Orth.

H. Kuyper—Van Oordt, De Lofzang der Schamelen (enkele schetsen spelen rond 't Kerstfeest) (*f* 1.50, geb. *f* 2.25). O. Orth.

Diet Kramer, uit de bundel „Kleine Levens", de schets „Kyrie Eleison" (*f* 1.50, geb. *f* 2.25). R.J. Orth.

E. G. Kolbenheyer, Kerstverhalen (Amst. '33, geb. *f* 2.50). „Zon der de gewone Kerstsituatie", zie O. W. XI, 349. O.

Felix Timmermans, Driekoningentryptiek (nieuwe prachtuitgaaf, Den Haag 1935, met franse vertaling ernaast *f* 2.50). De gewone uitg. is *f* 1.25 gecart. O. R.K.

Gerard Walschap gaf in „De vierde Koning, een vertelsel voor mijn kinderen" (R'dam '35 geb. *f* 2.50) een verhaal verwant aan 't Kerstgebeuren. Diep van inhoud. O. en R.J. R.K.

Jilles Limburg laat in zijn roman „Wie . . . ?" (Amst. '32) een kerstverhaal opnemen, „Het Kruis" p. 140—152. R.J. Orth.

W. A. P. Smit publiceerde in O. W. III, p. 295—317 een mooie Kerstnovelle, „Elske's Denneboompje". In O. W. IV, 356—374 eveneens een verhaal van *Willem Evers,* „Kerstdroom". O. Orth.

Jeanne Oterdahl, „Het meisje dat op Kerstmis schreide". Afzonderl. verhaal, vert. door N. Basenau—Goemans, (Amst. 1937, Kerstbrief). O.

Enige bundels, waarbij 't verhaal als zodanig op de voorgrond treedt, met 't accent op de betekenis van Kerstmis.

Naar Bethlehems stal (Den Haag '33, geb. *f* 2.50). Vijftien verhalen, waaronder ouderwetse, maar ook de mooie schets „Kerstfeest in de bedstee" van Diet Kramer. Sommige K.; R.J. Orth.

Stille Nacht, Heilige Nacht, (Den Haag 1937, geb. *f* 2.50). Veertien verhalen voor jongeren en ouderen. Opzet als voorg. bundel. Schetsen o. a. van H. Kuyper—Van Oordt, Bert Bakker, Johanna van Broekhuizen e. a. Orth.

Rondom de Kribbe. (Delft '37, *f* 1.50). Verhalen van De Rover, Van Eerbeek, H. te Merwe, P. de Zeeuw J.Gzn e. a. R.J. Orth.

Als alle lichten branden (Nijk. 1934, *f* 1.75) verzameld door Anne de Vries. Uitnemende verhalen van De Rover, Van Randwijk, De Vries, Mary Pos e. a. Met kleine handl. bij het vertellen. K. en R.J. Orth.

Zonnezege. Een bundel novellen, meditaties en gedichten voor het Kerstfeest en Oudejaarsdag, samengesteld door A. L. van Hulzen. (Utrecht 1934, geb. *f* 2.90). Bijdragen van Wilma, Eekhout, v. d. Hulst, Heynes, Kuyper—Van Oordt e. a. O. Orth.

In Efrata's velden. Kerstboek. (Bolsw. geb. *f* 2.25). Meditaties en vertellingen, b.v. van Gordeau, Annie Vreeland. Verder Dr J. H. Gunning, C. Kyne e. a. O. Orth.

Een kindeke geboren. Een bundel met 13 verhalen en liederen, verzameld door Mevr. Norel—Straatsma. (Zwolle 1934, geb. *f* 1.95) O. Orth.

Naast deze bundels van uitgesproken orthodoxe zijde noemen we enkele bundels, waarbij dit standpunt niet zo naar voren treedt of 't standpunt Vrijzinnig te noemen is.

C. M. van Hille—Gaerthé, Heilige Kerstnacht. (Rott. *f* 2.—, geb. *f* 2.90). Bevat o. a. „De Legende van den doornstruik". Mooie schetsen voor R.J.

Mien Labberton en *Eveline Sijpkens,* Als de Kerstklok luidt (geb. *f* 2.90). Verhalen en gedichtjes. Algem.

Mien Labberton, Kerstmis. Zes verhalen van het stille leven (*f* 1.50).

Wat niet vergaat. Vier vertellingen (Amst. '34, *f* 0.75).

Lichtende horizon. Verhalen (*f* 0.75).

Grote blijdschap. Kinderverhalen (geb. *f* 1.90). K. Vrijz.

Jos. Meyboom—Italiaander. Kerstvertellingen. (Den Haag, geb. *f* 2.50). 14 verhalen, soms sprookjesvorm voor K. Vrijz.

Kerstklanken. Zes verhalen van Elis. Zernike, Marie Schmitz, Anna Schieber, een aardig verh. van J. M. Selleger—Elout. 't Kerstfeest is er overigens nog al bij gesleept. (Amst. '37. *f* 1.90, *f* 2.50). R.J.

C. Jacobs. De Ster van Bethlehem. Kerstverhalen van zeer diverse soort; waarin de sfeer domineert. K. Vrijz.

Het blijde geheimenis. Verhalen van Sabbe, Coolen, Lagerlöf, Labberton e. a. (*f* 2.50). R.J.

E. B. A. Poortman gaf in „Het wordt weer Kerstmis" (Lochem '37) twee verhalen voor kinderen van 6—9 jr. Frisse, eenvoudige verteltrant. Vrijz. Het kleine kerstspel dat in 't boekje is opgenomen, is niet opvallend.

M. Ondeï—De Wit gaf enige „Kribbespelen voor kinderen". Voor kleine kinderen. (gecart. *f* 0.60). Vrijz.

3. Declamatie.

Het voordragen of declameren is in letterk. kringen en ook trouwens elders een zeer dankbaar werk. We kunnen het hier niet genoeg aanbevelen. Maar men make enige ernst met deze arbeid en stelle zich niet tevreden met het eenvoudig, soms mechanisch, opzeggen van een vers.

Over de kunst van het declameren raadplege men:

Albert Vogel, Voordrachtskunst (2e dr., ing. *f* 2.50, geb. *f* 3.25).

Balthazar Verhagen, Prosodie der Voordrachtskunst (Gron. 1924).

Verhagen geeft vele voorb., gedichten, van aanwijzingen voorzien, ze als 't ware getoonzet voor 't voordragen. (Hij deed dit ook met een groot aantal verzen in de Neerlandia-bundels van D. Wouters, bij Noordhoff te Gron. uitgegeven).

Arie Post geeft een maandblad uit „Lezen en Voordragen" (uitg. Weesinrichting Neerbosch, *f* 2.— per jaarg.). Een bescheiden blad, eenvoudig van opzet, met tal van goede wenken en met veel aardige voorbeelden, humorvolle en ernstige. De vorige jrg. is geb. te verkrijgen à *f* 2.40.

Arie Post gaf ook een viertal bundels „vrolijke lees- en voordrachtstukken (Neerbosch, per bundel *f* 1.20). Wel „erg" humorvol soms, literaire waarde speelt geen rol.

W. L. M. E. van Leeuwen gaf een kleine verzameling verzen in „Dichterland" (Assen, 2e dr., 1928). 23 gedichten, verklarend ingeleid. Zeer geschikt voor declamatie.

Speciaal voor dit doel is de mooie bundel *Klinkende Rhythmen,* een bundel verzen en spreekkoren verzameld door Dr Chr. Kroes—Ligtenberg. (Den Haag 1935 *f* 1.25). Dit bundeltje is gekozen met 't oog op de voordracht van leerlingen op de M. School, dus daardoor voor ons doel uitstekend geschikt. Zelfs de enkele spreekkoren, (gedeelten), die het bevat, b.v. van Henr. Roland Holst, Donker, Stuiveling; fragm. van spelen van Vondel, Verwey, Rutten e. a. kunnen hier dienst bewijzen.

Overigens vindt men stof in ruime mate in de ontelbare massa poëziebloemlezingen.

Verwant aan het declameren is de voordrachtkunst door *Albert Vogel* behandeld in z'n *„Rhetorica,* Basis der welsprekendheid" (R'dam ing. *f* 3.90. Geb. *f* 4.90).

INHOUD.

INLEIDEND WOORD 5

I. IETS OVER VERBOND EN KRINGEN 7

II. HOE MAAK IK EEN ONDERWERP? 10

1. Vóór we gaan schrijven 11
2. De inleiding wordt geschreven 11
3. Algemene opmerkingen 14

III. HULPMATERIAAL 15

A. HANDBOEKEN EN ALGEM. LITERATUURGESCHIEDENISSEN 15

1. Grote Handboeken voor literatuurgeschiedenis . 15
2. Kleinere literatuurgeschiedenissen 16
3. Literatuurgesch. van chr. standpunt 17
4. De jongste tijd 18
5. Resumé 20

B. BLOEMLEZINGEN 21

1. Samenvattende bloemlezingen van de Nederl. literatuur 21
2. Speciale bloemlezingen 23
3. Bloemlezingen van de jongste dichtkunst . . . 24
4. Bloemlezingen der jong-Prot. dichtkunst . . . 25
5. Diverse poëzie-bloemlezingen 26
6. Bloemlezingen van het moderne proza 27

C. LETTERKUNDIGE TIJDSCHRIFTEN 28

D. STUDIES OP ALGEMEEN LETTERKUNDIG TERREIN . . 34
1. Inleidingen en inleidende essay's 34
2. Enige werken over Versbouw (Poëtiek) en Woordkunst 36
3. Platenatlassen 39

E. ENIGE BELANGRIJKE STROMINGEN MET STUDIE-AANWIJZINGEN 40
1. De Renaissance 41
2. De Romantiek 43
3. De Beweging van '80 45
4. De nieuwe zakelijkheid 47
5. R.K. jongeren 48
6. Prot. Chr. jongeren 50

F. BELANGRIJKE STUDIES OVER BEPAALDE AUTEURS . . 50
1. Fred. van Eeden 52
2. Alb. Verwey 53
3. Herm. Gorter 53
4. J. H. Leopold 54
5. Geerten Gossaert 55
6. Jacq. v. d. Waals 56
7. Lod. van Deyssel 56
8. Jac. van Looy 57
9. Henr. Roland Holst 58
10. Aug. de Wit 59
11. Ina Boudier—Bakker 59
12. Johan de Meester 60
13. P. H. van Moerkerken 61
14. A. Roland Holst 61
15. M. J. Brusse 62
16. Jac. Israël de Haan 62
17. H. Robbers 62
18. A. v. Schendel 63
19. M. Nijhoff 65
20. J. W. F. Werumeus Buning 66
21. H. Marsman 67
22. J. J. Slauerhoff 69

23. Anton van Duinkerken 70
24. Anthonie Donker 71
25. Albert Helman 73
26. A. den Doolaard 74
27. Antoon Coolen 75
28. Herman de Man 76
29. Wilma 78
30. H. Kuyper—Van Oordt 79
31. C. Rijnsdorp 80
32. Jan H. Eekhout 81
33. J. K. van Eerbeek 82
34. H. M. van Randwijk 84
35. P. J. Risseeuw 85
36. Anne de Vries 85
37. H. de Bruin 86
38. Diet Kramer 87
39. Roel Houwink 88
40. Willem de Mérode 89
41. Jan H. de Groot 92
42. Menno ter Braak 93
43. S. Vestdijk 95
44. B. Stroman 96

G. KRITIEK 97
1. Vindplaatsen over kritiek in 't algemeen . . . 97
2. Belangrijke kritische en andere problemen bij de jong. prot. auteurs 98
3. Kritische verzamelbundels 103
4. Kritische tijdschriften 103

H. ENKELE WERKJES DIE BESPREKINGEN VAN ROMANS EN GEDICHTEN GEVEN 105

IV. BIBLIOGRAPHISCHE GEGEVENS 106

AANHANGSEL 108

1. Een tweetal schema's voor opstellen 108
2. Kerstlectuur 110
3. Declamatie 115

119